

BETÆNKNING

ANGÅENDE

FORSLAG TIL LOVBESTEMMELSER VEDR. VÆRNEPLIGTIGE MENIGES FRIHEDER

SPECIELT MED HENBLIK PÅ
EN ÆNDRET AFFATTELSE AF MILITÆR
RETSPLEJELOVS § 44

AFGIVET AF
DET AF FORSVARSMINISTEREN DEN 5. MARTS 1954
NEDSATTE UDVALG

BETÆNKNING NR. 151

1956

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning	5
I. Tildeling af friheder efter den gældende ordning	7
A. Lovregler og andre bestemmelser	7
B. Oversigt og andre bestemmelser	7
1. Befalet orlov	7
2. Orlov	7
3. Nattegn	8
4. Udgangsfrihed	9
5. Særlige friheder	9
C. Retlig karakteristik af frihedsordningen. Begunstigelse eller ret	9
D. Om friheder under en straffesag	13
II. Ungdomskommissionens betænkning	15
III. Hovedsynspunkter for udvalgets forslag til regler om tildeling og fratagelse af friheder	17
IV. Udvalgets forslag	21
A. Faste friheder	21
B. Udgangsfrihed	27
C. Omgangsfriheder	29
D. Belønnings- og lejlighedsfrierheder	35
E. Om friheder under en straffesag	35
F. Tildeling af friheder under sygdom	36

B I L A G

A. De af udvalget udarbejdede udkast.

A. 1. Udkast til indr�jelse af bestemmelser om friheder i militær retsplejelov	38
A. 2. Bem�rknin�er til lovudkastet om indføjelse af bestemmelser om friheder i militær retsplejelov.	39
A. 3. Udkast til kongelig anordning om friheder for militært personel ved hæren og flyvevåbnet	42
A. 4. Udkast til kongelig anordning om friheder for militært personel ved søværnet	45

B. Andre bilaq.

B. 1. Orienteringen vedrørende friheder for det menige militære personel . .	47
B. 2. Det på foranledning af forsvarsministeriet af generalauditøren tidligere udarbejdede udkast til lov om friheder samt ændringsforslag til den militære retsplejelov.	02
B. 3. Oversigt over tildeling af friheder.	64
B. 4. Oversigt over art og antal af ikendte disciplinarmidler ved enkelte regimenter.	65
B. 5. Disciplinarmidler anvendt ved flyvevåbnet 1. kvartal 1954.	66
B. 6. Oversigt over ikendte disciplinarmidler ved søværnet	67

I teksten er anvendt følgende forkortelser:

Lovudkastet: Udkast til lov om indføjelser af bestemmelser om friheder i militær retsplejelov.

Anordning HF: Udkast til kgl. anordning om friheder for militært personel ved hæren og flyvevåbnet.

Anordning S: Udkast til kgl. anordning om friheder for militært personel ved søværnet.

Betænkningen af 1953: Betænkning angående overvejelse af forslag til ændring af militær straffelov og militær retsplejelov afgivet af det af krigs- og marineministeriet under 30. september 1949 nedsatte udvalg.

Indledning.

Den af arbejds- og socialministeriet den 17. oktober 1945 nedsatte ungdomskommission afgav i 1949 en betænkning vedrørende de værnepligtiges forhold og beskæftigede sig heri bl. a. med spørgsmålet om forskellige ændringer i den militære straffe- og retsplejeordning. I denne anledning nedsatte krigs- og marineministeriet samme år et udvalg, hvis betænkning forelå i 1953 og foranledigede de i 1954 gennemførte ændringer i den omhandlede lovgivning.

Ungdomskommissionen var imidlertid tillige i sin betænkning gået ind for en fastlæggelse ved lov af det værnepligtige personels friheder, der i et vist omfang foresloges gjort ufratagelige. Dette spørgsmåls løsning kunne, således som det nævnte udvalgs kommissorium var affattet, ikke behandles af dette, og udvalget indskrænkede sig som følge heraf til om dette spørgsmål at udtale, at visse friheder ikke burde være fratagelige ved anvendelse af et disciplinarmiddel, ligesom udvalget tiltrådte tanken om en nærmere fastlæggelse af reglerne om de forskellige friheders karakter.

På foranledning af forsvarsministeriet udarbejdede generalauditøren herefter et udkast til lov om friheder for det menige militære personel, hvortil knyttede sig en »Orientering vedrørende friheder for det menige militære personel« indeholdende en oversigt over frihedsspørgsmålets historiske udvikling, de gældende bestemmelser og disses anvendelse i praksis, en diskussion om frihedernes retlige karakter samt motiver til lovudkastet. Denne orientering, der tillige med lovudkastet har været vejledende for nærværende udvalgs arbejde, er aftrykt som bilag B. 1, nedenfor side 47.

Forsvarsministeren nedsatte derpå ved skrivelse af 5. marts 1954 det militære retsplejeudvalg af 1954 med den opgave

at overveje forslag til yderligere ændring af den militære retsplejeordning samt til udarbejdelse af forslag til lovbestemmelser vedrørende værnepligtige meniges friheder, specielt med henblik på en ændret affattelse af militær retsplejelovs § 44.

Udvalget fik følgende sammensætning:

Præsidenten for Vestre landsret, *E. J. C. Bang*,

Landsdommer *E. Broger*,
Generalauditør *K. F. P. Christensen*, formand,

Landsretssagfører *Poul Christiansen*,
Generalløjtnant *C. C. J. Førslev*,
Højesteretsdommer *Victor Hansen*,
Kontorchef, senere afdelingschef i forsvarsministeriet *S. A. Iversen*,
Ekspeditionssekretær, senere kontorchef i justitsministeriet *Mogens Grau*,
Generalløjtnant *E. C. V. Møller*,
Viceadmiral *A. H. Vedel*.

Som udvalgets sekretær beskikkedes auditør *S. B. Nyholm*.

Under afdelingschef *S. A. Iversens* fravær i tiden 5/3 - 1/8 1954 har kontorchef *Verner Christiansen*, forsvarsministeriet, deltaget i udvalgets møder.

Endvidere blev generalløjtnant *Tage Andersen*, der har afløst generalløjtnant *Førslev* som chef for flyvevåbnet, ved forsvarsministeriets skrivelse af 18. oktober 1955 beskikket til at indtræde som medlem af udvalget, idet generalløjtnant *Førslev* samtidig udtrådte som følge af sin afsked fra forsvaret.

Udvalget har først behandlet spørgsmålet om udarbejdelse af forslag til lovbestemmelser vedrørende værnepligtige meniges friheder. Efter at der var afholdt 6 møder vedrørende dette spørgs-

mål, nedsattes et redaktionsudvalg bestående af formanden, retspræsident *Bang* og højesteretsdommer *Victor Hansen* med auditor *Nyholm* som sekretær. Redaktionsudvalget udarbejdede forslag til udkast til en lov om indføjelſe af bestemmelſer om friheder i militær retsplejelov og til to kongelige anordninger i tilslutning til lovudkastets bestemmelſer. Disse forslag blev derpå med enkelte småændringer vedtaget enstemmigt af det samlede udvalg.

Som det første resultat af udvalgets arbejde forelægges nærværende betænkning, indeholdende en oversigt over den bestående frihedsordning, en stillingtagen til de fremsatte reformtanker, en redegørelſe for udvalgets syn på frihedsproblemets løſning og et udkast til lov om indføjelſe af bestemmelſer om friheder i militær retsplejelov med motiver samt udkast til to kongelige anordninger om friheder for militært personel. Hertil knytter sig forskellige bilag.

København, den 6. april 1956 .

C. Bang.	Erik Broger.	K. Christensen, Formand.	Poul Christiansen.	Tage Andersen.
----------	--------------	-----------------------------	---------------------------	----------------

Mogens Grau.	Victor Hansen.	S. A. Iversen.	E. C. V. Møller.	A. H. Vedel.
--------------	----------------	----------------	------------------	--------------

S. B. Nyholm.

I. Tildeling og fratagelse af friheder efter den gældende ordning.

A. Lovregler og andre bestemmelser,.

Spørgsmålet om, i hvilket omfang der skal eller kan meddeles det militære personel ved værnene friheder, er ikke løst ved lovbestemmelser.

Kun i en enkelt relation beskæftiger lovgivningen sig med spørgsmålet om friheder, nemlig forsåvidt angår fratagelse af disse ved anvendelse af disciplinarmiddel, hvilket er omhandlet i militær retsplejelov (lovbekendtgørelse nr. 261 af 21. juli 1954) § 44, stk. 1 og 3, der er sålydende:

»Som disciplinarmidler kan anvendes mundtlige tilrettevisninger, arbejde og efterøvelse i en del af fritiden, fremstilling, vagt eller anden tjeneste udenfor orden, nægtelse af visse tilladelser, der ellers tilstås, såsom landlov, tilladelse til at møde senere end befalet i kvarteret eller for kort tid at forlade garnison, lejr eller kantonnementsområde.

Landlov må i hvert enkelt tilfælde højst nægtes to gange og ikke ud over 14 dage og andre tilladelser kun for et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage.«

Hertil slutter sig en almindelig bestemmelse i § 44, stk. 4, om forbud mod kollektiv anvendelse af disciplinarmidler.

Ved siden heraf foreligger en række administrative bestemmelser, hvoraf kan nævnes tjenestereglement for hæren 1939 kap. 7, love og bestemmelser for forsvaret 15. hæfte pkt. 41, kundgørelse for søværnet B 25/1941 pkt. 6 og 26—31, kundgørelse for søværnet B 5/1942 §§ 16 og 32, kundgørelse for søværnet B 11/1943 § 116 samt landlovsbestemmelser m.v. af 27/3 1955 for søværnets personel.

B. Oversigt over de forskellige arter af friheder.

I henhold til de nævnte bestemmelser og overensstemmende med den inden for forsvaret bestående tradition tildeles der det militære personel forskellige arter af frihed, hvoraf de vigtigste er følgende:

1) *Befalet orlov*. Ifølge forsvarsministerens bestemmelse, således som det har fundet udtryk i Søværnskommando-cirkulære af 27/4 1955 og i tjenestereglement for hæren pkt. 85, gives der samtlige værnepligtige orlov i forbindelse med de kirkelige højtider jul, påske og pinse, afhængig af tjenestens krav, der bl. a. medfører, at ikke samtlige værnepligtige inden for en afdeling kan få orlov på selve helligdagene. Almindeligvis er varigheden af juleorlov (nytårsorlov) og påskeorlov 6 døgn, medens pinseorlov er c. 4 døgn.

Fratagelse af befalet orlov kan ikke anvendes som disciplinarmiddel og befalet orlov kan ikke bortfalde som følge af anvendelse af disciplinarmiddel, men derimod bortfalde som følge af strafafsoning, anholdelse og varetægtsfængsel.

Efter indførelsen af 18 (16) måneders tjenestetid tildeles der visse indkaldelseshold en kort orlov i sommerhalvåret, hvorved alle i løbet af deres værnepligts-tjeneste — i forhold til dennes varighed — opnår en ligelig tildeling af orlovsdøgn.

2) *Orlov*. Herved forstås inden for hæren og flyvevåbnet frihed fra tjenestestedet af mindst eet døgn's varighed. Meddelelse af orlov indebærer således mulighed for overnatning uden for kaserne. I søværnet er betegnelsen orlov reserveret for tilladelse til i et længere

tidsrum end 4 døgn at forlade tjenestestedet, hvilken tilladelse — bortset fra befalet orlov — kun kan gives af søværnskommandoen efter ansøgning.

Den typiske form for orlov er lørdag-søndagsorlov (i søværnet: lørdag-søndagsfrihed), der sædvanligvis gives til en del af afdelingens mandskab fra øvelsernes ophør lørdag eftermiddag til et bestemt tidspunkt den næstfølgende nat. Denne orlov kan ifølge tjenestereglement for hæren pkt. 85 gives i den udstrækning, den daglige tjeneste — særlig vagt — og sikringstjenesten — tillader, hvilket i praksis under normale forhold vil sige, at der hver week-end sædvanligvis er mulighed for at tildele halvdelen af afdelingens mandskab lørdag-søndagsorlov.

I de første 4—6 uger af tjenestetiden gives der bl. a. under hensyn **til**, at det i denne vanskelige overgangstid fra den civile tilværelse er vigtigt at sikre det indkaldte mandskab fornøden hvile, i almindelighed ikke lørdag-søndagsorlov.

Tildeling af denne orlov **tilkommer** afdelingschefen eller en tilsvarende myndighed, til hvem underafdelingschefen fremsender de af de værnepligtige indgivne ansøgninger med sine bemærkninger. Orloven tildeles herefter normalt de ansøgere, som det militære beredskab og den stedlige tjeneste ikke lægger beslag på, og som ikke ved dårligt forhold har gjort sig ufortjent her til.

Fratagelse af lørdag-søndagsorlov vil kunne anvendes som disciplinarmiddel efter militær retsplejelov § 44, stk. 1, og dette finder i praksis anvendelse i et vist omfang.

3) *Nattegn*. Foruden lørdag-søndagsorlov tildeles der mandskabet friheder i form af nattegn. Det er almindeligvis forbudt de menige — navnlig af hensyn til natteroen — at passere ud og ind af kasernen i tidsrummet mellem retraite og reveille, og den heromhandlede frihed består da i en dispensation fra dette forbud, hvorved det tillades de menige at komme i kvarter inden et bestemt tidspunkt efter retraite.

Betegnelsen »Nattegn« skyldes, at de

menige, der har opnået sådan frihed, forsynes med et særligt legitimations-tegn til indpassage gennem vagten. Vistnok de fleste steder benyttes dog nu den ordning, at underafdelingen til vagtkommandøren afleverer en »nattegnbog« med numrene på dem, der har fri, hvorefter disse krydses af, når de melder sig tilbage.

I søværnet, hvor al udpassage i ikke-tjenstligt ærinde fra det militære etablissement, hvortil den pågældende hører, kraljer besiddelse af et særligt legitimationskort, kendes betegnelsen nattegn ikke, men i stedet anvendes forskellige betegnelser varierende efter varigheden af den meddelte frihed. Disse betegnelser er *landlov*, hvorved forstås frihed, der varer til et nærmere fastsat tidspunkt, normalt midnat, og *natlandlov*, såfremt friheden varer til (kort før) arbejds- og øvelsestidens begyndelse næste morgen. En til natlandlov svarende frihed kendes ikke i hæren og flyvevåbnet.

Nattegn (landlov m. v.) meddeles i hæren og flyvevåbnet af underafdelingschefen, i søværnet af chefen, efter samme principper som gælder for lørdag-søndagsorlov. Det omfang, hvori nattegn tildeles, kan variere fra afdeling til afdeling, men det normale er efter de for udvalget foreliggende oplysninger, at der i rekruttiden, bortset fra de første 4—6 uger af denne, tildeles eet og i resten af tjenestetiden 2—3 nattegn om ugen, når underafdelingen har normal tjeneste i garnisonen, jfr. den som bilag B. 3. side 64 trykte oversigt over tildeling af friheder ved visse regimente. Ligeledes kan varigheden af den ved nattegn meddelte frihed variere fra afdeling til afdeling og under hensyn til forskellige forhold såsom afdelingens uddannelsestrin, de krav, øvelserne til enhver tid stiller til mandskabets fysiske og psykiske ydeevne, afstanden til nærmeste by, samfærdselsmidlerne m. v.

For at sikre det nyindkaldte mandskab fornøden hvile gives der i almindelighed ikke nattegn i de første 4—6 uger af tjenestetiden.

Som disciplinarmiddel kan fratagelse af nattegn anvendes, jfr. militær retsplejelov § 44, stk. 1, og dette disciplinar-

middel finder ligesom nægtelse af lørdag-søndagsorlov en vis anvendelse.

4) I hæren består en gammel tradition, som nu er optaget i flyvevåbnet, hvorefter mandskabet, når det ikke har tjeneste, har ret til uden tilladelse at forlade tjenestestedet. Denne frihed, som ikke er omhandlet i lovgivningen og såvidt ses ej heller i administrative bestemmelser, har intet almindeligt fastslået navn, men vil i nærværende betænkning overensstemmende med terminologien i det nedenfor side 38 af udvalget fremsatte lovudkast blive betegnet som *udgangsfrihed*.

Udgangsfrihed, der har særlig praktisk betydning for udnyttelsen af tiden mellem aftrædning efter de daglige øvelser og befalede sengetid, indehaves efter de for udvalget foreliggende oplysninger ikke blot i aftentimerne, men i alle tilfælde, hvor mandskabet — bortset fra den befalede sengetid — er uden for tjeneste.

Udgangsfriheden må selvsagt bortfalde, hvis mandskabet kommanderes til særlig tjeneste såsom vagt og natøvelse, ligesom det er fast antaget, at den kan bortfalde af andre tjenstlige grunde som f. eks. hensynet til mandskabets ydeevne under forestående særligt krævende øvelser. Endelig skal anføres, at militær retsplejelov § 44, stk. 1, ved som eksempel på brugelige disciplinarmidler at nævne arbejde og efterøvelse i en del af fritiden klart forudsætter, at der ved anvendelse af dette disciplinarmiddel kan ske indgreb i udgangsfriheden. Hvorvidt denne frihed vil kunne fratages selvstændigt ved anvendelse af disciplinarmiddel omhandles nedenfor side 12.

Inden for søværnet har en almindelig ret til udgangsfrihed været uigennemførlig som følge af de særlige forhold, der gør sig gældende for det sejlede personel, og der kræves derfor i søværnet som ovenfor nævnt i ethvert tilfælde særskilt tilladelse til at forlade tjenestestedet. En således meddelt frihed til at forlade tjenestestedet i et kortere tidsrum, uden at egentlig landlov er givet, betegnes som *spadseretilladelse*.

5) Endelig er der i almindelighed inden for værnene blevet meddelt enkelte

personer frihed ved særlige lejligheder, f. eks. på grund af ønske om deltagelse i sportskonkurrencer og familiehøjtideligheder, ligesom frihed er tilstået som belønning for særlig god optræden eller ydelse.

C. Retlig karakteristisk af frihedsordningen.

Begunstigelse eller ret.

Det er hos de militære myndigheder i hvert fald inden for hæren den formentlig overvejende opfattelse, at tildeling af friheder er en begunstigende akt, hvorved der tildeles den begunstigede en belønning, som han må have gjort sig fortjent til ved flid og god opførsel. Der er herefter ikke tale om en ret til visse friheder, som kun kan nægtes den pågældende på grund af slet forhold og under iagttagelse af visse formregler. En undtagelse danner alene befalede orlov.

Denne opfattelse af frihedernes natur er lagt til grund i en række herhenhørende administrative bestemmelser. Eksempelvis kan anføres, at lørdag-søndagsorlov blev indført i hæren ved kundgørelse nr. 31 af 6. juni 1903, pkt. 3 ved følgende bestemmelse:

»Der foretages forsøgsvis den afvigelse fra tjenestereglementets § 183, at der på garnisonsfod som *opmuntring i anledning af udvist flid og godt forhold* skal kunne gives orlov fra lørdag aften til søndag aften.« Ved de (her) fremhævede ord, der går uændret igen i tjenestereglement for hæren af 1912, er lørdag-søndagsorlov klart karakteriseret som en begunstigelse. I det nugældende tjenestereglement for hæren af 1939 er bestemmelsen om opmuntring i anledning af udvist flid og godt forhold udgået, således at der kan gives »orlov fra lørdag aften til søndag aften, når hensynet til tjenestens tarv tillader det, og der iøvrigt er *anledning dertil*« (pkt. 85). Det sidste forbehold må formentlig ses som et udtryk for begunstigelsessynspunktet. I lærebogen for hærens menige blev den oprindelige formulering fra 1903 bibeholdt indtil udgaven af 1950. I den seneste ud-

gave af november 1954 hedder det side 134: »løvrigt kan der, når hensynet til tjenestens tarv tillader det, og der iøvrigt er anledning dertil, tilstås orlov fra lørdag eftermiddag til søndag aften. Bortset fra de af hensyn til beredskabet til enhver tid påkrævede styrker kan altså enhver soldat erholde lørdag-søndagsorlov, dersom han ikke har været uetterrettelig eller forset sig.« Der er her ved givet udtryk for en opfattelse, hvorefter — idet forbeholdet om, at der iøvrigt skal være anledning dertil, nu efter sammenhængen må antages at være uden selvstændig betydning — enhver værnepligtig har en ret til lørdag-søndagsorlov, til hvis fratagelse der må foreligge bestemte grunde, enten beredskabshensyn eller begåede forseelser eller uetterretteligheder.

Klart på linie med den opfattelse, at visse friheder tilkommer de værnepligtige som en ret, er de af flyvevåbnet i 1952 udgivne retningslinier for tildeling af friheder til mandskabet. Det hedder heri bl. a.:

»(I) Lørdag-søndagsorlov gives i det omfang, vagt- og beredskabstjenesten tillader og skal, under fornøden hensyntagen til tjenestens tarv, gå på regelmæssig omgang mellem mandskabet.

(II) Ekstra orlov kan gives, hvis særlig anledning foreligger (jfr. tjrm. pkt. 85 sidste stk.).

(III) Nattegn (udover lørdag-søndagsfriheder) gives normalt efter følgende regler:

a) i rekrutskolens første måned gives kun nattegn, når særlige grunde taler derfor;

b) i rekrutskolens 2—3 md. gives 1 nattegn om ugen;

c) i resten af tjenestetiden gives 2 nattegn om ugen;

d) ekstra nattegn kan gives, hvis ganske særlig anledning foreligger, herunder også til en soldat, hvis forhold har været *særdeles* tilfredsstillende, eller som har udmærket sig i særlig grad under øvelser og lign.

(IV) Friheder (orlov og nattegn) kan nægtes tilstået soldater, der har forset sig eller vist mangel på flid.

(V) Nægtelse af friheder er et disciplinarmiddel, og skal som sådant indføres i disciplinarbogen.

Betydningen af, om meddelelsen af en frihed anses som en ret for de værnepligtige eller som en ren begunstiggelse, der beror på vedkommende chefs frie skøn, ligger især i, at ansøgning om frihed i sidstnævnte tilfælde vil kunne afslås uden at begrundelse kræves og uden, at der gælder anden begrænsning i adgangen til i anledning af den samme forseelse flere gange at afslå ansøgninger om frihed end reglen i militær straffelov § 58, stk. 2, om forbud mod forfølgelse af undergivne gennem uligelig behandling.

Såfremt og i det omfang, friheder derimod tilkommer de værnepligtige som en ret, opnår de en vis garanti for denne ret derigennem, at nægtelse af frihed ifølge militær retsplejelov § 44, stk. 1, kun kan ske ved anvendelse af disciplinarmiddel. Til nærmere belysning heraf skal anføres følgende om disciplinarmidler gældende regler.

Ifølge militær retsplejelov § 45, stk. 1, bør disciplinarmidlerne, når omstændighederne taler derfor, anvendes i stedet for straf for mindre forsømmelser og forseelser. Anvendelse af et disciplinarmiddel forudsætter begåelsen af en strafbar forseelse, jfr. betænkningen af 1953, side 35.

Der gælder bestemte kompetenceregler for pålæggelse af disciplinarmidler, idet disse — bortset fra tilrettevisninger — kun kan ikendes af foresatte, som fører befaling over enheder af mindst et kompagnis størrelse, og de pågældende foresatte har pligt til at udøve denne kompetence, som ikke kan delegeres til lavere stående foresatte.

Forud for anvendelsen af et disciplinarmiddel skal det tilkendegives den pågældende, hvad der er grunden til dets anvendelse, og der skal herom ske tilførsel i en særlig dertil indrettet bog, som tillige skal indeholde oplysning om, hvem der har pålagt disciplinarmidlet, hvornår det er pålagt, hvem det er pålagt, samt disciplinarmidlets art. Den, hvem disciplinarmiddel er pålagt, kan

klage herover til vedkommende højere foresatte uden herfor at ifalde straffesvar efter militær straffelov, medmindre klagen er bevidst grundløs, hvilket naturligvis ikke er identisk med det blotte forhold, at klagen ikke tages til følge. Den omstændighed, at den pågældende således bliver gjort nøje bekendt med grunden til disciplinarmidlets anvendelse, er selvsagt af betydning for hans overvejelser af, om han ønsker at klage.

Endelig må nævnes, at militær retsplejelov § 44, stk. 3, indeholder en kvantitativ begrænsning i adgangen til at anvende fratagelse af friheder som disciplinarmiddel, idet landlov efter denne bestemmelse i hvert enkelt tilfælde højst må nægtes to gange og ikke ud over 14 dage og andre tilladelser kun for et bestemt tidsrum ikke ud over 14 dage.

Udvalget erkender, at tildelingen af friheder efter sin historiske oprindelse i administrative bestemmelser har hvilet på begunstigelsessynspunktet, og forstår, at en fremhævelse af dette synspunkt over for det værnepligtige mandsskab kan have særlig pædagogisk værdi ved at anspore det til ikke blot at holde sig på den rette side af straffeloven, men til under udsigt til belønning at yde den bedst mulige indsats.

Når loven imidlertid som eksempel på disciplinarmidler nævner fratagelse af friheder, »der ellers tilstås«, må lovens mening være, at disse *kun* skal kunne fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel under iagttagelse af de garantier for de værnepligtiges retsstilling, som ligger i reglerne herom, jfr. betænkningen af 1953, side 35. Det kan ikke være lovens tanke at overlade til de pågældende chefers afgørelse, om de i det enkelte tilfælde vil nægte en ansøgt frihed ved anvendelse af disciplinarmiddel eller ved blot at afslå ansøgningen, fordi ansøgeren af en eller anden grund ikke findes at have gjort sig fortjent til frihed.

På den anden side kan dog ikke alle de friheder, som efter praksis tildeles det værnepligtige personel, henføres under synsvinklen rettighed i den forstand, at frihederne skal meddeles de pågældende, medmindre de er frataget dem ved an-

vendelse af disciplinarmiddel. Som genstand for fratagelse ved anvendelse af disciplinarmiddel nævner militær retsplejelov § 44, stk. 1, friheder, *der ellers tilstås*. I denne bestemmelses forarbejder har udvalget ikke fundet afgørende fortolkningsbidrag; men der må efter udvalgets opfattelse ved de anvendte ord være tænkt på sådanne friheder, som ifølge praksis ved de enkelte afdelinger og underafdelinger tilstås nogenlunde regelmæssigt, og som tilfalder de enkelte værnepligtige efter en turnusordning, således som tilfældet er med hovedparten af de friheder, der gives i form af nattegn og lørdag-søndagsorlov. Uden for bestemmelsen falder friheder, som meddeles i enkeltstående tilfælde i særlig anledning, f. eks. som belønning for en god præstation under en øvelse eller for at den pågældende kan deltage i familiehøjtidelighed eller idrætskonkurrence. Afslag på ansøgning om frihed af denne art kan derfor gives uden, at begrundelse kræves. Om anvendelse af disciplinarmiddel bliver der ikke tale.

Militær retsplejelov § 44, stk. 1, udtaler sig ikke nærmere om arten af de friheder, der er omfattet af bestemmelsen, eller om den udstrækning, hvori de skal meddeles; men bestemmelsen har den betydning, at den på en for de pågældende chefer bindende måde forudsætter, at der skal være et vist mål af friheder, som tildeles efter rettighedsprincippet, ligesom den medfører, at i det omfang, bestemte former for frihed ved en enhed rent faktisk er blevet givet nogenlunde regelmæssigt uden begrundelse i det konkrete tilfælde, vil nægtelse af sådanne friheder over for enkeltpersoner som sanktion over for forsømmelser og forseelser fremtidigt kun kunne ske ved anvendelse af disciplinarmiddel.

Bestemmelsen siger intet nærmere om beskaffenheden af den turnusordning, den forudsætter. Det siger sig selv, at denne i overensstemmelse med det almindelige princip om ligelig fordeling af pligter og rettigheder mellem mandskabet, må åbne alle inden for samme enhed lige muligheder for at opnå frihed, således at en eventuel ulighed kun kan være knyttet til saglige kriterier.

Men herudover overlader bestemmelsen det ganske til de militære chefer under behørig hensyntagen til de krav, tjenesten stiller, at bestemme omfanget af frihederne, f. eks. om der skal være et eller to nattegn om ugen, om nattegn kan gives på alle ugens dage eller kun på lørdage og søndage etc. Bestemmelsen er ikke til hinder for, at en bestående turnusordning ændres, f. eks. af hensyn til særligt anstrengende øvelser, eller til at det af disciplinære grunde måtte være ønskeligt at indskrænke adgangen til at opnå frihed. I sidstnævnte tilfælde må dog erindres forbudet i militær retsplejelov § 44, stk. 4, mod anvendelse af disciplinarmidler på andre end den eller dem, der har begået forseelsen. Udvalget erkender, at grænsen mellem det kollektivt ikendte disciplinarmiddel og en berettiget indskrænkning af disciplinære grunde i en bestående turnusordning for friheder er særdeles vanskelig at drage, men man skal fremhæve, at det i hvert fald ville være en omgåelse af § 44, stk. 4, såfremt der på grund af forsømmelser eller forseelser, for hvilke kun en mindre del af enhedens mandskab kunne gøres ansvarlig, blev gjort indskrænkning i den bestående turnus under påberåbelse af, at mandskabet gennem den udviste adfærd havde dokumenteret ikke at være modent til at få friheder i det hidtidige omfang.

Et særligt spørgsmål er det, hvorledes den ovenfor side 9 som udgangsfrihed betegnede adgang for mandskabet til at forlade tjenestestedet, når det ikke har øvelse eller anden tjeneste, retligt skal karakteriseres i relation til kriteriet begunstigelse eller rettighed.

Således som denne frihed i praksis er udformet, er det klart, at den ikke er forenelig med begunstigelsessynspunktet med de af dette flydende konsekvenser.

Men udgangsfriheden kan ej heller anses for omfattet af militær retsplejelov § 44, stk. 1's bestemmelse om nægtelse af visse tilladelser, der ellers tilstås. Udgangsfriheden forudsætter normalt ikke en udtrykkelig tilladelse, og det kan endvidere anføres, at de i § 44, stk. 1, nævnte områder, som der kræves tilla-

delse til at forlade, er af typisk væsentlig større udstrækning end en kaserne. Endelig ville nægtelse af udgangsfrihed som disciplinarmiddel, i hvert fald når der er tale om en ikke ganske kortvarig nægtelse, være et langt alvorligere indgreb i den personlige frihed end fratagelse af de i § 44, stk. 1 omhandlede friheder, idet det ville betyde en i forhold til omverdenen absolut frihedsberøvelse omtrent identisk med kvarterarrest, hvorfor fratagelse af udgangsfrihed ikke bør kunne benyttes som disciplinarmiddel.

I denne forbindelse må imidlertid erindres, at udgangsfrihed kun haves, for såvidt de pågældende ikke er befalet til vagt eller anden tjeneste. Dette medfører en begrænsning i beskyttelsen af udgangsfriheden, idet denne vil kunne bortfalde som følge af anvendelsen af et andet disciplinarmiddel end frihedsnægtelse.

Dette er efter de gældende regler lovligt. Den frihedsindskrænkning, som er disciplinarmiddel, f. eks. beredskabsvagt uden for tur, vil af den værnepligtige kunne føles fuldt så byrdefuld som kvarterarrest, hvilken en underafdelingschef eller tilsvarende chef imidlertid efter de gældende regler om arbitrar straffemyndighed ikke kan ikende for et længere tidsrum end 8 dage.

Slutteligt skal nævnes, at friheder, som efter gældende ret tilstås som begunstigelser, når de først er meddelt, kun vil kunne inddrages ved anvendelse af disciplinarmiddel bortset fra tilfælde, hvor tjenstlige forhold gør det nødvendigt at annullere tilladelsen. Den omhandlede situation er ikke nævnt i militær retsplejelov § 44, stk. 1, men det er efter udvalgets opfattelse ikke nødvendigt heraf at slutte, at en allerede meddelt frihed af denne art frit skulle kunne fratages igen uden anvendelse af disciplinarmiddel. Det må være berettiget ikke at betragte lovens tavshed som et udtryk for en sådan opfattelse, idet den lige så vel kan skyldes, at lovgiveren er gået ud fra, at allerede meddelte friheder slet ikke skal kunne fratages. I mangel af udtrykkelig vejledning i loven finder udvalget det naturligt som gældende ret at anse den

med forholdets natur og lovens principper bedst stemmende regel, at disse friheder kan fratages, men kun ved anvendelse af disciplinarmiddel. Dette er også almindeligt antaget i praksis.

Af lignende grunde må det antages, at det må ske ved anvendelse af disciplinarmiddel, såfremt en eller flere på grund af forseelser ønskes undtaget fra en frihed, som uden for turnus er meddelt det øvrige mandskab. Er denne frihed derimod meddelt hver enkelt af det øvrige mandskab som en belønning for særlig godt forhold, bliver der ikke tale om fratagelse af frihed og dermed anvendelse af disciplinarmiddel over for dem, der ikke omfattes af ekstrafriheden.

Som resumé af foranstående kan opstilles følgende oversigt over frihederne inddelt efter de retlige synspunkter for deres fratagelse:

- I. *Friheder, hvis fratagelse ikke kan anvendes som disciplinarmiddel, og som ikke kan bortfalde som følge af anvendelsen af disciplinarmidler:*
Befalet orlov.
- II. *Friheder, hvis fratagelse ikke kan anvendes som disciplinarmiddel, men som kan bortfalde som følge af anvendelsen af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse:*
Udgangsfrihed i hæren og flyvevåbnet.
- III. *Friheder, der ikke kan nægtes uden anvendelse af disciplinarmiddel:*
 1. De i militær retsplejelov § 44, stk. 1, omhandlede friheder, der gives regelmæssigt uden særskilt begrundelse i det enkelte tilfælde. Disse friheder meddeles typisk i form af

a) Nattegn	i hæren og
b) Almindelig	flyve-
lørdag-søndags-	våbnet
orlov	
c) Landlov	
d) Natlandlov	
e) Almindelig	
lørdag-søndags-	i søværnet
frihed	
f) Spadsere-	
tilladelse	

2. Allerede meddelte friheder, der er givet i enkeltstående tilfælde som belønning for godt forhold eller ved særlige lejligheder (f. eks. familiehøjtideligheder).

- IV. *Friheder, der kan nægtes uden anvendelse af disciplinarmiddel:*
Friheder, der søges ved særlige lejligheder eller som er påtænkt meddelt som belønning for godt forhold.

D. Om friheder under en straffesag.

Det er et særskilt spørgsmål, hvilken indflydelse en verserende eller pådømt straffesag har på tildelingen af friheder.

Bortset fra, at de om anholdelse og fængsling gældende lovregler naturligt forudsætter, at iværksættelsen af disse straffeprocessuelle indgreb, så længe de opretholdes, medfører fortabelse af alle friheder, er spørgsmålet ikke nærmere berørt i lovgivningen.

Om tildeling af friheder under straffesagers behandling har østre landsdelskommando efter at have indhentet udtalelser fra regimenterne i skrivelse af 4. november 1952 til chefer for afdelinger og underafdelinger m. v. anført nogle synspunkter, der efter udvalgets formening vistnok må kunne tages som udtryk for den opfattelse, der typisk lægges til grund ved spørgsmålets løsning inden for hærens afdelinger.

Af den nævnte skrivelse, der er gengivet i den som bilag B.1. aftrykte orientering vedrørende friheder for det meste militære personel, jfr. nedenfor side 47, fremgår det, at der efter østre landsdelskommandos opfattelse må sondres mellem det stadium, hvor sagen endnu beror inden for rettergangschefens område, og indtil der er truffet afgørelse ved ikendelse af arbitrær straf, og stadiet efter sådan strafs ikendelse, hvor den pågældende afventer enten påbegyndelse af strafafsoningen eller sagens indbringelse for domstolene efter hans begæring.

På det første stadium bør der ikke gives den tiltalte friheder, hvilket begrundes med kravet om tiltaltes nærvæ-

reise som betingelse for sagens hurtige behandling.

På det senere stadium bør straffesagen derimod — bortset fra selve strafafsoningen — kun medføre tab af friheder i tidsrummet mellem endelig afgørelse og afsoning, og kun såfremt dette tidsrum er af kort varighed. Hvis der trods forskriften i kgl. anordning af 3. september 1954 angående fuldbyrdelse af frihedsstraf inden for forsvaret § 1 alligevel kommer til at hengå længere tid, inden afsoningen kan påbegyndes, finder landsdelskommandoen ingen rimelig begrundelse for, at den straffede i

dette tidsrum ikke skulle være på lige fod med alle øvrige, hvad tildeling af friheder angår. I denne forbindelse skal udvalget tilføje, at hvor straf fuldbyrdes i medfør af militær straffelov § 26, stk. 2, udsættes til efter den første uddannelses afslutning, kan der selvsagt ikke være tale om at nægte friheder i dette tidsrum under henvisning til en sådan straf.

At nægte friheder i tiden indtil en arbitrært afgjort sag, der er forlangt henvist til retten, er pådømt her, ville efter landsdelskommandoens opfattelse ikke svare til den militære retsplejelovs ånd.

II. Ungdomskommissionens betænkning.

Ungdomskommissionen har i sin betænkning af 1949 om de værnepligtiges forhold i kap. XL (Fritiden) behandlet forskellige problemer i forbindelse med det militære personels friheder.

I betænkningen behandles dels spørgsmålet om omfanget af frihederne, dels retten til frihed.

Kommissionens forslag kan resumeres således:

1) Under hensyn til tjenestens (arv anstilles der i enkelte garnisoner forsøg med en fritidsordning, der giver de værnepligtige ret til frihed fra øvelsernes ophør til reveille.

2) Der gives soldater, som har ligget inde længere end 8 uger, ret til frihed uden særlig tilladelse fra øvelsernes ophør indtil midnat, såfremt de ikke er befaleet på vagt eller til anden tjeneste.

3) Der gives soldater, som har ligget inde længere end 4 uger, lørdag-søndagsorlov, såfremt de begærer det og ikke er befaleet på vagt eller til anden tjeneste.

4) a. Nægtelse af de i pkt. 2—3 nævnte friheder må ikke anvendes som disciplinarmiddel; dog kan indskrænkning efter bestemmelse af regimentschefen eller ligestillede myndigheder finde sted, når særlige forhold gør sig gældende såsom større samlede øvelser eller særligt krævende tjeneste.

b. Alle friheder kan suspenderes af de højere kommandomyndigheder, når særlige beredskabs- eller sikkerhedshensyn kræver det.

Endvidere foreslår kommissionen, at vagtbefalinger meddeles for mindst en uge ad gangen.

De af ungdomskommissionen fremsatte forslag betragtes af denne ikke som uafviselige krav til en reform af friheds-

ordningen inden for forsvaret, men kommissionen anfører i et resumé af betænkningen, jfr. dennes kap. XIII i slutningen, at det først og fremmest har været opgaven at fremhæve de *principper*, man ønsker lagt til grund for fremtidige reformer.

De af ungdomskommissionen fremsatte ideer har fået en vis tilslutning i betænkningen af 1953 og i den af generalauditøren efter forsvarsministeriets henstilling udarbejdede orientering vedrørende friheder for det menige militære personel og det hertil knyttede lovudkast, der går ind for indførelsen af et antal ufratagelige friheder.

Efter nærmere overvejelse af ungdomskommissionens tanker har udvalget ikke ment i fuldt omfang at kunne lægge disse til grund for et udkast til en lovgivning om friheder, men man er enig i, at der på dette område bør skabes en klart præciseret retlig status for soldaten med den heraf flydende begrænsning af risikoen for vilkårlighed ved tildeling og nægtelse af frihed, ligesom udvalget er af den anskuelse, at et begrænset antal friheder bør gøres ufratagelige.

Derimod kan udvalget ikke være enig i, at ingen af de friheder, der tildeles det værnepligtige mandskab, skulle kunne fratages som disciplinarmiddel.

Det må efter udvalgets opfattelse anses for en ubetinget nødvendighed til opretholdelse af disciplinen i forsvaret og dermed dets effektivitet, at disciplinarmidlet frihedsnægtelse bibeholdes.

Når ungdomskommissionen anfører, at påvirkningen af de unge til god opførsel og orden efter alle pædagogiske erfaringer bedre kan ske ved at vække deres interesse og ansvarsfølelse end ved at true med sanktioner, skal udvalget

hertil bemærke, at man er enig i denne betragtning og finder, at en appel til interessen og ansvarsfølelsen bør være det principale middel i soldateruddannelsen. Men det ville efter udvalgets skøn være at drage en forhastet slutning heraf, hvis man afskaffede frihedsnægtelsen som disciplinarmiddel. Det skal yderligere anføres, at under de nuværende forhold, hvor værnene i høj grad lider under manglen på erfarne faste befalingsmænd og derfor er henvist til at lade en betydelig del af de daglige øvelser foregå under umiddelbar ledelse af urutinerede befalingsmænd, der i reglen er de meniges jævnaldrende, vil det være praktisk udelukket i væsentlig grad at lade disciplinen bero på disse unge befalingsmands personlige autoritet. Konsekvensen af en afskaffelse af det mest virksomme disciplinarmiddel, frihedsnægtelsen, må under disse forhold formodes at blive, at man måtte gå over til anvendelse af egentlig straf overfor en række forseelser, der nu kan afgøres ved fratagelse af friheder.

Ungdomskommissionen er som nævnt selv klar over, at en gennemførelse af dens forslag vil føre til øget anvendelse af egentlig straf. I modsætning til ungdomskommissionen tillægger udvalget dette forhold en afgørende betydning, idet det må antages, at en overdreven strafanvendelse vil berøve straffen en del af dens autoritet, ligesom hyppige kortvarige arreststraffe — foruden at medføre afbræk i selve den militære uddannelse — næppe i almindelighed har nogen heldig indflydelse på de straffedes personlige udvikling. I vurderingen af dette moment er udvalget i overensstemmelse med den seneste udvikling inden for den militære strafferetspleje, idet der — for at nedbringe antallet af

egentlige straffe — ved lov nr. 198 af 11. juni 1954 gennemførtes den ændring i militær retsplejelov § 45, stk. 1, at bestemmelsen om, at disciplinarmidlerne kan anvendes i stedet for straf for mindre forsømmelser og forseelser, når omstændighederne taler derfor, erstattedes med en regel om, at disciplinarmidlerne *bør* anvendes i disse tilfælde.

Til ungdomskommissionens bemærkning om, at der er et misforhold mellem det strenge disciplinarmiddel frihedsnægtelse og den mildeste straf, irettesættelsen, skal udvalget som sin opfattelse anføre, at det heller ikke i den civile kriminalret er ukendt, at foranstaltninger, der ikke bærer navn af straf, som f. eks. konfiskation m. v., reelt forekommer lovovertrædere mere byrdefulde end sanktioner af dette navn. Den lempelige straf irettesættelse har sit typiske anvendelsesområde over for forseelser af særlig art, der som altovervejende hovedregel ikke indebærer noget anslag mod disciplinen.

Endelig har udvalget heller ikke kunnet følge kommissionens forslag om en udvidelse af nattegnenes varighed indtil reveille, idet man må lægge afgørende vægt på de herimod anførte, af kommissionen citerede, indvendinger. Når en sådan ordning består i søværnet, skal her til bemærkes, at natlandlov gives i langt mindre omfang end efter kommissionens forslag, og at dette må kunne ses som kompensation for den i forhold til de andre værn mere begrænsede frihedsordning.

Udvalget er enig i, at der i rimeligt omfang bør skabes mulighed for de værnepligtige til på forhånd at kunne disponere over fritiden, men finder dog ikke, at bestemmelser herom hører hjemme i lovgivningen.

III. Hovedsynspunkter for udvalgets forslag til lovgivning om friheder.

Efter de gældende regler kan den militære afdeling rent teoretisk fratage en værnepligtig menig al frihed, alene med undtagelse af den af forsvarsministeren befalede orlov i forbindelse med de kirkelige højtider og den eventuelt meddelte sommerorlov. Udvalget anser det imidlertid for ønskeligt, at der tilsikres de værnepligtige menige et vist antal friheder, som ikke skal kunne fratages ved anvendelse af noget disciplinarmiddel. Denne tanke er, som det fremgår af det foregående, først fremsat af ungdomskommissionen, og har derpå, efter at have fået tilslutning i betænkningen af 1953, fundet udtryk i det lovudkast vedrørende de værnepligtige meniges friheder, der i 1953 blev udarbejdet af generalauditøren på forsvarsministeriets foranledning.

Udvalget har, som det vil fremgå af det nedenfor side 38 fremsatte lovudkast stillet forslag om indførelse af sådanne ufratagelige friheder i form af nattegn og lørdag-søndagsorlov. Herom henvises iøvrigt til udvalgets redegørelse nedenfor side 23.

Når den frihed, der ikke kan fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel, foruden befalet orlov ved de kirkelige højtider tillige skal omfatte et antal nattegn (natlandlov) og lørdag-søndagsfriheder, opstår imidlertid spørgsmålet om disse friheders afgrænsning overfor de øvrige friheder, der sædvanligvis meddeles som nattegn (natlandlov) og lørdag-søndagsorlov, og som stadig bør kunne fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel.

Udvalget har i denne forbindelse drøftet det ønskelige i at indføre lovbestemmelser om disse øvrige former for frihed og har ment at burde foreslå en fastlæggelse af frihedsordningen.

Reglerne om tildeling og fratagelse af frihederne vil herved blive mere overskuelige end under det nuværende system, ligesom en lovreguleret adgang til friheder vil kunne skabe større ensartethed i administrationen af frihederne og hindre den vilkårlighed, som de nuværende regler til en vis grad har åbnet mulighed for.

Udvalget tillægger det ligeledes betydning, at der, foruden en fastsættelse af, hvilke friheder der er ufratagelige, og hvilke der kan fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel, på enkelte punkter foretages en nærmere præcisering af de materielle betingelser for anvendelse af disciplinarmiddel, navnlig med hensyn til spørgsmålet om friheder under en straffesag og i sygdomstilfælde. Det er udvalgets opfattelse, at den nuværende ordning i denne henseende frembyder tvivlsspørgsmål, og en løsning heraf vil formentlig øge tilliden til, at de værnepligtiges retsstilling inden for forsvaret er betrygget.

Udvalget har fundet det naturligt formelt at knytte hele forslaget til den militære retsplejelovs regler om disciplinarmidler, frem for at foreslå frihedsordningen eller en del deraf udformet i en selvstændig lov, idet forslaget's hovedbestemmelser vedrører fratagelse af frihed ved anvendelse af disciplinarmiddel og derfor bedst lader sig indpasse som en tilføjelse til militær retsplejelovs § 44, der i den nuværende formulering omfatter de forskellige former for disciplinarmidler, herunder frihedsnægtelse.

I det af udvalget udarbejdede lovudkast skelnes der mellem forskellige former for frihed, nemlig:

faste friheder,
udgangsfriheder,

omgangsfriheder,
belønningsfriheder og
lejlighedsfriheder.

Grundlaget for denne inddeling er de regler, som foreslås gennemført vedrørende tildeling og fratagelse af frihed, men udvalget har samtidig lagt vægt på at fastslå særlige betegnelser for de grupper af friheder, som der efter det nævnte inddelingsgrundlag bliver tale om, idet man anser det for værdifuldt for tilegnelsen af systemet i en eventuel kommende lov og den fremtidige praktisering af denne, at man ikke som hidtil alene betegner frihederne efter deres form (nattegn, landlov etc.), men tillige ved en hermed sideordnet terminologi fremdrager frihedernes retlige karakter som et lige så relevant moment.

Under betegnelsen faste friheder er udskilt de friheder, som ifølge lovudkastet skal tildeles de værnepligtige menige i et ved loven nærmere bestemt omfang, og som ikke kan fratages ved anvendelse af noget disciplinarmiddel.

Udgangsfriheden er placeret mellem den faste frihed og omgangsfriheden, idet udgangsfriheden, der består i retten til at forlade tjenestestedet i tiden fra tjenestens ophør til befalet sengetid, ikke selvstændigt kan nægtes, hvorimod anvendelsen af andre disciplinarmidler kan bevirke, at denne frihed ikke kan opnås.

Omgangsfriheden svarer i princippet til den i militær retsplejelov § 44, 1. stk., forudsatte frihed, som »ellers tilstås«, og som kan fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel. Benævnelsen »omgangsfrihed« sigter til, at friheden, da den af beredskabsmæssige grunde ikke kan tildeles hele mandskabet samtidigt, går på tur mellem de værnepligtige efter en omgangsordning. I modsætning til ældre praksis, hvor størstedelen af frihederne opfattedes som belønninger, og hvor disse friheder derfor som tidligere nævnt ofte nægtedes ganske formløst i stedet for at blive frataget dem, der havde forset sig, ved anvendelse af disciplinarmiddel under iagttagelse af de herom gældende regler, har udvalget forudsat, at hovedparten af frihederne, være sig lørdag-søndagsorlov eller nattegn eller

anden form for frihed (i søværnet landlov, natlandlov eller lørdag-søndagsfrihed), indehaves af mandskabet som omgangsfriheder, der kun kan nægtes ved anvendelse af disciplinarmiddel, og udvalget har udtrykkelig afgrænset omgangsfriheden fra belønningsfriheden, hvilken sidste kun omfatter den frihed, der gives i enkeltstående tilfælde som belønning for god tjeneste.

Som hidtil kan der efter lovudkastet endelig tilstås frihed — i lovudkastet betegnet som lejlighedsfrihed --- til at deltage i familiefester, idrætsstævner eller lignede.

Udvalget har ikke anset det for nødvendigt, at der indføres særlige regler om kompetencen til at anvende disciplinarmidlet frihedsnægtelse eller andet disciplinarmiddel, der kan medføre indgreb i friheden, idet kompetencen til at pålægge et hvilket som helst disciplinarmiddel, bortset fra tilrettevisninger, allerede efter de gældende bestemmelser i militær retsplejelov § 48 er tillagt kompagnichefer eller dertil svarende chefer samt højere foresatte. Efter den bestående ordning kan fratagelse af frihed således kun beslattes af underafdelingschefen eller tilsvarende myndighed, der også efter udvalgets opfattelse må anses som den hertil bedst egnede i betragtning af den erfaring og det kendskab til mandskabet, han som altovervejende hovedregel er i besiddelse af. Som følge af at denne kompetence ikke blot er udtryk for en ret, men også påhviler den, hvem den er tillagt, som en pligt, må delegation af kompetencen til underordnede befalingsmænd ikke ske.

Den foresatte, der efter lovgivningens bestemmelser er kompetent til at fratage de menige frihederne, normalt underafdelingschefen, har derfor pligt til at sørge for, at hans kompetence ikke gøres illusorisk, og han må i fornødent fald understrege overfor såvel befalingsmænd som menige, at han alene har myndighed til at bestemme, om frihederne skal fratages.

Lige så lidt som udvalget har anset det for nødvendigt at foreslå specielle regler om kompetencen til at foretage indgreb i friheder, har man ønsket at

foreslå almindelige regler om de materielle betingelser for at anvende disciplinarmidlet frihedsnægtelse. Reglerne i militær retsplejelov og dennes forudsætning om, at anvendelse af disciplinarmiddel er betinget af en strafbar forseelse, vil her komme til anvendelse, hvoraf bl. a. følger, at frihedsnægtelse i medfør af bestemmelsen i § 45, stk. 1, bør anvendes i stedet for straf for mindre forsømmelser og forseelser, når omstændighederne taler derfor.

På enkelte specielle områder har udvalget dog anset det for ønskeligt at foreslå indført udtrykkelige regler om betingelserne for indgreb i friheder, nemlig med hensyn til tab af frihed som følge af verserende straffesag eller i tilfælde af sygdom. Reglerne herom er placeret sidst i lovudkastet, idet de ikke vedrører den formelle inddeling af frihederne og er fælles for samtlige friheder.

Som det fremgår af det anførte, følger lovudkastet — når bortses fra forøgelsen af antallet af faste friheder — hovedsagelig de retningslinier, der på baggrund af bestemmelsen i militær retsplejelov § 44, stk. 1, allerede må anses for gældende ret, men udvalget har bestræbt sig på at lade omfanget af og afgrænsningen mellem de forskellige former for frihed fremtræde på en mere tydelig måde end under den hidtidige ordning.

Lovudkastet fremtræder stort set som en »rammelov«, der kun indeholder de vigtigste regler, idet det under hensyn til muligheden for ændringer i de bestående forhold inden for værnene må anses for mest praktisk, at de mere detaljerede bestemmelser gives i form af kongelige anordninger, som lettere vil kunne ændres og tilpasses de skiftende behov.

Afgørende for den nærmere udformning af lovudkastets regler i anordningsform har det endvidere været, at forholdene ved søværnet i væsentlig grad adskiller sig fra forholdene ved de to andre værn. Således er der tildels tale om andre arter af friheder i søværnet, og frihederne betegnes her anderledes. Udvalget har foretrukket at bevare de i søværnet gængse udtryk og betegnelser,

som falder naturlige for dette værns personel som for alle søens folk. Det ville ligeledes være forbundet med betydelige administrative vanskeligheder at gennemføre en ændring af denne terminologi, der er anvendt i søværnets protokoller, skemaer etc.

Desuden må man tage hensyn til de reelle forskelle fra forholdene ved hæren og flyvevåbnet, der navnlig gør sig gældende med hensyn til det sejlene personel. Således kan forholdene ombord på mindre skibe og på visse særlige tjenestesteder gøre det nødvendigt, at frihederne gives før eller efter udkommando, idet tjenestens forsvarlige udførelse hviler på enkeltpersoner, f. eks. skibets eneste telegrafist, signalgast eller lignende. På tilsvarende måde må frihederne ofte omlægges, når der er tale om tjeneste i Grønland eller på Færøerne. Endelig vil den særlige vagtordning ikke sjældent gøre det til en forudsætning for at opnå frihed, at vagtbytning kan finde sted.

Medens det således på de nævnte områder har været nødvendigt at foreslå detaljerede særregler for søværnet, er det på et andet område nødvendigt at give regler, der alene gælder for hærens og flyvevåbnets personel, nemlig vedrørende den særlige udgangsfrihed, der ikke findes i eller foreslås indført i søværnet.

Udvalget har af de nævnte grunde samtidig med lovudkastet udarbejdet udkast til to kongelige anordninger, der indeholder reglerne om friheder for henholdsvis hærens og flyvevåbnets personel og søværnets personel.

De to anordningsudkast er i princippet ens, idet de foruden at indeholde de nævnte special- og detailbestemmelser er udformet som gentagelser af lovudkastets regler, således at de militære myndigheder på eet sted kan finde samtlige de for det pågældende værn gældende regler om friheder og ikke behøver at sammenholde forskellige sæt regler.

Anordningerne er tænkt omfattende en noget snævrere personkreds end loven. Bortset fra reglerne om faste friheder, lovudkastet § 44 a, har udvalget

anset det for rettest at lade lovudkastet omfatte alt personel, over for hvem disciplinarmidler kan bringes i anvendelse, medens man i anordningsudkastene § 1 - med hjemmel i den i lovudkastet § 44, stk. 2, indeholdte almindelige anordningsbeføjelse — undtager det personel, der forretter tjeneste i udlandet, fra frihedsordningen, idet man som følge af denne tjenestes særlige karakter ikke mener at kunne gå videre end til at foreskrive, at denne ordnings principper

skal komme til anvendelse i det omfang, det er foreneligt med tjenesten.

Desuden har man ment, at reglerne ikke bør gælde for mather og mathelever under 18 år, idet det under hensyn til disse personers unge alder må anses for rigtigst, at der for deres vedkommende fastsættes særlige regler. Kompetencen hertil er ved anordningsudkastene henskudt til forsvarsministeren eller vedkommende værnschef, jfr. anordning HF § 16 og anordning S § 15.

IV. Udvalgets forslag til regler om tildeling og fratagelse af friheder.

A. Faste friheder.

Som ovenfor nævnt er det udvalgets opfattelse, at en kommende lovgivning om de værnepligtiges friheder bør hvile på en inddeling af disse efter de regler, der skal gælde om tildeling og fratagelse af frihederne, og at denne inddeling, til dels i tilslutning til den allerede gældende ordning, skal kunne rumme visse særligt kvalificerede friheder, der skal tilkomme de værnepligtige uafhængigt af de krav, den militære pædagogik måtte stille til anvendelsen af frihedsnægtelse som stabiliserende og korrigerende middel i soldateruddannelsen.

Disse friheder har udvalget såvel i lovudkastet § 44 a og anordningsudkastene kap. A som i nærværende betænkning iøvrigt overensstemmende med de ovennævnte bestræbelser for at indføre betegnelser, der fremhæver retligt karakteristiske momenter ved de forskellige friheder, benævnt *faste friheder*.

Udvalget anser det ikke for nødvendigt at opstille en definition af begrebet faste friheder, men skal blot anføre, at der er tale om friheder, som de værnepligtige skal have ret til, og som ikke selvstændigt må kunne fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel, ligesom anvendelsen af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse ikke må medføre indgreb i disse friheder. Endvidere bør muligheden for faste friheders bortfald af andre end disciplinære grunde begrænses.

Til støtte for indførelsen af faste friheder taler de i betænkningen af 1953 anførte humane hensyn, der må formodes at have almindelig tilslutning i befolkningen, og hvorefter ethvert menneske, selv når det af samfundshensyn er

nødt til at underkaste sig meget betydelige indskrænkninger i sin personlige livsudfoldelse, har krav på et vist minimum af frihed, som ikke bør kunne fratages alene på grund af mindre forsømmelser og forseelser.

Udvalget deler denne opfattelse, som er blevet særlig accentueret ved forlængelsen af den militære tjenestetid.

Ved den nærmere løsning af spørgsmålet må man imidlertid nøje overveje de hensyn til forsvarets effektivitet og andre hensyn, som kan tænkes at tale imod indførelsen af faste friheder.

I denne forbindelse må det fremhæves, at frihedsnægtelse er det hyppigst anvendte disciplinarmiddel og formentlig det mest effektive. Man kan derfor ikke indføre faste friheder i et sådant omfang, at man derved berøver befalingsmasnedene muligheden for at løse de dem påhvilende opgaver ved uddannelsen af det indkaldte mandskab til kampduelige soldater. Da udvalget ikke mener at kunne anvise noget disciplinarmiddel af samme effektivitet og relative lempelighed som frihedsnægtelse, må det være det ledende synspunkt ved fastsættelsen af faste friheder, at omfanget af disse ikke bliver større, end at der lades et tilstrækkeligt antal andre friheder tilbage, som kan være genstand for fratagelse ved anvendelse af disciplinarmiddel.

For en begrænsning i antallet af faste friheder taler ligeledes den trang til at indskrænke anvendelsen af egentlig straf og i stedet lægge større vægt på ikendelse af disciplinarmidler, der er fremhævet i betænkningen af 1953, side 8, og som har givet sig udslag i den tidligere nævnte ved lov nr. 198 af 11. juni 1954

gennemførte ændring i militær retsplejelov § 45, stk. 1.

For ikke at fremkalde en tendens i modgående retning, er det nødvendigt at iagttage forsigtighed med at indskrænke muligheden for anvendelsen af det mest effektive disciplinarmiddel: fratagelse af friheder.

Som konklusion af de anførte betragtninger skal anføres, at det efter udvalgets opfattelse vil være rimeligt og stemmende med moderne tankegang, at der indføres faste friheder i et sådant omfang, at det får reel betydning for soldaterne og giver dem en tilsikret mulighed for kontakt med deres civile milieu etc., men at omfanget fastsættes under behørig hensyntagen til det disciplinære behov.

I lovudkastet § 44 a, stk. 2, har udvalget foreslået, at reglerne om faste friheder skal gælde alene for værnepligtige menige af det militære personel. De øvrige regler gælder, som det præciseres i de side 42 og 45 i tilslutning til lovudkastet fremsatte udkast til kgl. anordninger § 1, for alt i Danmark tjenstgørende personel, over for hvem disciplinarmidler bortset fra tilrettevisning kan bringes i anvendelse, jfr. militær retsplejelov § 47 (»Af disciplinarmidler kan tilrettevisning anvendes overfor alle undergivne, de øvrige disciplinarmidler derimod ikke overfor officerer og faste befalingsmænd eller dermed ligestillede, med mindre de er elever i en militær skole«).

Ved den i forhold hertil foreslåede begrænsning i anvendelsesområdet for reglerne om faste friheder er tre persongrupper, som iøvrigt er omfattet af lovudkastets bestemmelser, undtaget fra disse, nemlig mather og mathelever, værnepligtige befalingsmænd og værnepligtige elever i forsvarets sergent- og korporalskoler.

Når udvalget ikke har ment at burde lade udkastenes regler om faste friheder gælde disse persongrupper, beror det på de særlige forhold, som gør sig gældende for disses vedkommende. Hvad angår mather og mathelever finder udvalget det på grund af de pågældendes kontraktmæssige forhold til forsvaret og deres særligt betroede opgaver inden for

dette mindre betænkeligt at undtage dem fra de omhandlede regler. For de værnepligtige befalingsmænds vedkommende har udvalget ment det praktisk uigennefmørligt at anordne faste friheder, idet disse befalingsmænd må kunne stå til rådighed for de kommandoførende myndigheder i fornødent antal til enhver tid, af hvilken grund deres friheder må påregnes at falde så uregelmæssigt, at de næppe kan lægges ind under så faste rammer både i henseende til antal og art, som reglerne om faste friheder forudsætter. Hvad endelig angår de værnepligtige, som er under uddannelse på befalingsmandsskole, mener udvalget ikke, at en anordning af faste friheder er forenelig med denne uddannelses særligt krævende karakter.

Ved den nærmere fastlæggelse af de friheder, der bør gøres til faste friheder, anser udvalget det under hensyn til den bestående faste tradition for tildeling af orlov ved de store kirkelige højtider for ubetænkeligt at foreslå denne tradition lovfæstet og den bestående terminologi »befalet orlov« bevaret med den heraf efter praksis følgende kompetenceregul, at disse friheder meddeles efter forsvarsministerens bestemmelse.

For ikke på en for usmidig måde at binde de befalede orlovere til bestemte højtider foreslår udvalget, at der i loven optages bestemmelse om, at befalet orlov gives i forbindelse med de kirkelige højtider, medens den nærmere fastlæggelse af, ved hvilke kirkelige højtider sådan orlov skal gives, foreslås henskudt til kgl. anordning, hvorved reglerne lettere vil kunne ændres i tilfælde af skiftende forhold. Da der ikke for tiden er trang til at fravige den hidtidige praksis, foreslås befalet orlov ved anordning HF § 3 a) og anordning S § 3, stk. 1, givet i forbindelse med jul, påske og pinse.

Af beredskabsmæssige grunde og under hensyn til mulighederne for de orlovsrejsendes transport fra og til garnisonen har det hidtil ikke været muligt at meddele samtlige værnepligtige orlov på selve højtidsdagene. Da disse forhold fortsat vil gøre sig gældende, foreslår udvalget den udtryksmåde anvendt i lo-

ven, at befalet orlov gives »i forbindelse med« de kirkelige højtider.

Den ovenfor side 2 omtalte, i de sidste år praktiserede tildeling af sommerferieorlov har udvalget ikke ment at burde foreslå lovfæstet, da der ikke haves tilstrækkelige erfaringer med hensyn til trangen til en sådan orlov og de vanskeligheder af administrativ og uddannelsesmæssig art, den måtte afstedkomme. Specielt efter tjenestetidens nedsættelse til 16 måneder må det være tvivlsomt, om tiden er inde til en lovfæstelse af denne frihed, der iøvrigt som nævnt ikke er blevet meddelt alle værnepligtige. For så vidt sommerferieorlov fortsat måtte blive givet, er det imidlertid udvalgets opfattelse, at den bør omfattes af reglerne om faste friheder, og man foreslår derfor vejen for sommerferieorlov holdt åben ved en bestemmelse i lovudkastets § 44 a, stk. 2, om, at befalet orlov foruden orlov i forbindelse med de kirkelige højtider omfatter orlov ved andre lejligheder, ligesom der i anordning HF § 3 og anordning S § 3, stk. 1, peges på muligheden af at give sommerferieorlov som befalet orlov.

Varigheden af befalet orlov har udvalget ikke anset det for heldigt at fastlægge i generelle bestemmelser, men man går ud fra, at der som hidtil, hvis ikke ganske særlige forhold gør sig gældende, vil blive tale om perioder af en sådan længde, at fjerntboende værnepligtige med rimeligt udbytte vil kunne foretage rejse til deres hjem.

Ved siden af befalet orlov bør efter udvalgets opfattelse en række af de sædvanlige og mere dagligdags friheder gøres til faste friheder i et vist omfang, hvilket efter udvalgets opfattelse vil tjene såvel den enkelte værnepligtiges som det samlede forsvars tarv, derved at soldaten føler, at hans ret til en vis frihed kommer til at ligge på linie med andre borgeres. Bevidstheden om en sådan ret må tillige antages at få indflydelse på hele indstillingen til den militære tjeneste.

I overensstemmelse med disse synspunkter er der i udvalget enighed om, at såvel almindelig lørdag-søndagsfrihed som nattegn i et vist omfang bør tilkom-

me de værnepligtige menige som en ret, der ikke kan fratages dem ved anvendelse af disciplinarmiddel, og forhandlingerne i udvalget har på dette punkt derfor særlig drejet sig om det nærmere omfang af denne art af faste friheder.

På basis af oplysninger i den nedenfor side 64 som bilag B. 3. aftrykte statistiske oversigt over friheder, som for tiden normalt tildeles mandskabet ved en række af hærens regimenter, må det antages, at normen for nattegn ved en betydelig del af de militære afdelinger efter rekruttiden ligger på 2 à 3 nattegn om ugen. Det er ikke udvalgets opfattelse, at det samlede antal af friheder skal forøges i forhold til den hidtil fulgte praksis, der er så vidtgående, som beredskabshensynet og hensynet til mandskabets tilpasning til det militære livs vilkår tillader.

Udvalget har herefter jfr. lovudkastet § 44 a, stk. 2, kun ment at kunne stille forslag om, at der som faste nattegn skal gives to om måneden. Disse bør for at tjene deres formål så vidt muligt meddeles med et hveranden uge, jfr. anordning HF § 3, sidste stk., og anordning S § 3, sidste stk.

Da lørdag-søndagsorlov er en sjældnere forekommende, men for mange værnepligtige særdeles betydningsfuld frihed, ikke mindst for dem, der kun herigennem har mulighed for at besøge deres hjem, er udvalget blevet stående ved forslaget om en lørdag-søndagsorlov om måneden, jfr. lovudkastet § 44 a, stk. 2.

I måneder, hvor der meddeles befalet orlov er trangen til lørdag-søndagsorlov mindre, og gennemførelsen af den befalede orlov medfører en ikke uvæsentlig belastning af afdelingernes administrative apparat. Udvalget foreslår derfor gennemført den begrænsning, at retten til fast lørdag-søndagsorlov bortfalder i måneder, i hvilke der meddeles befalet orlov, jfr. lovudkastet § 44 a, stk. 2.

De tilpasningsvanskeligheder, som for mange værnepligtiges vedkommende gør sig stærkt gældende i den allerførste del af tjenestetiden, har ført til, at der ved de fleste afdelinger i denne tid ikke gives lørdag-søndagsorlov og nattegn. Ud-

valget kan give denne praksis sin tilslutning og har derfor foreslået reglerne om fast lørdag-søndagsorlov og nattegn begrænset til tiden efter den første måned af tjenestetiden, jfr. lovudkastet § 44 A, stk. 2.

De faste friheder må dog — også i fredstid — kunne suspenderes.

Det karakteristiske for de faste friheder bør efter udvalgets forslag være, at de ikke skal kunne fratages de værnepligtige ved anvendelse af disciplinarmidler som sanktion overfor forsømmelser og forseelser. Men når frihederne på denne måde skal sikres de værnepligtige, må det være en selvfølge, at bortfald af andre tjenstlige grunde end disciplinære og af grunde, som ikke direkte vedrører tjenesten, kun bør kunne ske under omstændigheder, som med betydelig vægt kræver mandskabets tilstedeværelse, og som er så sjældent forekommende, at frihedernes »faste« karakter ikke herved forflygtiges.

For at understrege dette synspunkt foreslår udvalget, at der i loven — foruden en bestemmelse om, at anvendelse af disciplinarmidler ikke må medføre indgreb i faste friheder (lovudkastets § 44 a, stk. 1) — optages regler, der sætter grænser for faste friheders bortfald af andre årsager.

Imidlertid erkender udvalget umuligheden af at foretage en udtømmende opregning af disse tilfælde, hvis nærmere beskaffenhed, netop fordi der efter udvalgets opfattelse skal være tale om situationer af sjælden og ekstraordinær karakter, kun vanskeligt lader sig forudberegne.

Af denne grund foreslår udvalget, at der i loven i § 44 a, stk. 3, opregnes nogle situationer, som efter deres beskaffenhed klart bør kunne medføre bortfald af faste friheder. Således bl. a., at de værnepligtige meniges ret til faste friheder, bortfalder under selvforskyldt fravær.

Denne regel rejser imidlertid det spørgsmål, om vedkommende militære afdeling i tilfælde af en værnepligtigs selvforskyldte fravær på en tid, da der meddeles frihed, vilkårligt vil kunne bestemme, at den fraværende skal medreg-

nes til den del af afdelingens mandskab, som har fast frihed på det pågældende tidspunkt, således at han mister denne frihed, eller om en sådan bestemmelse må anses for en omgåelse af lovens principper, hvorved der enten ikendes den pågældende en ekstra-» straf« eller — såfremt fraværelsen ikke er strafbar — en »straf« for et straffrit forhold.

Spørgsmålet, der sikkert har en ikke ringe praktisk betydning, idet regnskabet med de faste friheder ved mange afdelinger formentlig vil blive ført bagud, efter at frihederne har været meddelt, må efter udvalgets opfattelse vistnok besvares derhen, at den omhandlede beslutning vil være lovlig. Der kan i denne forbindelse henvises til det billigheds-synspunkt, at da enhver fraværelse fra den militære afdeling vil medføre tab af frihed for andre, idet der af beredskabs-hensyn altid skal være en vis styrke til stede, ville den modsatte besvarelse af det rejste spørgsmål føre til det mindre rimelige resultat, at fraværelsen ville medføre en forøget indskrænkning i omgangsfrihederne for det mandskab, som hele tiden har været til stede. Ligeledes kan anføres, at den fraværende efter at være tiltrådt tjenesten igen vil være berettiget til omgangsfriheder, og at disse kun vil kunne fratages ham ved anvendelse af disciplinarmiddel i anledning af en ny forseelse.

Også sygdom kan være til hinder for meddelelsen af fast frihed og medføre, at den syge må forblive på militært område, når hans kammerater har fri. Om sygdom henvises til afsnittet nedenfor side 36.

Endvidere bør faste friheder efter udvalgets opfattelse kunne fratages den, der har begået en strafbar handling, i stedet for anholdelse eller fængsling, såfremt sådan fratagelse findes at være tilstrækkelig.

Frihedsnægtelse i sådanne tilfælde foreslås i lovudkastet § 44 e hjemlet med hensyn til samtlige de heri omhandlede friheder, men på grund af de faste friheders særlige karakter bør der optages en bestemmelse herom i reglerne om faste friheder, jfr. lovudkastet § 44 a, stk. 3.

Om disse tilfælde af frihedsnægtelse henvises til afsnittet nedenfor side 35

Endelig vil som ovenfor nævnt beredskabshensyn og andre militære hensyn af ekstraordinær art kunne medføre, at de normale regler må fraviges også for så vidt angår faste friheder.

Som ligeledes anført ovenfor, anser udvalget det ikke for muligt nærmere at angive beskaffenheden af disse hensyn, men man foreslår ved lovudkastet § 44 a, stk. 3, indført den elastiske regel, at faste friheder kan bortfalde af tvingende tjenstlige grunde, som fornødent beredskab, manøvrer og lignende. Det har i udvalget været diskuteret, om betingelsen »tvingende« tjenstlige grunde, der stammer fra det forinden udvalgets nedsættelse foreliggende udkast, kunne anses som for streng og lægge for snævre bånd på den militære administration. Det synspunkt har været gjort gældende, at de vedføjede eksempler er tilstrækkeligt tydelige til at anskueliggøre karakteren af de stillede krav, og at en udeladelse af ordet »tvingende« ville åbne mulighed for en noget friere afvejelse af de modstående hensyn. Man er dog i udvalget enstemmigt blevet stående ved den oprindelige formulering, fordi der i denne ligger en garanti ikke alene for, at eklatante misgreb vil kunne rammes med straf, men også imod faren for en eventuel gradvis devaluering af kravene til de omstændigheder, som vil kunne medføre suspension af faste friheder.

Ved reglens fortolkning kommer herefter hovedvægten til at ligge på ordene »tvingende tjenstlige grunde«, medens eksemplerne, der ikke er udtømmende, skal tjene til at vise disse grundenes usædvanlige og indgribende karakter.

Til nærmere belysning af bestemmelsen skal udvalget anføre, at det bl. a. fremgår af eksemplerne, at de grunde, som skal kunne medføre bortfald af fast frihed, normalt må være af en sådan beskaffenhed, at de nødvendiggør bortfald af den pågældende frihed for en større kreds af personer, som oftest et halvt kompagni, et kompagni eller en tilsvarende eller større enhed, hvorimod betingelsen kun sjældent vil være op-

fyldt, når det drejer sig om enkelte, vilkårligt udvalgte personer. I denne forbindelse skal det dog anføres, at man ikke kan tale om tab af fast frihed for de enkeltpersoner, som en søndag beordres til tjeneste som f. eks. stue- eller beredskabsvagter, såfremt der er så lang tid tilbage af måneden, at de vil kunne erholde den dem tilkommende frihed en følgende lørdag-søndag.

Til slut skal i forbindelse med reglerne om bortfald af faste friheder nævnes, at det i anordning S § 3, stk. 2, sidste pkt., som følge af den særlige vagtordning inden for søværnet — ifølge hvilken hele mandskabet i det af de to kvarterer, som har beredskabsvagt, normalt skal opholde sig på tjenestestedet — er bestemt, at forudsætningen for fast lørdag-søndagsfrihed, når der gås kvartervagt, normalt er, at der finder vagtbytning sted.

Ligeledes er det i anordning S § 6 som følge af de særlige forhold, der gør sig gældende, når personel af søværnet forretter tjeneste på Færøerne, i Grønland eller i skibe på togt uden for danske farvande, med hjemmel i lovudkastets § 44 a, stk. 2, foreslået, at retten til faste friheder bortfalder for sådant personels vedkommende. Den nævnte tjeneste må i de fleste henseender praktisk sidestilles med tjeneste i udlandet, i hvilket tilfælde anordningsudkastenes regler ikke finder anvendelse.

Når det anerkendes, at faste friheder kan bortfalde under særlige omstændigheder, er det på grund af disse friheders kvalificerede art naturligt at rejse spørgsmål om, hvorvidt sådant bortfald bør godtgøres de pågældende ved meddelelse af anden, tilsvarende frihed.

I det forud for udvalgets nedsættelse udarbejdede lovudkast, der hjemlede de samme former for fast frihed som det af udvalget fremsatte udkast, men i noget større omfang, indeholdtes en bestemmelse, hvorefter ikke-selvforskyldt bortfald af enhver form for fast frihed burde godtgøres, såfremt dette ikke hindredes af tjenstlige hensyn.

Efter indgående drøftelser af dette spørgsmål må udvalget nære betænke-

lighed ved at foreslå en så vidtgående regel ophøjet til lov.

Værdien af en regel om kompensation for mistede faste friheder beror — foruden på at der herved kvantitativt sikres de værnepligtige det mål af frihed, som af lovgivningen anses for et passende minimum — på, at en sådan regel indebærer en garanti imod, at der i særlige tilfælde kan finde misbrug sted ved fordelingen af de faste friheder.

Over for denne fordel må imidlertid anføres en række efter udvalgets opfattelse vægtige indvendinger.

Det må for det første antages, at en kompensationsregel, som skal komme til anvendelse i alle tilfælde, hvor fortabelsen ikke er selvforskyldt, vil betyde en meget væsentlig belastning af de militære afdelingers administrative apparat, som ikke er indrettet på at føre en indviklet kontrol med fordelingen af frihederne. En generel kompensationsregel ville medføre, at man måtte udstrække den regnskabsmæssige kontrol ikke alene til den indeværende måned, men også til den herfor nærmest forud liggende tid, ligesom man i påkommende tilfælde måtte føre regnskab over, om en meddelt frihed var en ordinær fast frihed eller en kompensationsfrihed.

Dernæst ville en generel kompensationsordning kunne medføre en uheldig ophobning af friheder, eventuelt af en sådan størrelse, at beredskabshensynet ville være til hinder for tildeling af de ordinære faste friheder også til andre end de kompensationsberettigede, hvis krav måtte komme i første række, hvorefter de således bortfaldne friheder måtte godtgøres i den følgende måned.

Endelig må det befrygtes, at en almindelig regel om godtgørelse ville kunne virke inspirerende på kvarulantiske elementer blandt det indkaldte mandskab, ligesom udvalget finder det betænkeligt at foreslå indført regler, som opfordrer de værnepligtige til at anvende tiden til beskæftigelse med udregninger over tabte friheder m. v.

Hvad specielt angår fast frihed i form af lørdag-søndagsorlov og nattegn skal det anføres, at da man efter de foreliggende talmæssige oplysninger om den

hidtidige tildeling af disse to slags frihed må gå ud fra, at disse også efter, at nye lovbestemmelser om friheder måtte være givet på grundlag af det af udvalget fremsatte lovudkast, vil blive meddelt i et større omfang, end reglerne om faste friheder kræver, vil trangen til kompensation for bortfaldne nattegn og lørdag-søndagsfriheder for det store flertal, hvis omgangsfriheder der normalt ikke bliver spørgsmål om at inddrage ved anvendelse af disciplinarmiddel, være meget ringe.

Af de således anførte grunde har udvalget ikke ment at kunne stille forslag om en regel om godtgørelse for tab af lørdag-søndagsorlov og nattegn. Hvad derimod angår det tilfælde at beordret orlov måtte bortfalde, finder udvalget grund til at foreslå indført en kompensationsregel.

Trangen til kompensation er i disse tilfælde større, idet der er tale om orlov af længere varighed, som kun meddeles ganske få gange i løbet af den enkeltes tjenestetid, hvorfor et bortfald ville føles særlig hårdt, og de ulemper, som følger af en kompensationsregel, må antages på dette begrænsede område at ville blive små. Dels medfører befalet orlov i forvejen en indviklet administrativ tilrettelæggelse, over for hvilken kompensationsregien kun vil betyde lidt, og dels vil anvendelsen af en sådan regel næppe blive aktuel, idet bestemmelserne om befalet orlov udgives i god tid, således at tjenesten kan tilrettelægges under hensyntagen hertil. Kun i tilfælde af, at der indtræffer helt uventede, alvorlige situationer, kan bortfald tænkes at finde sted.

Det må være en selvfølgelig forudsætning for godtgørelse af en bortfalden befalet orlov, at bortfaldet er den pågældende utilregneligt. Om kompensation i tilfælde af selvforskyldt fravær, eller fordi orloven er nægtet den pågældende som surrogat for anholdelse eller fængsling, kan der ikke være tale.

Men udvalget må ligeledes mene, at bortfald på grund af sygdom ikke bør give krav på kompensation. Efter lovudkastet vil sygdom fremtidigt kun kunne medføre tab af friheder, hvor dette er in-

diceret af lægelige grunde. Der er ikke fundet anledning til at opstille særregler for tilfælde, hvor sygdom indtræffer under befalet orlov.

Tilbage som område for en kompensationsregel bliver herefter kun bortfald af befalet orlov, der skyldes tvingende tjenstlige grunde.

Da bortfald for hele kompagnier eller tilsvarende eller større enheder praktisk kun kan tænkes under særdeles usædvanlige og faretruende omstændigheder, som i reglen vil gøre det praktisk uforvarligt at give compensation, og hvor manglende compensation ikke vil forekomme urimelig, foreslår udvalget godtgørelsesreglen begrænset til de undtagelsestilfælde, hvor bortfald — trods lovudkastets forudsætning om, at dette normalt kun kan ske kollektivt — finder sted for enkelte personers vedkommende, jfr. lovudkastet § 44 a, stk. 4.

For at undgå ophobning af friheder foreslås kompensationskravet ved anordning HF § 5 og anordning S § 5 tidsmæssigt begrænset til udløbet af den kalendermåned, der følger efter fortabelsen.

Kompensationskravet må dog på samme måde som den oprindelige ret kunne bortfalde af tvingende tjenstlige grunde, og udvalget foreslår af hensyn til de ulemper, opfyldelsen af kravet vil kunne forvolde, at godtgørelse kun skal gives, såfremt det kan ske uden væsentlig ulempe for tjenestens udførelse, jfr. anordningsudkastene § 5. Udvalget lægger i denne forbindelse vægt på ordet »væsentlig«, idet betingelsen for kompensationskravets bortfald herved er placeret imellem på den ene side de rent administrative ulemper ved dets gennemførelse og på den anden side de tvingende tjenstlige grunde, der kan medføre bortfald af selve den befalede orlov.

Endelig skal det nævnes, at der i anordningen S § 6 er foreslået den kompensationsregel for værnepligtige menige, der er tjenstgørende på Færøerne, i Grønland eller i skibe på togt udenfor danske farvande, at de for så vidt tjenesten tillader det, skal have anden tilsvarende frihed eventuelt før eller efter udkommando.

De materielle regler vedrørende de således foreslåede kompensationsregler er optaget i de to anordningsudkast, kap. A, medens lovudkastets § 44 a alene indeholder et påbud om ved kgl. anordning at fastsætte regler om godtgørelse for bortfaldne faste friheder, hvilket er begrundet i, at man bør holde den af anordningsformen følgende lettere adgang til ændring af bestemmelserne åben, såfremt disse — der betegner en nydannelse — skulle vise sig vanskelig at anvende i praksis.

B. Udgangsfrihed.

I hæren og flyvevåbnet består der som tidligere berørt efter gammel tradition en ret for det vagtfri mandskab til uden særskilt tilladelse at forlade tjenestestedet, når der ikke haves tjeneste.

Denne udgangsfrihed, som har størst praktisk betydning for så vidt angår afentimerne mellem øvelsernes ophør og befalet sengetid, er såvidt ses ikke omtalt i de foreliggende administrative bestemmelser. Efter ganske fast praksis kan udgangsfriheden ikke selvstændigt fratages en mand ved anvendelse af disciplinarmiddel. Det hyppigt anvendte disciplinarmiddel, der består i en uspecificeret frihedsnægtelse i et vist tidsrum, f. eks. 8 dage, omfatter således ikke denne frihed.

Derimod kan udgangsfrihed bortfalde kollektivt på grund af tjenstlige hensyn, og for enkeltpersoners vedkommende forudsætter reglerne om de andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse, at der herigennem kan ske indgreb i udgangsfriheden.

I søværnet er — som tidligere anført — begrebet udgangsfrihed ukendt, og det har under udvalgets overvejelser ikke været på tale at foreslå en sådan frihed indført i dette værn, hvor tilrettelæggelsen af tjenesten, herunder navnlig de særlige forhold, der gør sig gældende med hensyn til det sejlene personel, er af en sådan beskaffenhed, at en almindelig regel om udgangsfrihed ikke er gennemførlig inden for de bestående rammer for tjenesten.

Under udvalgets drøftelser af den stilling, der under en fremtidig lov bør gives **udgangsfriheden** i hæren og flyvevåbnet, har det været på tale at foreslå den hidtidige praksis, hvorefter nægtelse af **udgangsfrihed** ikke kan anvendes som selvstændigt disciplinarmiddel, ophævet.

Til støtte herfor taler, **at** man **i** en adgang til direkte fratagelse af denne frihed ville have et strengt og **formentlig** yderst effektivt disciplinarmiddel, som skulle kunne opveje den svækkelse af de **disciplinære** magtmidler, som indførelsen af de faste friheder indebærer. Det er endvidere under udvalgsbehandlingen gjort gældende, at det må være berettiget at fratage en efter hidtidig praksis **ufratagelig** frihed, når der til gengæld gives nye ufratagelige, ligesom man eventuelt kunne indføre en ret til et begrænset antal ufratagelige udgangsfriheder, f. eks. to gange om ugen.

Udvalget er imidlertid nået til den enstemmige opfattelse, at der ikke bør ske nogen begrænsning i forhold til den gældende ordning i retten til uden for øvelsestiden at forlade tjenestestedet. Udgangsfriheden betragtes ikke alene **af** de værnepligtige men også af de to værns **befalingsmandskorps** som så fundamentale, **at** det må stille sig som tvivlsomt, hvorvidt en regel af det skitserede indhold vil blive akcepteret som rimelig.

En sådan ordning ville tillige, som det er anført ovenfor side 4, **i** meget høj grad ligne straffen kvarterarrest, der ifølge militær straffelov § 18, jfr. kgl. anordning af 3/9 1954 angående fuldbyrdelse af frihedsstraf inden for forsvaret § 20, **for** de menige beslår i, at disse under straffens udståelse gør tjeneste som sædvanlig, men uden for øvelsestiden skal opholde sig i samlingsstuen eller andet dertil anvist lokale. Det må imidlertid forekomme uheldigt, **at** man ved anvendelse af disciplinarmiddel uden om de for **pålægelse** af straf anordnede kauteler skal kunne iværksætte en sanktion, hvis eneste praktiske forskel fra en egentlig straf består deri, at der levnes den pågældende et noget videre område, nemlig hele kasernen etc., at færdes på, ligesom det må antages at være pædagogisk uheldigt på en sådan måde over for

de værnepligtige at forflygtige grænsen mellem disciplinarmidler og egentlig straf.

Hvis man heroverfor ville gøre gældende, at et til kvarterarrest svarende disciplinarmiddel dog kan bringes i anvendelse gennem indirekte fratagelse af udgangsfriheden ved pålæggelse af arbejde og efterøvelse i en del af fritiden, fremstilling, vagt eller anden tjeneste udenfor orden (militær retsplejelov § 44), hvilke former **for** disciplinarmidler efter lovudkastets § 44, stk. 1, foreslås bibeholdt, må udvalget over for en sådan indvending henvise til, at der efter udvalgets opfattelse er en afgørende forskel mellem disse disciplinarmidler, hvorved der samtidig løses foreliggende praktiske opgaver af uddannelsesmæssig eller anden art, der falder ind under den daglige militære tjeneste, og et disciplinarmiddel, hvis formål i lighed med kvarterarreststraffen alene består i de **i** den blotte frihedsberøvelse liggende præventive virkninger.

Endelig må det imod en adgang til selvstændig fratagelse af udgangsfriheden anføres, at dette ville støde på meget betydelige praktiske vanskeligheder. For at sikre en effektiv kontrol med opfyldelsen af disciplinarmidlet måtte der foreskrives stadige tilmeldinger, men dette ville betyde en yderligere belastning af det i forvejen hårdt anspændte befalingsmandskorps, hvilket, efter udvalgets opfattelse kun er forsvarligt i de alvorligere tilfælde, hvor forseelsen fører til en egentlig kvarterarreststraf.

Udvalget foreslår herefter på dette punkt ved lovudkastets § 44 b, jfr. anordning HF § 6, stk. 1 og 2, den gældende ordning opretholdt, således at nægtelse af udgangsfrihed ikke kan anvendes som selvstændigt disciplinarmiddel, medens denne frihed kan bortfalde som følge af anvendelsen af andre disciplinarmidler, i hvilken forbindelse bemærkes, at denne mulighed for bortfald af udgangsfrihed findes nødvendig, såfremt de pågældende disciplinarmidler skal have fornøden effektivitet, idet den præventive virkning af arbejde, fremstilling, ekstraøvelse etc., som finder sted på en tid, da der ellers ville være

anden tjeneste, må formodes at være ret begrænset.

Det er imidlertid klart, at man også ved anvendelse af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse vil kunne iværksætte en langvarig og for den pågældende meget byrdefuld frihedsberøvelse, som, hvis man vælger et disciplinarmiddel, til hvis opfyldelse der kun kræves en ringe aktiv indsats, vil kunne nærme sig stærkt til kvarterarresten, således f. eks. beredskabsvagt udenfor tur.

Dels for at imødegå overdrevent hårde indgreb i udgangsfriheden, der kunne nærme sig en omgåelse af lovens regel, dels for at sikre de værnepligtige en så vidt muligt absolut ret til med passende mellemrum at kunne forlade de militære etablissementer, uden for hvilke de kan have vigtige personlige anliggender at varetage, stiller udvalget forslag om, at indgreb i udgangsfriheden gennem anvendelse af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse højst kan ske for perioder af 3 dage med mindst en dags mellemrum mellem perioderne, jfr. lovudkastets § 44 b, stk. 2, og anordning HF § 6, stk. 3.

Til belysning af forholdet mellem de i henholdsvis lov- og anordningsudkastet optagne bestemmelser skal anføres, at den adgang til indirekte bortfald af udgangsfrihed, der fremgår af modsætningen mellem første og andet stk. i lovudkastets § 44 b, i anordning HF § 6, stk. 2 og 3, for klarhedens skyld er udførligere beskrevet dels ved anvendelse af udtrykket »selvstændigt disciplinarmiddel« og dels ved angivelse af eksempler på disciplinarmidler, som indirekte kan medføre frihedens bortfald.

Videre skal nævnes, at når lovudkastet i § 44 b taler om, at udgangsfriheden sædvanligvis haves ved hæren og flyvevåbnet, svarer dette til den i anordning HF § 6, stk. 1, — ligeledes af pædagogiske grunde — valgte udtryksmåde, at friheden indehaves af det mandskab, som ikke har vagt eller anden særlig tjeneste. Men i udtrykket »sædvanligvis« ligger tillige, at udgangsfriheden kan inddrages kollektivt af tjenstlige grunde, f. eks. hensynet til forestående særligt krævende øvelser, således som det

også efter den gældende praksis er antaget.

Udgangsfrihed er i anordning HF § 6, stk. 1, defineret som frihed til at forlade kaserne eller lejr i tiden fra tjenestens ophør til befalet sengetid, medens denne frihed efter den herskende tradition må bestemmes noget videre, nemlig som frihed til viden for øvelsestiden, således navnlig også i middagspausen, at forlade tjenestestedet. Det ved anordning HF § 6, stk. 1, i tilslutning til udtryksmåden i lovudkastets § 44 b fastlagte snævrere begreb er imidlertid ikke ensbetydende med et forslag om at afskaffe udgangsfriheden for så vidt angår de i dagens løb forekommende pauser under tjenesten, men skyldes, at hele den foreslåede kodifikation af frihedsspørgsmålet er bygget op som et system af regler om adgangen til at nægte friheder ved anvendelse af disciplinarmiddel. Da det må anses for ganske upraktisk, at indgreb i den udgangsfrihed, som haves på andre tider af døgnet end om aftenen, skulle blive anvendt som sanktion over for forseelser og forsømmelser, har udvalget fundet det unødvendigt og kun egnet til at skade overskueligheden at medtage denne frihed under de foreslåede bestemmelser, hvorved det tillige er blevet muligt at give en i forhold til begrebet nattegn mere klar og let forståelig definition af den frihed, for hvilken de foreslåede regler skal gælde.

C. Omgangsfriheder.

Som omhandlet ovenfor i afsnit I. C må militær retsplejelov § 44, stk. 1, efter udvalgets opfattelse fortolkes således, at der allerede efter gældende ret består en lovmæssig regulering af adgangen til at fratage de friheder, paragraffen har for øje, idet bestemmelsen bindende forudsætter, at de friheder, der sædvanligvis tilstås ved afdelingerne, kun kan nægtes enkeltpersoner som sanktion over for begåede forsømmelser og for forseelser ved anvendelse af disciplinarmiddel. Dette synspunkt er imidlertid — som anført — ikke kommet klart til udtryk i alle givne bestemmelser og dette har ved tjenestestederne medført en vis

uklarhed i opfattelsen af begrundelsen for frihedsnægtelse, der dels anvendtes som et rent disciplinarmiddel, dels skyldtes en utilstrækkelig tjenstlig indsats for at opnå friheden som belønning. Denne uklarhed har afstedkommet fare for vilkårligheder ved fratagelse af friheder.

På denne baggrund anser udvalget det for vigtigt, at der i en kommende lovgivning gives regler, som klart tilkendegiver disse praktisk betydningsfulde friheders retlige karakter og på effektiv måde tager afstand fra begunstiges-synspunktet.

Det er udvalgets opfattelse, at reglerne om den omhandlede gruppe af friheder, der gives regelmæssigt og uden særskilt begrundelse i det konkrete tilfælde, bør udformes på linie med de i militær retsplejelov § 44, stk. 1, forudsatte principper, således at der bliver tale om friheder, som skal tildeles mandskabet overensstemmende med den ved de respektive afdelinger fastsatte turnusordning og kun vil kunne fratages enkeltpersoner ved anvendelse af disciplinarmiddel. At det af hensyn til disciplinen er nødvendigt at bibeholde en gruppe fratagelige friheder, og at denne skal omfatte hovedparten af disse, er påvist i afsnittet om faste friheder. Derimod er disciplinære hensyn ikke til hinder for et krav om, at nægtelse af disse friheder skal ske i disciplinarmidlets form. Under hensyn til de således anførte hovedsynspunkter ønsker udvalget at fastslå som den rette udtryksmåde, at de værnepligtige har *ret* til omgangs-friheder.

Udvalget går ud fra, at det i fremtiden vil være muligt at tildele de værnepligtige friheder i et omfang nogenlunde svarende til det hidtidige. Da forholdene kan variere meget væsentligt fra tjenestested til tjenestested og under de forskellige afsnit af tjenestetiden, har man imidlertid for ikke at binde de militære chefer for stærkt anset det for umuligt i de foreslåede regler at optage nøjagtige talmæssige bestemmelser vedrørende antallet af de friheder, som skal gives ud over de fastsatte friheder. Dette må som under den nuværende ordning bero på

vedkommende afdelings tjenstlige skøn over, hvad forholdene tillader. Det af udvalget fremsatte lovudkast fremtræder derfor på dette punkt omtrent på samme måde som den nuværende bestemmelse i militær retsplejelov § 44, stk. 1, idet dets bestemmelse om omgangs-friheder, § 44 c, ikke indeholder noget udtrykkeligt påbud om, at sådanne skal gives i et bestemt omfang, men blot forudsætter, at der sædvanligvis tilstås friheder ud over de faste. Det er imidlertid ikke hensigten med denne elastiske bestemmelse, at det skal være helt tilfældigt, hvormange friheder mandskabet skal have, og om det overhovedet skal have andre end de faste friheder. Det må anses for naturligt, at de indkaldte får fri i den udstrækning, dette er foreneligt med hensynet til uddannelsen og tjenesten iøvrigt. Lovudkastets § 44 c må derfor læses således, at der normalt gives omgangs-friheder efter de kompetente myndigheders pligtmæssige skøn over antallet af disse. Det vil herefter være undtagelsen, at sådanne friheder ikke kan gives.

For at tydeliggøre denne tankegang har man i § 7 i anordningsudkastene, med hjemmel i det i lovudkastets § 44, stk. 2, indeholdte påbud om fastsættelse af nærmere regler ved kgl. anordning, foreslået bestemt, at omgangs-friheder tildeles mandskabet under hensyn til det til enhver tid befalede beredskab og tjenesten iøvrigt. Herved er de hensyn angivet, som alene er afgørende for turnusordningens omfang, ligesom det alene er disse hensyn, der ligger bag lovudkastets udtryk „at omgangs-friheder »sædvanligvis« tilstås.

Når det foreslås, at de her omhandlede friheder skal gives efter en omgangsordning, beror det på, at det som hidtil af beredskabsmæssige grunde normalt ikke vil være muligt at lade hele mandskabet have fri samtidigt. De værnepligtige må derfor skiftes til at nyde de friheder, der under hensyn til tjenestens krav kan stilles til rådighed. Disse kan derfor siges at blive tildelt efter en omgangsordning.

Principperne for denne omgangs- eller turnusordning forudsættes af udval-

get i det hele at blive de samme som efter den gældende ordning, for hvilken der er redegjort i afsnit I. C, jfr. ovenfor side 9. Det fremgår af det der sagte, at omgangsordningen først og fremmest må åbne alle inden for samme enhed lige muligheder for frihed, og at en forskel kun kan være knyttet til saglige kriterier. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at der selvsagt kan blive tale om en forskel i antallet og arten af friheder for forskellige kategorier af personellet. De foreslåede regler er således ikke til hinder for, at der tildeles værnepligtige befalingsmænd flere friheder end de menige og mere omfattende friheder, f. eks. nattegn indtil reveille. Omvendt vil tjenstlige hensyn også kunne føre til en for de værnepligtige befalingsmænd mindre omfattende turnus for friheder. Udvalget har i anordning HF § 8, stk. 1, fundet anledning til at optage en bestemmelse om, at lørdag-søndagsorlov skal gives ved en ligelig fordeling på mandskabet. Det følger imidlertid af forholdets natur, at denne bestemmelse kun har relation til fordelingen mellem mandskab af samme grad og ikke er til hinder for en af den militære gradsforskel betinget saglig forskel mellem værnepligtige befalingsmænd og menige.

Til belysning af det for turnusordningen gældende ligelighedsprincip skal videre anføres, at dette kun kræver, at der åbnes alle lige muligheder for at få frihed, hvorimod de militære afdelinger ikke kan have nogen pligt til at påse, at fordelingen rent faktisk bliver lige. Det må som hidtil stå den enkelte frit for at overlade sin frihed til en kammerat, som i den aktuelle situation måtte have større behov for frihed. Det administrative arbejde, der til opfyldelse af lighedskravet pålægges afdelingerne, er således indskrænket til, at man i tilfælde, hvor der er indgivet flere ansøgninger om frihed, end der vil kunne imødekommes, må foretage en frasortering af dem, der har haft mere frihed end andre, men som hovedregel vil ligelighedsprincippet formentlig på linie med den rådende sædvane blive opfyldt derved, at mandskabet selv holder regnskab med, hvem

der i den givne situation står for tur til at søge om frihed.

De arter af frihed, der skal gives som omgangsfriheder, er de sædvanlige friheder, der jævnligt tilstås: I hæren og flyvevåbnet lørdag-søndagsorlov og nattegn, i søværnet lørdag-søndagsfrihed, natlandlov, landlov samt den til udgangsfriheden svarende frihed spadseretilladelse. Såfremt andre arter af frihed måtte blive givet sædvanligt og uden særskilt begrundelse i det enkelte tilfælde, må også disse gives som omgangsfriheder.

Afgørende for mængden af omgangsfrihederne og disses tidsmæssige udstrækning kan kun tjenstlige hensyn være. Som eksempler på sådanne hensyn er under fremstillingen af den hidtidige ordning foruden beredskabshensynet nævnt mandskabets uddannelsesstrin, de krav, øvelserne til enhver tid stiller til de værnepligtiges fysiske og psykiske ydeevne, afstanden til nærmeste by og samfærdselsforholdene.

Som en nærmere vejledning for de militære afdelinger har udvalget efter henstilling fra hærkommandoen i anordning HF § 8 optaget nogle detailbestemmelser vedrørende omgangsfrihedernes omfang og udstrækning. Tilsvarende bestemmelser findes ikke i anordning S, da forholdene inden for søværnet, navnlig med hensyn til det sejlene personel, er så variable, at vejledende bestemmelser om disse spørgsmål næppe ville have større værdi.

Efter de nævnte bestemmelser bør lørdag-søndagsorlov og nattegn som hidtil ikke gives i den første måned af tjenestetiden. Herudover foreslås det for hærens og flyvevåbnets vedkommende fastsat som den normale ordning, at der i de følgende 5 måneder som omgangsfrihed gives eet ugentligt nattegn, der på hverdage, bortset fra lørdage, kun bør gives til kl. 24⁰⁰. For resten af tjenestetiden foreslås der som omgangsfriheder givet normalt 2 nattegn om ugen, på hverdage, bortset fra lørdage, til kl. 01⁰⁰. Disse bestemmelser må imidlertid — bortset fra reglen vedrørende den første måned af tjenestetiden — kun opfattes som rent vejledende. Dette fremgår dels

af, at bestemmelserne kun fremtræder som udtryk for det normale, dels af reglen om, at omgangsfriheder gives under hensyn til det til enhver tid befalede beredskab og tjenesten iøvrigt, og er endelig forudsat i den foreslåede regel om, at andre friheder, der sædvanligvis tilstås, skal meddeles som omgangsfriheder. Når bestemmelsernes fravigelige karakter haves for øje, vil de formentlig have en vis værdi ved, navnlig som minimalbestemmelser, at medvirke til større ensartethed fra afdeling til afdeling. Det må imidlertid betones, at der meget vel kan tænkes afdelinger, ved hvilke der vil kunne gives nattegn i betydeligt videre omfang, såvel ved hjælpetropskompagnier med let tjeneste som ved kompagnier bestående af personel, der er afgivet til kontor- eller værkstedstjeneste, men også ved almindelige kompagnier, hvis erfaringen viser, at tjenesten bliver tilfredsstillende bestridt trods tildeling af flere nattegn end efter normalordningen.

Ved en del enheder gives der idag nattegn frit efter ansøgning, ligesom der også forekommer såkaldte faste kompagninattegn, hvorefter hele kompagniet uden ansøgning har nattegn hver aften. Disse ordninger vil udmærket kunne tænkes at forekomme også efter de af udvalget foreslåede regler. I så fald kan frihederne imidlertid ikke siges at blive tildelt mandskabet efter en omgangsordning, og denne udtryksmåde passer heller ikke på de tilfælde, hvor der af hensyn til mandskabets ydeevne under øvelserne er fastsat en begrænsning i antallet af opnåelige nattegn, men hvor de værnepligtige selv frit kan vælge, hvornår de ønsker deres nattegn, uden hensyn til, om alle herved får fri den samme aften. I disse tilfælde må reglerne om omgangsfriheder imidlertid komme til analog anvendelse, da ganske de samme reale hensyn gør sig gældende i disse tilfælde som i normal tilfældene.

Til belysning af spørgsmålet om, hvorledes administrationen af frihederne som henholdsvis omgangs- og faste friheder lettest vil kunne foretages, skal udvalget bemærke følgende:

Lørdag-søndagsorlov skal i måneder,

da der ikke meddeles befalet orlov, gives som fast frihed en gang månedligt, medens den som omgangsfrihed skal gives i den udstrækning, beredskabet og tjenesten iøvrigt tillader. Man vil herefter kunne meddele lørdag-søndagsorlov efter den sidstnævnte målestok, uden at det er nødvendigt for afdelingen ved meddelelsen at tage stilling til og tilkendegive den enkelte, om der er tale om en fast frihed eller om en omgangsfrihed. Reglen om fast lørdag-søndagsorlov betyder her kun en begrænsning i adgangen til frihedsnægtelse ved anvendelse af disciplinarmiddel, og har en mening i en måned allerede haft en lørdag-søndagsorlov, vil han ikke, når der senere på måneden bliver spørgsmål om at nægte ham orlov, kunne henvise til, at den tidligere meddelte var en omgangsfrihed, medens der nu er tale om en fast frihed, der ikke kan fratages ham.

På samme måde vil man kunne tildele nattegn uden i det enkelte tilfælde at tage stilling til, om der er tale om et fast nattegn eller en omgangsfrihed. Retten til fast nattegn betyder også her først og fremmest en skranke for anvendelsen af disciplinarmidler, men på to punkter bliver der tale om en forskel fra administrationen af lørdag-søndagsfrihederne.

Ved underafdelinger i hæren og flyvevåbnet, hvor der ikke foreligger grunde til fravigelse af de vejledende regler i anordning HF § 8, stk. 2, om antallet af nattegn, og hvor disse derfor følges, må det, idet disse regler udtrykkeligt nævner det antal nattegn, der hver uge normalt gives *som omgangsfriheder*, påses, at der hveranden uge meddeles et yderligere nattegn som fast frihed. En nærmere fastsættelse af, hvilket nattegn der er det faste, er imidlertid overflødig. Når en mand i en sådan uge har haft et nattegn, vil yderligere nattegn altid kunne fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel.

Dernæst bør man, da de faste nattegn ifølge anordningsudkastenes § 3, stk. 3, så vidt tjenesten tillader det skal fordeles med et hver anden uge, ved nægtelse af nattegn påse, at dette sker på en sådan

måde, at den pågældende ikke to uger i træk er uden nattegn.

Over for enkeltpersoner bør indgreb i de ved omgangsordningen hjemlede friheder kun kunne ske under de betingelser og garantier, der følger af militær retsplejelovs regler om anvendelse af disciplinarmidler.

I lovudkastets § 44 c, stk. 1, er det i overensstemmelse med den gældende ordning bestemt, at fratagelse af omgangsfriheder kan anvendes som disciplinarmiddel. Udvalget har derimod ikke anset det for nødvendigt udtrykkeligt at foreskrive, at nægtelse af omgangsfriheder overfor enkeltmand — foruden af tjenstlige grunde — *kun* kan ske ved anvendelse af disciplinarmiddel, idet denne regel med fornøden tydelighed følger af placeringen af lovudkastets § 44 c i et system af regler om frihedsindskrænkning som disciplinarmiddel og af påbudet om tildeling af omgangsfriheder i anordningsudkastenes kap. G. og de heri indeholdte detaljerede regler om fratagelse af disse friheder.

Ved den nærmere fastlæggelse af reglerne om disciplinarmidlet nægtelse af omgangsfriheder var det oprindeligt udvalgets tanke, at sådan nægtelse kun burde kunne ske ved direkte fratagelse, men ikke indirekte gennem anvendelse af andre disciplinarmidler. En sådan regel ville byde en vis sikkerhed imod unødig hårdhed i disciplinarmidlerne og gøre det lettere at sikre en retfærdig anvendelse af disse i den forstand, at ensartede tilfælde bør behandles ens, ligesom det må anses for en fordel at holde uddannelsesfremmende disciplinarmidler adskilt fra de rent straffende.

Trods disse betragtninger har udvalget dog ment i anordningsudkastenes § 9, stk. 1, at måtte foreslå en regel om, at omgangsfrihed foruden ved frihedsnægtelse kan bortfalde ved anvendelse af disciplinarmidlet vagt uden for orden, idet en sådan konsekvens af ekstravagten må anses for nødvendig, hvis denne skal have tilstrækkelig præventiv virkning til med fordel at kunne anvendes som disciplinarmiddel. Det skal herved tillige påpeges, at dette vil være en fordel for det øvrige mandskab, hvis fri-

heder ellers måtte tåle indskrænkning i det omfang, de værnepligtige, hvem friheder var nægtet, ikke kunne anvendes til at bestride den befalede vagttjeneste.

Efter praksis kan frihedsnægtelse finde sted på to måder: Enten således at visse konkrete friheder nægtes, eller således at den pågældende udelukkes fra i et bestemt tidsrum overhovedet at få friheder. Denne sondring har hjemmel i militær retsplejelov § 44, stk. 3, hvori det hedder:

»Landlov må i hvert enkelt tilfælde højst nægtes to gange og ikke ud over 14 dage og andre tilladelser kun for et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage.«

Efter udvalgets opfattelse er der intet at indvende imod opretholdelsen af denne sondring, ligesom også den kvantitative begrænsning af frihedsnægtelser til 14 dage findes passende. Da bestemmelsen alene har relation til omgangsfriheder, bør den dog udgå af § 44 og anbringes i specialbestemmelsen om disse friheder, jfr. lovudkastets § 44 c. Ved formuleringen af denne bestemmelse har udvalget undgået at benytte den hidtidige betegnelse »landlov«, da denne alene anvendes i søværnet og derfor kunne give anledning til den misforståelse, at den fastsatte begrænsning ikke skulle gælde inden for de to andre værn. Man har i stedet valgt at knytte sondringen til kriteriet »frihedernes karakter« og i anordningsudkastenes § 9, stk. 2, nærmere uddybet dette ved at benytte udtrykkene henholdsvis »nattegn« og »natlandlov« og »landlov«.

For at udelukke fortolkningstvivl i tilfælde, hvor der i en periode, for hvilken der er nægtet en værnepligtig friheder, sker afbrydelse i denne som følge af hospitalsindlæggelse, afsoning af straf eller andre forhold, som medfører, at den pågældende alligevel ikke ville have kunnet få friheder, er det i anordningsudkastenes § 9, stk. 3, foreslået udtrykkeligt bestemt, at perioden udløber uafhængigt af de nævnte omstændigheder, idet udvalget ville finde det mindre rimeligt, om frihedsnægtelsen skulle suspenderes af disse oftest upåregnelige årsager og efter deres bortfald igen træde i kraft for hele den resterende tid. Såfremt det

forud for ikendelsen af en frihedsnægtelse kan forudses, at en idømt eller arbitært pålagt straf vil komme til afsoning inden periodens udløb, vil man eventuelt kunne udsætte ikendelsen af disciplinarmidlet til efter straffens udståelse.

Når en omgangsfrihed er meddelt, bør den pågældende, så vidt det overhovedet er muligt, kunne disponere i tillid her til, og sådanne friheder bør derfor ikke kunne gøres til genstand for nægtelse ved anvendelse af disciplinarmiddel, men kun bortfalde af ganske ekstraordinære grunde. Dette synspunkt er allerede antaget i praksis inden for hæren og flyvevåbnet, men foreslås af udvalget udtrykkeligt fastslået i anordningen for disse værn. I anordningen HF § 10 er derfor optaget en bestemmelse, hvorefter en meddelt omgangsfrihed kun kan bortfalde efter de om faste friheder gældende regler, d. v. s. af tvingende tjenstlig grund og på grund af sygdom, som surrogat for anholdelse eller fængsling eller under selvforskyldt fravær.

Endnu ikke meddelte omgangsfriheder vil kun sjældent kunne bortfalde for enkeltpersoners vedkommende af tjenstlige grunde, idet den ved afdelingerne gældende turnus for friheder må fastlægges således, at der til stadighed er mandskab disponibelt til løsning af de foreliggende opgaver. Derimod vil hensynet til tjenesten selvsagt kunne medføre, at mandskabet ikke frit kan vælge, hvornår de ønsker at få de dem tilkommende friheder.

Kollektivt bortfald af omgangsfriheder kan ske enten i enkeltstående tilfælde eller ved indskrænkninger i den bestående turnusordning.

Når der i et enkeltstående tilfælde er sket bortfald af omgangsfrihed, hvilket frit vil kunne ske af tjenstlige grunde og alene begrænset af forbudet mod kollektiv anvendelse af disciplinarmidler, bør den mængde friheder, der herefter vil kunne tildeles i den pågældende uge eller måned, ved en imidlertid ændring i omgangsordningen så vidt muligt fordeles ligeligt mellem mandskabet.

Ved en almindelig ændring i turnusordningen vil der ligeledes kunne ske indskrænkning i nuværgden og udstræk-

ningen af omgangsfriheder. Sådanne indskrænkninger må imidlertid stedse være sagligt begrundede. Det siger sig selv, at forbudet i militær retsplejelov § 44, stk. 4, imod anvendelse af disciplinarmiddel på andre end den eller dem, der har begået forseelsen, også er til hinder for en frihedsindskrænkning, som uden at fremtræde som en anvendelse af disciplinarmiddel reelt er at opfatte som sanktion over for forseelser eller uefterretteligheder, for hvilke kun enkeltpersoner er ansvarlige. Typiske retmæssige grunde til en almindelig begrænsning af omgangsfrihederne vil være omstændigheder som forestående særligt anstrengende øvelser eller hensynet til fuld arbejdsindsats under de daglige øvelser, medens der bør udvises forsigtighed med enhver indskrænkning begrundet i stedfundne brud på givne forskrifter eller reglementer.

Det vil ligeledes være i strid med forbudet mod kollektiv anvendelse af disciplinarmiddel og med omgangsfrihedernes retlige karakter at indskrænke disse som middel i en kriminel efterforskning, således at man tilkendegiver de værnepligtige, at der ikke ville blive givet friheder (eller færre friheder end sædvanligt), indtil de skyldige melder sig eller på anden måde udfindes.

Endelig følger det af det for omgangsfrihederne gældende rettighedsprincip, at det vil være ulovligt ved en udvidelse af omgangsfrihederne at anlægge et modificeret begunstigelsessynspunkt i den forstand, at der tages forbehold om fri adgang til atter at inddrage de nye friheder, såfremt der konstateres bestemte uefterretteligheder fra blot enkelte værnepligtiges side. Når turnusordningen først er udvidet, må den stå fast, indtil der foreligger grunde, som efter de almindelige principper kan begrunde en kollektiv indskrænkning.

Den formelle udformning af de to ordningsudkast frembyder ret store forskelligheder.

I anordning S kap. B har man sideordnet med betegnelsen »omgangsfriheder« anvendt det maritime udtryk »friheder på tårn«, der udtrykker det samme som ordet »omgangsfriheder«, men må for-

modes at falde mere naturligt ind i dette værns sprogbrug.

Endvidere er der i § 8 i anordning HF som tidligere berørt optaget vejledende bestemmelser om frihedernes omfang.

Endelig har man i anordning S § 8 om omgangsfriheder givet definitioner af frihederne landlov og spadseretilladelse, der ikke gives som faste friheder.

D. Belønnings- og lejlighedsfriheåer.

Det bør efter udvalgets opfattelse fortsat være muligt at meddele frihed ved særlige lejligheder, f. eks. til deltagelse i idrætsstævner eller familiehøjtideligheder.

Ligeledes bør der af pædagogiske hensyn stadig kunne gives frihed i enkeltstående tilfælde som belønning for god indsats.

Begge disse former for frihed hviler forsåvidt på begunstigelsessynspunktet, som de værnepligtige i intet tilfælde har krav herpå; men er en frihed af de omhandlede former først meddelt, bør den ikke kunne fratages ved anvendelse af disciplinarmiddel, men kun bortfalde under de samme ekstraordinære omstændigheder, som kan medføre indgreb i faste friheder.

En frihed, der er meddelt ved særlig lejlighed, kan træde i stedet for en omgangsfrihed eller eventuelt en fast frihed. Afgørelsen af dette spørgsmål bør efter udvalgets opfattelse være overladt til vedkommende militære myndigheds skøn i det enkelte tilfælde.

I lovudkastets § 44 d, jfr. anordning HF §§ 11—13 og anordning S §§ 10—12, er optaget regler overensstemmende med de anførte synspunkter, og frihederne er foreslået benævnt henholdsvis lejligheds- og belønningsfriheder.

E. Om friheder under en straffesag.

Der er ovenfor i afsnit I D redegjort for de retningslinier, som efter den gældende ordning lægges til grund ved afgørelsen af, om der skal ske indgreb i

friheder over for værnepligtige, mod hvem der verserer straffesag.

Det fremgår af det nævnte afsnit, at der i hæren — i hvert fald inden for østre landsdelskommando — er en tendens til at nægte friheder, sålænge arbitrær straf endnu ikke er ikendt, hvilket begrundes med ønsket om sigtedes tilstedeværelse under efterforskningen.

Fra dette synspunkt har generalauditøren, som det fremgår af orienteringen bilag B. 1, jfr. nedenfor side 47, i skrivelse af 8. november 1952 taget afstand, idet det fremhæves, at der ikke generelt kan siges at foreligge et efterforskningsmæssigt krav om sigtedes tilstedeværelse i dette tidsrum, allerede henset til, at en undersøgelse sjældent finder sted på de tidspunkter af døgnet, som frihederne normalt omfatter.

Udvalget kan tiltræde generalauditørens synspunkt. Man er på det rene med, at disciplinære hensyn i disse tilfælde vil kunne tale imod, at der gives den sigtede frihed, men disse hensyn har efter udvalgets opfattelse først tilstrækkelig vægt til at kunne begrunde en frihedsnægtelse, når de foreligger med en sådan styrke, at de nærmer sig betingelserne for anholdelse eller fængsling, i hvilken forbindelse der henvises til militær retsplejelov § 26 nr. 1, hvorefter anholdelse uden for de i borgerlig retsplejelov kap. 71 fastsatte betingelser kan ske, når den undergivne »gør sig skyldig i ulydighed eller grov tilsidesættelse af respekten, og det skønnes nødvendigt til hævde af disciplinen at anholde ham«, samt til § 29, stk. 1, der hjemler fængsling uden for de i borgerlig retsplejelov § 780 nævnte tilfælde, »når der efter sagens omstændigheder er særlig grund til at antage, at sigtedes forbliven på fri fod vil virke nedbrydende på mandstugten«. Disse betingelser vil formentlig jævnligt foreligge i alvorligere militære straffesager.

Ifølge kundgørelse for søværnet B 25 — 1941 kan frihedsnægtelse som følge af sigtelse for en strafbar handling inden for dette værn kun finde sted under de for fængsling gældende betingelser.

Efter ikendelse af arbitrær straf, men inden dennes afsoning eller efter sagens

pådommelse ved domstolene bør frihedsnægtelse efter udvalgets opfattelse ligeledes kun finde sted i stedet for anholdelse eller fængsling. Dette er i hovedsagen stemmende med østre landsdelskommandos synspunkter, men står i modstrid med den for søværnet gældende regel, efter hvilken en person, der har fået pålagt en straf uden dom og fået betænkningstid til overvejelse af, om han vil modtage straffen eller ønsker denne indbragt for rettergangschefen eller prøvet ved dom, kan tilbageholdes fra landlov, indtil sådan bestemmelse er truffet, medmindre den ikendte straf ikke overstiger 6 dages kvarterarrest. Denne regel hviler muligvis på det samme synspunkt, som udvalget ønsker lagt til grund, at frihedsnægtelse bør anvendes som surrogat for anholdelse eller fængsling; men den rummer i så fald en generel stillingtagen til, i hvilke tilfælde disciplinære hensyn kan begrunde anholdelse eller fængsling, hvilket er uholdbart, idet dette spørgsmål altid må afgøres ved en konkret vurdering af omstændighederne.

Udvalgets forslag går herefter ud på, at det ved en lovbestemmelse udtømmende fastslås, at en løbende straffesag kan begrunde frihedsnægtelse, såfremt det findes tilstrækkeligt at lade dette indgreb træde i stedet for anholdelse eller fængsling, jfr. lovudkastet § 44 e samt anordning HF § 14 og anordning S § 13. Det følger af sig selv, at anholdelseshenholdsvis fængslingsbetingelserne ikke fuldt ud kan være tilstede, idet det da ville være nødvendigt at skride til disse retsmidlers anvendelse, men at ganske lignende betingelser og hensyn iøvrigt må foreligge i sådanne tilfælde.

Udvalget finder det ikke fornødent at foreslå indført særlige kompetenceregler for den her omhandlede frihedsnægtelse. Denne må derfor — under sædvanligt tjenstligt ansvar — kunne ikendes af den, der normalt er kompetent til at anordne frihedsnægtelse, sædvanligvis underafdelingschefen.

Når straffesagen er endeligt afsluttet og straffen afsonet, indtræder den straffede straks i den almindelige turnus for friheder.

F. Om friheder under sygdom.

Det er udvalget bekendt, at man i tidligere tid ved visse af hærens afdelinger fulgte den praksis at udelukke de værnepligtige, der i ugens løb søgte læge, fra visse friheder. Andre steder anlagde man det synspunkt, at den som ifølge lægens erklæring på grund af sygdom var fritaget for en vis del af øvelserne, derved også var for syg til at kunne få friheder, hvilket derfor nægtedes ham.

Selvom dette ikke længere betragtes som rigtigt, kan det ikke udelukkes, at der forekommer reminiscenser af sådanne fremgangsmåder.

Om end det må antages, at en del værnepligtige søger at unddrage sig dagens tjeneste ved simulering, og da særlig når en sådan simulering ikke direkte vil være forbundet med faren for at miste visse goder, må udvalget dog hævde, at de ovenanførte midler ikke er de rette til en eventuel imødegåelse af noget sådant.

Medens det på den ene side må forekomme urimeligt, at den, der er fritaget for praktisk tjeneste f. eks. på grund af en forstuvet finger, som han måske har pådraget sig under øvelserne, ikke skal kunne få nattegn eller lørdag-søndagsorlov for at kunne besøge sit hjem, skønnes det på den anden side naturligt, at den der er fritaget for praktisk tjeneste på grund af f. eks. en dårlig fod, hvor lægen har bestemt, at foden skal holdes i ro, ikke bør gives sådan frihed, at lægens ordination derved overtrædes, og helbredelsen forsinkes.

Det ville tillige være fejlagtigt at antage, at enhver, der søger læge, men af denne erklæres for intet at fejle, kan stemples som simulant. Nægtelse af friheder med denne motivering bør ikke finde anvendelse, idet det ønskelige i, at enhver sygdom tages under behandling på det tidligst mulige stadium, ikke vil være forenelig med en generel bestemmelse om nægtelse af friheder på grund af lægebesøg.

Da frihederne betyder overordentligt meget for de værnepligtige, af hvilke en stor del tør formodes at savne dybere forståelse af tidlig lægebehandling, måtte det befrægtes, at enkelte under hensyn

til risikoen for frihedsnægtelse ville undlade at søge læge, uanset at de følte sig syge, hvilket ikke alene kunne medføre forværring af deres egen sygdom, men kunne føre **til**, at smitsom sygdom udbredtes til stuekammerater eller andre.

Af de nævnte grunde finder udvalget det ønskeligt, at det præciseres, at de nævnte former for frihedsnægtelse ikke må anvendes. Den generalpræventive faktor, der skal modvirke foregivelse af sygdom, må herefter blive ikke truslen om frihedsnægtelse, men risikoen for straf efter militær straffelov § 45, som efter udvalgets skøn må være tilstrækkelig effektiv.

Når sygdom skal medføre tab af friheder, bør det derfor kun ske i tilfælde, hvor sygdommen rent faktisk på grund af lægeligt påkrævede foranstaltninger gør det ønskeligt, at den pågældende forbliver på tjenestestedet.

Dette må, for så vidt angår friheder, der sædvanligvis tilstås, i og for sig være tilfældet allerede efter de gældende regler, således som disse efter udvalgets opfattelse retteligt skal forstås, og etter hele systemet i lovudkastet er det klart, at sådanne fejlagtige fremgangsmåder som de foran anførte ikke vil kunne bringes til anvendelse.

For utvetydigt at præcisere dette har udvalget imidlertid anset det for rettest at optage udtrykkelige bestemmelser herom i de fremsatte udkast til lov og kongelige anordninger.

I lovudkastets regler om faste friheder, § 44 a, stk. 3, foreslår udvalget, idet

man har lagt vægt på at opnå en så detaljeret opregning som muligt af de undtagelsestilfælde, i hvilke faste friheder skal kunne bortfalde, at der optages en bestemmelse om det selvfølgelige forhold, at disse friheder kan bortfalde på grund af sygdom.

Denne bestemmelse finder sin nærmere fortolkning i de i lovudkastets § 44 f, jfr. anordning HF § 15 og anordning S § 14, givne udførlige regler om sygdoms betydning for samtlige de i udkastene omhandlede friheder. Efter disse regler, der vender sig imod den nævnte uholdbare praksis, må sygdom ikke medføre bortfald af friheder, medmindre dette er nødvendigt af hensyn til sygdommen. Herved er kompetencen til at fastsætte, hvilke konsekvenser sygdommen skal kunne få i henseende til friheder, lagt helt og holdent i lægens hånd, idet det i de nævnte bestemmelser i anordningsudkastene fastslås, at indskrænkning i friheder som følge af sygdom kun kan ske af lægelige grunde, nemlig når den syge er indlagt på sygehus eller infirmeri, eller det af lægen er bestemt, at han af hensyn til sygdommen skal forblive i sit kvarter.

Endvidere foreslås det bestemt, at militært personel uanset de om sygdom almindeligt gældende regler kan holdes isoleret fra omverdenen for at hindre udbredelse af smitsomme sygdomme. Bestemmelse herom vil naturligvis kun kunne træffes af eller i forståelse med de lægelige myndigheder.

Udkast til indføjelser af bestemmelser om friheder i militær retsplejelov.

§ 44.

Som disciplinarmidler kan anvendes mundtlige tilrettevisninger, arbejde og efterøvelse i en del af fritiden, fremstilling, vagt eller anden tjeneste udenfor orden samt fratagelse af friheder i overensstemmelse med de i §§ 44 a—44 f givne regler.

Nærmere bestemmelser om omfanget af disse friheder fastsættes ved kgl. anordning under iagttagelse af reglerne i §§ 44 a—44 f.

Tilrettevisninger, der ikke må udarte til skældsord eller andre upassende eller krænkende udladelser, kan gives under fire øjne eller i overværelse af andre militære.

Disciplinarmidler må kun anvendes på den eller dem, der har begået forseelsen.

§ 44 a.

Fratagelse af faste friheder kan ikke anvendes som disciplinarmiddel, og anvendelse af disciplinarmiddel må ikke medføre indgreb i faste friheder.

Disse friheder, der tilkommer samtlige værnepligtige menige, omfatter — i overensstemmelse med nærmere regler fastsat ved kgl. anordning — befalet orlov i forbindelse med de kirkelige højtidere og ved andre lejligheder, samt, — bortset fra den første måned af tjenestetiden — to nattegn (natlandlov) månedlig og i måneder, hvor der ikke meddeles befalet orlov, een månedlig lørdag-søndagsfrihed. En befalet orlov, der falder i to kalendermåneder, har kun sådan virkning for den ene måned.

De værnepligtige menige har ret til de nævnte friheder, medmindre disse bortfalder af tvingende tjenstlige grunde, som fornødent beredskab, manøvrer og lign., eller på grund af sygdom eller af

den i § 44 e nævnte årsag, eller under selvforskyldt fravær, heri indbefattet anholdelse, varetægtsfængsel og afsoning af straf.

Regler om tildeling af frihed som godtgørelse for faste friheder, der bortfalder af tvingende tjenstlige grunde eller på grund af sygdom fastsættes ved kgl. anordning.

§ 44 b.

Fratagelse af den frihed til at forlade tjenestestedet efter tjenestens ophør indtil befalet sengetid (udgangsfrihed), som sædvanligvis haves ved hæren og flyvevåbnet, må ikke anvendes som disciplinarmiddel.

Medfører anvendelse af et disciplinarmiddel indgreb i udgangsfriheden, må dette dog kun ske for perioder af 3 dage med mindst en dags mellemrum mellem perioderne.

§ 44 c.

Fratagelse af friheder, der udover de i §§ 44 a og 44 b nævnte sædvanligvis tilstås, og som gives efter en omgangsordning (omgangsfriheder), kan anvendes som disciplinarmiddel. Anvendelse af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse og vagt udenfor orden må ikke medføre indgreb i omgangsfriheder.

Nærmere bestemmelser om fratagelse af omgangsfriheder som disciplinarmiddel fastsættes ved kgl. anordning. Herved bliver at iagttage, at fratagelse — alt efter frihedernes karakter — i hvert enkelt tilfælde højst kan ske enten to gange og ikke udover 14 dage eller for et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage.

§ 44 d.

Om friheder, der er blevet meddelt ved særlige lejligheder, såsom familiefester

og idrætsudøvelse (lejlighedsfriheder) samt om friheder, som er blevet meddelt i enkeltstående tilfælde som belønning for godt forhold (belønningsfriheder), gælder reglerne i § 44 a stk. 1 og 3.

§ 44 e.

Sålænge en straffesag ikke er endelig afsluttet, kan overfor den, mod hvem

sagen verserer, fratagelse af de i § 44 a—44 d nævnte friheder træde i stedet for anholdelse eller fængsling, såfremt dette findes at være tilstrækkeligt.

§ 44 f.

Sygdom må ikke medføre bortfald af friheder, medmindre dette er nødvendigt af hensyn til sygdommen.

Bilag A 2.

Bemærkninger til lovudkastet om indføjelse af bestemmelser om friheder i militær retsplejelov.

Efter at ungdomskommissionen i 1949 havde afgivet en betænkning vedrørende de værnepligtiges forhold, nedsatte krigs- og marineministeriet samme år et udvalg til overvejelse af forslag til ændring af militær straffelov og militær retsplejelov.

Udvalget fremsatte imidlertid ikke forslag til ændring af bestemmelserne om fratagelse af de værnepligtiges friheder ved anvendelse af disciplinarmidler, idet det ikke mente, at det lå indenfor dets opgave i fuld udstrækning at beskæftige sig med dette problem. Udvalget foreslog dog forholdet ordnet ved en ministeriel anordning.

Forsvarsministeriet nedsatte herefter under 5. marts 1954 det militære retsplejeudvalg af 1954 med den opgave bl. a. at udarbejde forslag til lovbestemmelser vedrørende værnepligtige meniges friheder, specielt med henblik på en ændret affattelse af militær retsplejelov § 44.

Dette udvalg har derefter udarbejdet nærværende lovudkast, der indeholder de væsentlige regler fra det udkast til lov om de værnepligtige meniges friheder, der allerede var foranlediget udarbejdet i ministeriet, da udvalget blev nedsat. Udvalget har dog anset det for mere hensigtsmæssigt at indføre bestemmelserne i den militære retsplejelov fremfor at give dem i en særlig lov, idet reglerne naturligt må betragtes som et supplement til militær retsplejelovs øvrige regler om anvendelse af disciplinarmid-

ler. Lovudkastet følger iøvrigt de retningslinier, som på baggrund af reglen i militær retsplejelovs § 44 allerede må anses som gældende, og hvorefter frihederne stort set kan deles i friheder, der ikke kan fratages ved anvendelse af noget disciplinarmiddel (faste friheder) og andre friheder.

Medens der i praksis ikke har været tvivl om omfanget af de »faste friheder«, idet disse omfatter befalet orlov i forbindelse med de kirkelige højtidere og ved andre lejligheder, har der i vidt omfang hersket usikkerhed med hensyn til omfanget af og afgrænsningen mellem de øvrige former for frihed.

Det har således været en udbredt opfattelse, at alle disse friheder måtte betragtes som begunstigelser, hvilket synspunkt har fundet nogen støtte i ordlyden af enkelte tjenestebestemmelser. Denne betragtning står dog i modstrid med den i militær retsplejelovs § 44 hjemlede adgang til at fratage frihederne ved anvendelse af disciplinarmiddel, idet dette må forudsætte, at de pågældende friheder ellers normalt tilkommer alle og tilstås nogenlunde regelmæssigt.

Som følge af nævnte urigtige opfattelse er de gældende bestemmelser i ret vidt omfang praktiseret på en uensartet måde, hvilket er søgt imødegået ved det foreliggende lovforslag.

Det har vist sig, at tjenesten ved søværnet, navnlig for så vidt angår det sejlende per-

sonel, adskiller sig i væsentlig grad fra tjenesten ved de øvrige værn. Dels af denne grund, dels fordi detaillerede bestemmelser på dette område ifølge deres karakter ikke egner sig til at gives i lovsform, med den deraf følgende vanskelige adgang til ændring, indeholder lovudkastet kun de vigtigste regler om friheder; herunder fastsættelse af et bestemt antal faste friheder, der tilkommer samtlige værnepligtige menige, **jfr. § 44 a.**

De nærmere detailbestemmelser foreslås fastsat ved kgl. anordning, **til** hvilke udvalget har udarbejdet forslag, der tager hensyn til de lige ovenfor omhandlede forskelligheder af tjenstlig karakter og derfor afviger noget for de forskellige værns vedkommende, se nedenfor pag. 42 og 45.

Bortset fra § 44 a omfatter lovudkastets regler **alt** personel, overfor hvem disciplinarmidler kan bringes til anvendelse, hvilket synes at harmonere bedst med den militære retsplejelovs principper.

Til § 44.

I bestemmelsen er som følge af det foran anførte optaget en henvisning til de efterfølgende nye regler om friheder (§§ 44 a—44 f).

Til § 44 a.

Antallet af faste friheder er i forhold til de hidtil gældende regler blevet forøget således, **at** der foruden befalet orlov tilkommer værnepligtige menige to nattegn (natlandlov) og een lørdag-søndagsfrihed om måneden. Herudover vil der yderligere kunne tilstås frihed efter §§ 44 c og 44 d.

Begrænsningen i adgangen til at opnå faste friheder i den første måned af tjenestetiden stemmer i det væsentlige med den hidtil gældende praksis, hvorefter der normalt ikke gives nattegn og lørdag-søndagsfrihed i de første henholdsvis (5 uger og en måned.

Reglen om bortfald af lørdag-søndagsfrihed i en måned, hvor der meddeles befalet orlov, skyldes, at det af praktiske grunde ofte vil være udelukket at gennemføre sådan yderligere frihed.

Som det fremgår af de i lovudkastet nævnte eksempler, foreligger de til bortfald af faste friheder fornødne tvingende tjenstlige grunde alene i tilfælde, hvor særlige op-

gaver nødvendiggør tilstedeværelsen af mandskab, der ellers var berettiget til frihed, ligesom det af eksemplerne fremgår, at bortfald af faste friheder i disse tilfælde normalt kun kan ske kollektivt. Såfremt befalet orlov undtagelsesvis bortfalder for enkelte personers vedkommende, bør der gives disse kompensation herfor efter regler fastsat ved kgl. anordning.

Paragraffens regler om faste friheder gælder kun for værnepligtige menige. Hvis andet personel tildeles sådanne friheder, vil det dog formentlig være naturligt at lade bestemmelserne finde tilsvarende anvendelse i det omfang, hvori dette vil kunne forenes med tjenestens tarv.

Til § 44 b.

Bestemmelsen finder i overensstemmelse med den allerede gældende ordning kun anvendelse ved hæren og flyvevåbnet, hvor det stedse har været antaget, at fratagelse af denne frihed ikke kan anvendes som disciplinarmiddel.

Derimod gør der sig særlige tjenstlige forhold gældende indenfor søværnet, navnlig for så vidt angår det sejlene personel, hvorfor en almindelig ret til udgangsfrihed ikke er gennemførlig her. Ved søværnet må frihed til at forlade tjenestestedet efter tjenestens ophør derfor tilstås i overensstemmelse med reglerne i § 44 c eventuelt tillige § 44 d.

Det må betragtes som en selvfølge, at anvendelse af et disciplinarmiddel som f. eks. ekstra vagttjeneste kan bevirke, at den i bestemmelsen nævnte udgangsfrihed ikke kan opnås. For at reglen om udgangsfrihed ikke herved skal kunne gøres illusorisk, er det i lovudkastet bestemt, at i tilfælde, hvor anvendelse af et disciplinarmiddel medfører bortfald af udgangsfrihed, må dette kun ske for perioder af 3 dage med mindst en dags mellemrum mellem perioderne.

Til § 44 c.

Reglen om, at fratagelse af frihed, der tildeles regelmæssigt efter en vis omgang (turnus eller tørn), alene kan ske som anvendelse af et disciplinarmiddel, er i overensstemmelse med den ordning, der hidtil må anses for gældende. Lovudkastet har endvidere optaget en bestemmelse om, at anvendelse af andre disciplinarmidler end fri-

hedsnægtelse og vagt udenfor orden ikke må medføre indgreb i omgangsfriheder.

Reglen i 2. stk. 2. pkt er i overensstemmelse med princippet i den hidtidige regel i § 44, 3. stk. Ved formuleringen har man undgået at anvende den i loven hidtil benyttede betegnelse »landlov«, idet denne er speciel for søværnet og derfor **vil** kunne give anledning til forståelsesvanskeligheder indenfor de to andre værn. Det fremgår af bestemmelsen, at reglen om, at friheder vil kunne fratages for et tidsrum af indtil 14 dage kun gælder omgangsfrihed, medens fratagelse af udgangsfrihed ifølge bestemmelsen i § 44 b, ikke må anvendes som disciplinarmiddel ved hæren og flyvevåbnet.

Til § 44 d.

Det må afhænge af vedkommende chefs skøn — eventuelt særlige tjenestebestemmelser — hvorvidt den i bestemmelsens før-

ste led omhandlede lejlighedsfrihed findes at burde meddeles således, at den træder i stedet for en fast frihed eller omgangsfrihed, hvilket da bør tilkendegives den værnepligtige ved meddelelsen af friheden.

Til §§ 44 e og 44 f.

Bestemmelserne imødegår en tendens, der undertiden har vist sig i praksis, til en ret vidtgående inddragelse af frihed på grund af verserende straffesag eller sygdom, der har medført fritagelse for en del af tjenesten.

Blandt de hensyn, der vil kunne motivere tilbageholdelse under en militær straffesag, må navnlig fremhæves bestemmelsen i militær retsplejelovs § 26, hvorefter anholdelse bl. a. kan ske, når det skønnes nødvendigt til hævde af disciplinen, hvilket hensyn ofte vil gøre sig gældende i alvorligere militære straffesager.

Udkast til kgl. anordning om friheder for militært personel ved hæren og flyvevåbnet.

I medfør af militær retsplejelov (lovbekendtgørelse nr. af) § 44 fastsættes herved følgende bestemmelser om friheder for det militære personel ved hæren og flyvevåbnet:

§ 1.

Nærværende anordnings bestemmelser gælder, bortset fra reglerne i afsnit A, samt § 16 for alt personel, overfor hvem disciplinarmidler kan bringes i anvendelse, jfr. militær retsplejelov § 47, medmindre de pågældende forretter tjeneste i udlandet.

I sidstnævnte tilfælde bør anordningens principper dog finde anvendelse i det omfang, hvori dette er foreneligt med tjenestens særlige forhold.

4. Faste friheder.

§ 2.

Faste friheder tilkommer samtlige værnepligtige menige som orlov og nattegn i det i § 3 fastsatte omfang.

Fratagelse af faste friheder kan ikke anvendes som disciplinarmiddel, og anvendelse af disciplinarmiddel må ikke medføre indgreb i faste friheder.

§ 3.

Orlov, hvorved forstås frihed af mindst eet døgn's varighed, tilkommer de værnepligtige menige som fast frihed i følgende tilfælde:

a) i forbindelse med de kirkelige højtidere jul, påske og pinse, samt eventuelt ferieorlov. Den her omhandlede orlov befales af forsvarsministeren, som fastsætter dens varighed.

b) lørdag-søndagsorlov, hvorved forstås frihed til at forlade tjenestestedet fra tjenestens ophør om lørdagen til søn-

dag nat, een gang om måneden i måneder, hvor der ikke befales orlov som under a) anført. Denne ret haves dog ikke i den første måned af tjenestetiden. Såfremt en befalet orlov falder i to kalendermåneder, bortfalder fast lørdag-søndagsorlov dog kun for den ene måned.

Nattegn, hvorved forstås frihed til at møde i kvarter efter befalet sengetid, tilkommer de værnepligtige menige som fast frihed to gange om måneden såvidt muligt fordelt med et hveranden uge. Denne ret haves dog ikke i den første måned af tjenestetiden.

§ 4.

Faste friheder kan kun bortfalde af tvingende tjenstlige grunde, som fornødent beredskab, manøvrer og lignende, eller på grund af sygdom eller af den i § 14 nævnte årsag, eller under selvfor skyldt fravær, heri indbefattet anholdelse, varetægtsfængsel og afsoning af straf.

§ 5.

Bortfalder den i § 3 a) nævnte orlov for enkelte personer af tvingende tjenstlige grunde, skal der gives de pågældende anden tilsvarende frihed som godtgørelse herfor, såfremt dette kan ske uden væsentlig ulempe for tjenestens udførelse og inden udløbet af den påfølgende kalendermåned.

B. Udgangs frihed.

Udgangsfrihed, hvorved forstås frihed til at forlade kaserne eller lejr i tiden fra tjenestens ophør til befalet sengetid, indehaves af det mandskab, som ikke har vagt eller anden særlig tjeneste.

Fratagelse af denne frihed kan ikke anvendes som selvstændigt disciplinarmiddel.

Medfører anvendelse af et disciplinarmiddel som f. eks. vagt eller anden tjeneste udenfor orden indgreb i udgangsfrihed, må dette dog kun ske for perioder af 3 dage med mindst een dags mellemrum mellem perioderne.

C. Omgangsfriheder.

§ 7.

Omgangsfriheder, hvorved forstås friheder, der sædvanligvis tilstås udover de faste friheder, og som gives efter en omgangsordning, tildeles mandskabet normalt som lørdag-søndagsorlov eller nattegn under hensyn til det til enhver tid befalede beredskab og tjenesten iøvrigt.

§ 8.

Lørdag-søndagsorlov kan ikke gives som omgangsfrihed i den første måned af tjenestetiden. I resten af tjenestetiden skal denne frihed gives ved fordeling på mandskabet i det omfang, det til enhver tid befalede beredskab og tjenesten iøvrigt tillader.

Nattegn kan ikke gives som omgangsfrihed i den første måned af tjenestetiden. I de følgende 5 måneder gives der som omgangsfrihed normalt eet ugentlig nattegn. Dette kan på hverdage, bortset fra lørdage, normalt kun gives til kl. 24,00. I resten af tjenestetiden gives der normalt som omgangsfrihed to nattegn om ugen, på hverdage, bortset fra lørdage, normalt kun til kl. 01,00.

Andre friheder, der herudover sædvanligvis tilstås, meddeles som omgangsfriheder.

§ 9.

Fratagelse af omgangsfriheder kan anvendes som disciplinarmiddel, men anvendelse af andre disciplinarmidler end frihedsnægtelse og vagt udenfor orden må ikke medføre indgreb i omgangsfriheder.

Friheder kan kun nægtes for et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage. Nattegn kan dog i hvert enkelt tilfælde højst nægtes to gange.

Den periode, for hvilken friheder nægtes, regnes fra ikendelsen af disciplinarmidlet og udløber uafhængig af indtræf-

fende sygdom, strafafsoning eller lignende.

§ 10.

En meddelt omgangsfrihed kan kun bortfalde efter de i § 4 om faste friheder gældende regler.

D. Lejligheds- og belønningsfriheder.

§ 11.

Ved særlige lejligheder som familiefester eller idrætsudøvelse kan der gives frihed (lejlighedsfrihed). Såfremt en sådan frihed findes at burde træde i stedet for en fast frihed eller en omgangsfrihed, skal dette tilkendegives den pågældende ved meddelelsen af friheden.

§ 12.

Der kan i enkeltstående tilfælde som belønning for godt forhold meddeles enkeltpersoner eller undtagelsesvis grupper af personer frihed (belønningsfrihed) enten som lørdag-søndagsorlov eller nattegn eller anden orlov eller som tjenestefrihed, hvorved forstås frihed i øvelsetiden.

§ 13.

En meddelt lejligheds- eller belønningsfrihed kan kun bortfalde efter de i § 4 om faste friheder gældende regler.

E. Bortfald af friheder i særlige tilfælde.

§ 14.

Så længe en straffesag ikke er endelig afsluttet, kan overfor den, mod hvem sagen verserer, fratagelse af de i nærværende anordning nævnte friheder træde i stedet for anholdelse eller fængsling, såfremt dette findes at være tilstrækkeligt. Fratagelse af frihed i medfør af nærværende bestemmelse vil således kun kunne finde sted, når de i lov om retsens pleje kap. 71 og 72, jfr. militær retsplejelov §§ 26 og 29, anførte betingelser for anholdelse eller fængsling foreligger.

§ 15.

Sygdom må ikke medføre indskrænkning i de i nærværende anordning fastsatte friheder, medmindre den syge er

indlagt på sygehus eller infirmeri, eller det i lægebogen er noteret, at det af hensyn til sygdommen er nødvendigt, at den syge forbliver i kvarter (er kvartersyg).

Nærværende bestemmelse er ikke til hinder for, at militært personel isoleres for at undgå udbredelse af smitsomme sygdomme.

F. Frihed for mather og mathelever under 18 år.

§ 16.

Denne anordnings bestemmelser gælder ikke for mather og mathelever under 18 år. For disse fastsættes særlige regler af forsvarsministeren eller vedkommende værnschefer.

Udkast til kgl. anordning om friheder for militært personel ved søværnet.

I medfør af militær retsplejelov (lovbekendtgørelse nr. af) § 44 fastsættes herved følgende bestemmelser om friheder for det militære personel ved søværnet:

o J

Nærværende anordnings bestemmelser gælder, bortset fra reglerne i afsnit A samt § 15, for alt personel, overfor hvem disciplinarmidler kan bringes i anvendelse, jfr. militær retsplejelov § 47, medmindre de pågældende forretter tjeneste i udlandet.

I sidstnævnte **tilfælde** bør anordningens principper dog finde anvendelse i det omfang, hvori dette er foreneligt med tjenestens særlige forhold.

A. Faste friheder.

§ 2.

Faste friheder tilkommer samtlige værnepligtige menige som beordret orlov, lørdag-søndagsfrihed og natlandlov i det i § 3 fastsatte omfang

Fratagelse af faste friheder kan ikke anvendes som disciplinarmiddel, og anvendelse af disciplinarmiddel må ikke medføre indgreb i faste friheder.

§ 3.

Beordret orlov, hvorved forstås frihed af en af forsvarsministeren bestemt varighed, tilkommer de værnepligtige menige i forbindelse med de kirkelige højtider jul, påske og pinse, samt eventuelt ferieorlov.

Lørdag-søndagsfrihed, hvorved forstås frihed fra tjenestens ophør om lørdagen til søndag aften, tilkommer de værnepligtige menige een gang om måneden i måneder, hvor der ikke beordres orlov som i 1. stk. anført. Denne ret haves dog ikke i den første måned af tjenestetiden.

Såfremt en beordret orlov falder i to kalendermåneder, bortfalder fast lørdag-søndagsfrihed dog kun for den ene måned. Når der gås kvartersvagt, er forudsætningen for lørdag-søndagsfrihed normalt, at vagtbytning finder sted.

Natlandlov, hvorved forstås frihed fra tjenestens ophør til et nærmere fastsat tidspunkt næste morgen, tilkommer de værnepligtige menige to gange om måneden, såvidt muligt fordelt med en hveranden uge. Denne ret haves dog ikke i den første måned af tjenestetiden.

§ 4.

Faste friheder kan kun bortfalde af tvingende tjenstlige grunde, som fornødent beredskab, større øvelser og lignende, jfr. herved tillige § 6, eller på grund af sygdom, eller af den i § 13 nævnte årsag, eller under selvforskyldt fravær, heri indbefattet anholdelse, varetagtsfængsel og afsoning af straf.

§ 5.

Bortfalder den i § 3, 1. stk. nævnte orlov for enkelte personer af tvingende tjenstlige grunde, skal der gives de pågældende anden tilsvarende frihed som godtgørelse herfor, såfremt dette kan ske uden væsentlig ulempe for tjenestens udførelse og inden udløbet af den påfølgende kalendermåned.

For værnepligtige menige der er tjenstgørende på Færøerne, i Grønland, eller i skibe på togt udenfor danske farvande, bortfalder retten til de i § 3 nævnte friheder i det omfang, hvori det er påkrævet. Dersom dette medfører bortfald af beordret orlov, skal der såvidt muligt gives sådant personel anden tilsvarende

frihed eventuelt før eller efter udkommando.

B. Omgangsfriheder.

(Friheder på tørn).

§ 7.

Omgangsfriheder, hvorved forstås friheder, der sædvanligvis tilstås udover de faste friheder, og som gives på tørn, tildeles mandskabet under hensyn til det til enhver tid befalede beredskab og tjenesten iøvrigt.

§ 8.

Omgangsfriheder tildeles som:

lørdag-søndagsfrihed,

natlandlov,

landlov, hvorved forstås frihed fra tjenestens ophør til et nærmere fastsat tidspunkt samme aften, spadseretilladelse, hvorved forstås frihed i et kortere tidsrum, uden at egentlig landlov gives, eller anden frihed.

§ 9.

Fratagelse af omgangsfriheder kan anvendes som disciplinarmiddel, men anvendelse af andre disciplinarmidler end **frihedsnægtelse** og vagt udenfor orden må ikke medføre indgreb i omgangsfriheder.

Friheder kan kun nægtes **for** et bestemt tidsrum ikke udover 14 dage. Natlandlov og landlov kan dog i hvert enkelt tilfælde højst nægtes to gange.

Den periode for hvilken friheder nægtes, regnes **fra** ikendelsen af disciplinarmidlet og udløber uafhængig af indtræfende sygdom, strafafsoning eller lignende.

C. Lejligheds- og belønningsfriheder.

§ 10.

Ved særlige lejligheder som familiefester eller idrætsudøvelse kan der gives frihed (**lejlighedsfrihed**). Såfremt en sådan frihed findes at burde træde i stedet for en fast frihed eller en omgangsfrihed, skal dette tilkendegives den pågældende ved meddelelsen af friheden.

§ 11.

Der kan i enkeltstående tilfælde udenfor tørn som belønning for godt forhold meddeles enkeltpersoner eller undtagelsesvis grupper af personer frihed (belønningsfrihed) **af** den i § 8 nævnte art.

§ 12.

En meddelt lejligheds- eller belønningsfrihed kan kun bortfalde efter de i § 4 om faste friheder gældende regler.

D. Bortfald af friheder i særlige tilfælde.

§ 13.

Så længe en straffesag ikke er endelig afsluttet, kan overfor den, mod hvem sagen verserer, fratagelse af de i nærværende anordning nævnte friheder træde i stedet for anholdelse eller fængsling, såfremt dette findes at være tilstrækkeligt. Fratagelse af frihed i medfør af nærværende bestemmelse vil således kun kunne finde sted, når de i lov om retsens pleje kap. 71 og 72, jfr. militær retsplejelov §§ 26 og 29, anførte betingelser for anholdelse og fængsling foreligger.

§ 14.

Sygdom må ikke medføre indskrænkning i de i nærværende anordning fastsatte friheder, medmindre den syge er indlagt på sygehus eller infirmeri, eller det i lægebogen er noteret, at det af hensyn til sygdommen er nødvendigt, at den syge forbliver i kvarter (er kvartersyg).

Nærværende bestemmelse er ikke til hinder for, at militært personel isoleres for at undgå udbredelse af smitsomme sygdomme.

F. Frihed for mather og mathelever under 18 år.

§ 15.

Denne anordnings bestemmelser gælder ikke for mather og mathelever under 18 år. For disse fastsættes særlige regler af forsvarsministeren eller vedkommende værnschef.

Orienteringen vedrørende friheder for det menige militære personel.

De menige værnepligtiges friheder.

Problemet om disciplinarmidlerne og de værnepligtiges friheder er meget stort, men det er på den anden side — da enhver af det indkaldte mandskab så godt som uundgåeligt på et eller andet tidspunkt af deres militære løbebane kommer i personlig berøring med problemet — et problem, hvis tilfredsstillende løsning er af afgørende betydning for hele den indstilling, hvormed de værnepligtige går til den daglige tjeneste, og dermed for hele ånden i vort forsvar. Der kan i denne forbindelse henvises til ungdomskommissionens betænkning vedrørende de værnepligtiges forhold af 1949 kap. XI, jfr. nedenfor under V.

I. Gældende ret.

De værnepligtiges friheder kan deles i følgende grupper:

- A. Friheder der ikke kan fratages ved disciplinarmiddel.
- B. Friheder, der kan fratages ved disciplinarmiddel.
- C. Friheder, der gives i enkeltstående tilfælde som belønning for god tjeneste (»begunstigelser«).

ad A:

Under denne gruppe falder befalet orlov i forbindelse med de kirkelige højtidere jul, påske og pinse. Orloven, der meddeles til alle af forsvarsministeriet i et bestemt antal dage, kan ikke fratages ved disciplinarmiddel.

ad B:

Det, der i praksis har voldt de største vanskeligheder, er sondringen mellem de under B og C nævnte friheder.

1. Begreb.

Forskellen mellem de friheder, der kan fratages ved disciplinarmidler, og de fri-

heder, der alene tildeles efter belønningssynspunktet, fremgår af bestemmelsen i militær retsplejelov § 44, der som genstand for anvendelse af disciplinarmiddel nævner »tilladelser, der ellers tilstås«. Herved må først og fremmest forstås tilladelser, der normalt meddeles i det omfang, tjenesten tillader. Dette vil i praksis være ensbetydende med tilladelser, der meddeles efter en vis turnusordning, hvilket normalt er tilfældet med lørdag-søndagsorlov og nattegn.

Enkeltstående friheder, der er meddelt uden for turnus, vil imidlertid også kunne være genstand for anvendelse af disciplinarmidler. Således vil inddragelse af en allerede bevilget frihed, hvor dette ikke sker af rent tjenstlige hensyn, kun kunne ske i form af et disciplinarmiddel, uanset om den meddelte frihed oprindeligt var givet som en begunstiggelse.

Det må ligeledes ske ved et disciplinarmiddel, såfremt en eller flere på grund af forseelser ønskes undtaget fra en frihed, der uden for turnus er meddelt det øvrige mandskab. Er denne frihed derimod meddelt hver enkelt af det øvrige mandskab som en belønning for særlig godt forhold, bliver der ikke tale om fratagelse af frihed (og dermed anvendelse af disciplinarmidler) over for dem, der ikke omfattes af ekstrarfriheden.

Denne forståelse af militær retsplejelov § 44 støttes også af udtalelser under behandlingen i folketinget af den nuværende militære straffelov og retsplejelov i 1937, hvor Victor Pürschel bl.a. udtalte følgende som svar på en forespørgsel om, hvorvidt friheder skulle fratages som disciplinarmiddel (rigsdagstidende 1938—37, folketingets forhandlinger sp. 4599):

»Jeg vil gerne have lov til at oplyse, at nægtelse af frihed er udtrykkeligt opført blandt disciplinarmidlerne, og det er ganske klart, at hvis der er en vis turnus for orlov, og manden kan oplyse, at han midtages fra denne turnus og klager over det, bliver klagen undersøgt, og findes den berettiget, fører det til, at der skrives ind fra oven.«

2. Selve turnusordningen.

Det forudsættes i militær retsplejelov § 44, at der er visse friheder, som normalt tilkommer alle og tilstås nogenlunde regelmæssigt, jfr. pag. 35 i betænkningen af 1953 fra det af krigs- og marineministeriet i 1949 nedsatte udvalg. Men bestemmelsen udtaler sig ikke om den nærmere beskaffenhed af den turnusordning, efter hvilken disse friheder skal meddeles. Det er således overladt til de militære chefer under behørig hensyntagen til tjenestens tarv at fastsætte omfanget af frihederne, f. eks. om der skal være eet eller to nattegn om ugen eller måske slet ingen. Herefter må det endvidere være tilladt at ændre en allerede bestående turnusordning, hvis det f. eks. af disciplinære grunde måtte findes ønskeligt at indskrænke den tildelte frihed. Det bør dog fremhæves, at den ændrede fremgangsmåde ved tildeling af friheder ikke må have karakter af et kollektivt disciplinarmiddel, jfr. bestemmelsen i militær retsplejelov § 44 i. f., hvorefter disciplinarmidler kun må anvendes på den eller dem, der har begået forseelsen.

3. Anvendelsen af disciplinarmidler forudsætter en strafbar handling.

Ved fratagelse af friheder ved disciplinarmiddel må det holdes for øje, at disciplinarmidler ifølge militær retsplejelov § 45 — når omstændighederne taler derfor — kan anvendes i stedet for straf for mindre forsømmelser og forseelser. Det må herefter være en forudsætning for anvendelse af et disciplinarmiddel, at der er begået en egentlig strafbar handling, jfr. således også den ovennævnte betænkning af 1953 pag. 35. I denne forbindelse må opmærksomheden dog henledes på militær straffelov § 63

om forsætlige og uagtsomme tjenesteforseelser. Denne regel er så vid og har så stort et anvendelsesområde, at der vil være rigelig mulighed for anvendelse af disciplinarmidler.

4. Specielt om adgangen til at forlade kasernen.

Til nærmere uddybning af udtrykket »tilladelser, der ellers tilstås« i militær retsplejelov § 44 er der i paragraffen foretaget en nærmere opregning af sådanne tilladelser. Der nævnes således landlov, tilladelse til at møde senere end befalet i kvarteret eller for kort tid at forlade garnison, lejr eller kantonnementsområde.

Der har i praksis hersket en del tvivl om, hvorvidt denne opregning også dækkede adgangen for hærens menige til at forlade kasernen. Dette kan dog ikke antages at være tilfældet. For det første opregner bestemmelsen kun områder af normalt væsentlig større udstrækning end en kaserne. Dernæst kræves der normalt ikke tilladelse til at forlade en kaserne efter tjenestens ophør, hvorfor der ikke kan være tale om en »tilladelse, der ellers tilstås«. Og endelig vil nægtelse af tilladelse til at forlade kasernen i praksis blive omtrent ensbetydende med kvarterarrest og bør derfor ikke anvendes som disciplinarmiddel.

ad C:

Herunder falder de friheder, der i enkeltstående tilfælde meddeles en person for god tjeneste, f. eks. som belønning for en eller anden præstation.

Opmærksomheden må imidlertid henledes på, at såfremt en sådan frihed er tildelt en person, kan den kun fratages ham ved et disciplinarmiddel, d. v. s. der skal foreligge et strafbart forhold, jfr. ovenfor.

II. Er opnåelse af frihed en ret eller en begunstigelse?

Som nævnt forudsættes det i militær retsplejelov § 44, at der er visse friheder, som normalt tilkommer alle og tilstås nogenlunde regelmæssigt.

Anlagde man derimod det synspunkt, at tildeling af friheder kun kunne ske som en slags belønning til sådanne menige, som har gjort sig fortjent dertil ved flid og god opførsel, ville lovens ord om anvendelse af frihedsnægtelse som disciplinarmiddel blive illusoriske, idet man ikke begrebsmæssigt rigtigt som disciplinarmiddel vil kunne anvende nægtelse af tilladelse til en begunstigelse, der i forvejen er betinget af god opførsel — det ville jo ligge i selve belønningens natur, at den ikke tildeltes til en person, der havde forset sig, uden at man havde behovet at opregne nægtelse af »belønningen« blandt de anvendelige disciplinarmidler i loven.

Resultatet er som tidligere nævnt, at der må siges at foreligge en egentlig ret til de friheder, som normalt haves i det omrang, tjenesten tillader det, forstået således, at frihederne — bortset fra rent tjenstlige hensyn — kun kan fratages ved disciplinarmidler. løvrigt vil friheder herudover kunne meddeles som opmuntring for den eller de værnepligtige, der har udvist flid og godt forhold, d.v.s. tildeling af frihed i enkeltstående tilfælde, hvor der ikke foreligger en vis turnus for meddelelse af friheder.

Den begrebsmæssige forskel mellem disse friheder overses i reglen i praksis, idet det antages, at alle friheder skal betragtes som belønning for god tjeneste. Denne misforståelse hidrører fra, at det i visse reglementer og lign. (se afsnit III) er anført, at friheder meddeles som opmuntring for flid og god opførsel.

F. eks. udtales det i tjenestereglement for hæren, 1912, at der som opmuntring i anledning af udvist flid og godt forhold kan gives orlov fra lørdag aften til søndag aften, når der iøvrigt er anledning dertil.

Først da dette tjenestereglement blev afløst af det nugældende tjenestereglement af 1939, udgik denne vildledende bestemmelse om opmuntring o. s. v., således at der nu kan gives »orlov fra lørdag aften til søndag aften, når hensynet til tjenestens tarv tillader det, og der iøvrigt er anledning dertil« (pkt. 85).

I lærebog for hærens menige bibeholdtes udtalelsen om, at der »som opmun-

tring for flid og god opførsel kan gives orlov fra lørdag aften til søndag aften«, indtil denne fejlagtige formulering blev berigtiget i udgaven af 1950 og den nuværende udgave af 1952, hvor der står: »I garnisonen kan der, når forholdene tillader det, tilstås orlov fra lørdag eftermiddag til søndag aften«.

Denne opfattelse, at tildeling af frihed alene kan betragtes som en belønning, resulterer undertiden i den ulovlige praksis, at man i tilfælde, hvor den pågældendes forhold ikke har været tilfredsstillende, afslår en ansøgning om frihed, der normalt tilstås, uden at dette sker i form af et disciplinarmiddel.

Det er også forekommet, at man har skelnet mellem de tilfælde, hvor det på forhånd er tilkendegivet en værnepligtig, at han ikke må få orlov i en bestemt periode, og de tilfælde, hvor ansøgning om en konkret frihed nægtes. I sidstnævnte tilfælde skulle friheden kunne nægtes, uden at det skulle ske i form af et disciplinarmiddel, medens friheden i førstnævnte tilfælde kun skulle kunne fratages som et disciplinarmiddel, idet man her på forhånd udelukkede den pågældende fra den begunstigelse, som han ellers ved godt forhold ville have haft udsigt til at opnå. Som det fremgår af det foranstående, er også opstillingen af en sådan skelnelinie uberettiget.

III. Forskellige specielle bestemmelser vedrørende de menige værnepligtiges friheder.

A. Almindelige lovbestemmelser.

1. *Militær straffelov af 1881.*

Medens lov 1881 ikke indeholdt regler om frihed, var reglerne om disciplinarmidler temmelig vage og fremkaldte da også en del usikkerhed ved anvendelsen i praksis. Der gaves således forskellige regler for anvendelsen af disciplinarmidler på land og i skibe på togt.

På land måtte »de brugelige disciplinarmidler«, der ikke nærmere defineredes i loven, kun benyttes som uddannelsesmidler for krigsmændene, så som ompudsning for den, der har pudset slet,

inddragelse uden godtgørelse af vin, brændevin etc., men der var ikke tale om disciplinarmidlet: nægtelse af friheder som sådant, og altså ikke tale om at anvende **disciplinarmidlerne** som egentlig straf.

2. *Straffelovskommissionen af 1913.*

Den i **1913** nedsatte militære straffelovskommission fremsatte forslag om at opdele disciplinarmidlerne i to grupper:

a) arbejde og efterøvelse i fritiden, vagt eller anden tjeneste uden for orden, hvilke disciplinarmidler alene måtte anvendes i det øjemed at fremme vedkommendes uddannelse, f. eks. ekstrapudsning for den, der har pudset slet,

b) de fornævnte disciplinarmidler samt endvidere tilrettevisning og nægtelse af visse tilladelser inden for et bestemt tidsrum, hvilke midler, når omstændighederne taler derfor, skulle kunne anvendes i stedet for straf.

3. *Generalauditør Gørtz' lovudkast.*

Det af daværende generalauditør Gørtz udarbejdede udkast til militær retsplejelov af 1914 indeholdt alene processuelle regler vedrørende disciplinarmidlernes anvendelse.

4. *Den militære retsplejekommission af 1919.*

I det forslag, som fremsættes af den militære retsplejekommission af 1919, og som så godt som uændret ophøjedes til lov af 4. oktober 1919, videreførte man for så vidt sondringen mellem de uddannelsesfremmende og de straffende disciplinarmidler, som det i § 45, stk. 2, bestemtes, at efterøvelse kun måtte anvendes til fremme af dens uddannelse, som har vist forsømmelighed eller mangel på flid i det pågældende fag, men kommissionen kommer ikke nærmere ind på problemet om frihedsnægtelsernes karakter.

5. *Rigsdagsforhandlingerne 1918—19.*

Den eneste, der under rigsdagsbehandlingen af kommissionens forslag berørte spørgsmålet om disciplinarmidlerne, var Klaus Berntsen, der ifølge rigsdags-

tidende, folketingets forhandlinger 1918—19 sp. 7606 udtalte: »Det er meget milde bestemmelser, der her gives.«

6. *Lovene af 1937.*

Bestemelsen om disciplinarmidlerne i militær retsplejelov af 1919 gik uændret over i 1937-loven, uden at den militære retspleje- og straffelovskommission af 1932 rørte ved spørgsmålet om de anvendelige disciplinarmidler.

7. *Rigsdagsforhandlingerne 1936—37.*

Heller ikke under rigsdagsbehandlingen af 1937-loven kom man ind på spørgsmålet om disciplinarmidlerne, bortset fra det tidligere omtalte korte replikskifte mellem daværende generalauditør Victor Pürschel og et andet medlem af Folketinget, hvorunder Victor Pürschel fremhævede, at frihedsnægtelse er et disciplinarmiddel, og at hvis der består en vis turnusordning for tildeling af frihed, skal denne følges, således at afvigelser, der ikke er begrundet i tjenstlige hensyn, skal ske ved disciplinarmiddel.

8 og 9. *Ungdomskommissionens betænkning af 1949 og udvalgsbetænkningen af 1953.*

Disse to betænkninger der danner grundlag for de af forsvarsministeren i dette forår fremsatte lovforslag til ændring i militær straffe- og retsplejelov, og som er den indirekte årsag til nedsættelsen af dette udvalg vil blive omtalt mere udførligt senere i denne fremstilling, jfr. nedenfor under V og VI.

B. Administrative bestemmelser.

1. *Hæren.*

Foruden de allerede omtalte bestemmelser i tjenestereglementet af 1939 og i lærebog for hærens menige findes der enkelte specielle bestemmelser.

I pkt. 36 i 9. hæfte om tjenesteomgang og uddannelse findes der således en almindelig holdt bestemmelse om disciplinarmidlernes anvendelse. Det hedder herom, at de kun må »benyttes i nøje overensstemmelse med de for deres an-

vendelse fastsatte bestemmelser det vil være upædagogisk og farligt for disciplinens opretholdelse at anvende summarisk nægtelse af friheder over for flere på grund af den enkeltes forseelse.»

Efter en uheldig *praksis*, der følges ved mange af hærens afdelinger, udelukkes de personer, der i ugens løb søger læge, fra i et nærmere tidsrum at opnå ekstra friheder.

15. *hæfte om kasernevæsenet* indeholder i pkt. 41 en bestemmelse om, at menige ikke uden befaling eller underafdelingens tilladelse må passere ind eller ud af kasernen mellem *retraite* og *reveille*. De, hvem sådan tilladelse er given, forsynes med et nattegn. Men der bestemmes intet om, efter hvilke retningslinier eller i hvilket omfang sådan tilladelse gives.

Om problemet vedrørende tildeling af friheder under straffesagers behandling har endvidere *østre landsdelskommando* efter at have indhentet regimenternes udtalelser i skrivelse af 4. november 1952 til chefer for afdelinger og underafdelinger m. v. anført forskellige synspunkter, som landsdelskommandoen anmoder om må blive lagt til grund ved fremtidig behandling af spørgsmål af den nævnte art.

De anførte synspunkter er følgende:

»Så længe behandling af en straffesag endnu beror inden for rettergangschefens område, og indtil der er truffet afgørelse ved ikendelse af en arbitær straf, bør der ikke gives den tiltalte friheder i form af orlov, nattegn m. v., begrundet i krav om tiltaltes nærværelse ved sagens efterforskning. Sådant vil være naturligt og nødvendigt for sagens hurtige behandling, og tilmed vil der normalt kun gå kort tid mellem forseelse og ikendelse af arbitær straf.

Det bør tilstræbes, at straffen afsones snarest efter, at den er ikendt. Kan dette ikke lade sig gøre, f. eks. på grund af manglende arrestplads eller andre tvingende grunde, som den straffede er uden indflydelse på eller skyld i, finder landsdelskommandoen ingen rimelig begrundelse for, at den straffede i dette tidsrum ikke skulle være på lige fod med

alle øvrige, hvad tildeling af friheder angår.

Ved henvendelse til den pågældende arrestforvaltende myndighed vil man altid kunne få at vide, hvornår straffen kan ventes afsonet; en nægtelse af friheder i det mellemfaldende tidsrum vil virke som en skærpelse af straffen og derfor forekomme uforståelig og ubillig.

Hvis en arbitær straf ikke modtages af den straffede, men af denne ønskes indbragt for domstol kan der erfaringsmæssigt gå ret lang tid, før sagen kommer til behandling ved retten. I denne tid at formene den straffede sådanne normale friheder, som han iøvrigt ville kunne komme i betragtning til, blot fordi han afventer en sags behandling ved retten, svarer ikke til hele ånden i retsplejeloven og skønnes ikke tilrådelig. At begrundes sådant med, at friheder kun tildeles folk, der har gjort sig særlig fortjent til det, samt at den pågældende må være til disposition for auditor, politi m. v. ved sagens forundersøgelse, kan ikke have værdi som noget generelt, men højst for det særlige tilfælde med den heraf afledte særlige afgørelse.

Det er blevet fremhævet, at netop ønsket om opnåelse af friheder på visse tidspunkter kan foranledige en tiltalt til at nægte at modtage en arbitær straf for derved at udskyde afsoningen til efter den ønskede frihed. Disse tilfælde vil erfaringsmæssigt danne undtagelserne og bør kun tillægges værdi herefter.»

Disse synspunkter har givet anledning til visse bemærkninger fra *generalauditørens side*. I skrivelse af 8. november 1952 til chefen for *østre landsdelskommando* hedder det således bl. a.:

»Hvad jeg må anse for mindre heldigt, er den opfattelse, at der ikke bør gives friheder til den, mod hvem der er undersøgelse, så længe sagen verserer inden for rettergangschefens område og indtil en arbitær afgørelse er truffet, som det anføres: »begrundet i kravet om tiltaltes nærværelse ved sagens efterforskning.«

Foreligger et sådant krav, er det selvsagt rigtigt, at friheder ikke må gives, men at opstille en almindelig formodning om at sådant krav tilstedeværelse, er ikke holdbart, allerede henset til, at en

undersøgelse sjældent finder sted på de tidspunkter af døgnnet, som frihederne normalt omfatter.

Det står mig ganske klart, at disciplinære hensyn gør sig stærkt gældende i en sådan situation, og må det i det enkelte tilfælde påregnes, at tildeling af frihed af nogen art kan virke disciplin nedbrydende, må dette hensyn selvfølgelig gå forud, men generelt at påberåbe sig hensynet til disciplinen, er formentlig at gå for vidt.«

2. Søværnet.

I *kundgørelse for søværnet B. 25-1941* pkt. 6 (pag. 193—94) er der givet regler om tilbageholdelse fra landlov af en person mellem forseelse og straf. Det hedder herom:

- »a. Har en person fået pålagt en straf uden dom og fået *betænkningstid* for at træffe bestemmelse om, hvorvidt han vil modtage straffen, eller om han ønsker sagen forelagt rettergangschefen eller afgjort ved dom (jfr. militær retsplejelov §§ 60 og 61 saml. noten til førstnævnte § i »Victor Pürschel: Militær straffelov«), kan han tilbageholdes fra landlov, indtil en sådan bestemmelse er truffet. Tilbageholdelse finder dog ikke sted, når straffen ikke overstiger 6 dages kvarterarrest (jfr. grundsætningen i borgerlig retsplejelov § 790 i slutningen).
- b. Kan en af nedenstående 3 betingelser siges at være til stede i tidsrummet mellem begåelsen af en forseelse og sagens endelige afgørelse, kan en person tilbageholdes fra landlov, nemlig
 - 1) såfremt det med føje kan antages, at han vil unddrage sig ansvaret ved at udeblive
 - 2) såfremt der er særlig grund til at frygte for, at han vil gentage eller fortsætte sin forbryderiske virksomhed,
 - 3) såfremt der er særlig grund til at antage, at meddelelse af landlov til den pågældende i den givne situation vil virke uheldigt på mandstugten.

Er forseelsen ulovlig fraværelse, vil tilbageholdelse kun ganske undtagelsesvis, hvor et særligt motiv har foreligget og fremdeles foreligger, kunne anvendes på den, der første gang er straffet for denne forseelse.

I såvel de under a som b nævnte tilfælde bør der, såfremt den pågældende ønsker at konferere med sagfører om sagen, tilstås ham frihed hertil, og han skal under denne frihed ledsages af en befalingsmand, såfremt det med føje kan antages, at han vil udeblive.

Opmærksomheden henledes på, at tilbageholdelse fra landlov uden retskendelse kan foretages af enhver chef,

- at der i de under b nævnte tilfælde kan være anledning til — i stedet for at anvende tilbageholdelse fra landlov — at begære fængsling ved retskendelse, såfremt dette skønnes nødvendigt for at opnå det ønskede formål,
- at tilbageholdelse fra landlov som det mildere middel skal foretrækkes overalt, hvor hensigten vil kunne opnås ad denne vej,
- at tilbageholdelse fra landlov i de under b nævnte tilfælde skal indberettes til rettergangschefen,
- at man ved tilbageholdelse fra landlov bør undgå, at denne får karakter af, at man anvender ekstrasraf eller lægger pres på den pågældende, og
- at den tid, tilbageholdelse fra landlov har fundet sted, ikke kan fradrages den uden dom pålagte straf (jfr. for varetægtsarrest (fængsling) »Victor Pürschel: Militær Straffelov« pag. 23 nederst).«

I samme *kundgørelse* omtales i pkt. 26—31 disciplinarmidler. Det hedder i pkt. 31, at »over for personel, der ikke er udkommanderet eller indkasereret, kan disciplinarmidlet »nægtelse af landlov« ikke bringes i anvendelse.«

I *kundgørelse for søværnet B. 27-1941* om bestemmelser for søværnets militære personel (der nærmest svarer til tjenestereglement for hæren) gives der visse

bestemmelser om orlov, tjenestefrihed og rejsetilladelse i pkt. IV; men disse regler ses kun at omfatte befalingsmændenes egentlige orlov.

Kundgørelse for søværnet B. 5-1942 giver regler om den daglige tjeneste ombord, men normerer ikke særligt de værnepligtiges adgang til frihed, herunder særligt frihed til at forlade skibet, idet det blot bestemmes i § 16, at der om søndagen skal gives besætningen den med tjenestens udførelse forenelige frihed, og i § 32, at ingen må forlade skib, fort, kaserne eller fartøj uden tilladelse.

I *kundgørelse for søværnet B. 11-1943*, der indeholder midlertidig instruks for skibschefen, bestemmes det i § 116, at skibschefen, når skibet ligger i havn eller til ankers på sikker red, kan give landlov i den udstrækning en forsvarlig udførelse af tjenesten tillader. Om disciplinarmidler bestemmes det bl. a. i § 75, at skibschefens midlertidige forfald ikke giver næstkommanderende ret til at pålægge disciplinarmidler.

I *kystflådeordre H/1948* bestemmes det i pkt. 5: »Det pålægges cheferne at indskærpe over for deres undergivne befalingsmænd, at enhver uberettiget anvendelse af disciplinarmidler (jfr. militær retsplejelov §§ 44—48) på det strengeste er forbudt.

Kun cheferne er berettiget til at tildele disciplinarmidler (bortset fra for tjente tilrettevisninger) og chefen skal påse, at de ham underlagte befalingsmænd ikke ved udøvelse af tilsyn med eller lærervirksomhed under øvelser og lignende anvender deres myndighed på en sådan måde, at den får karakter af myndighedsmisbrug.

Enhver anvendelse af disciplinarmiddel skal indføres i disciplinarbogen.«

I *lærebogen for orlogsgnster (1949)* pag. 78 hedder det: »Spadseretilladelse og landlov gives efter chefens bestemmelse. Som opmuntring for flid og god opførsel kan der gives natlandlov.«

I *landlovbestemmelser af 27. november 1947 for søværnets personel* fastsættes følgende:

I.

Landlov kan gives efter den komman-

derendes nærmere bestemmelse under hensyn til kravet om tjenestens forsvarlige udførelse, opretholdelse af et til forholdene svarende beredskab og af en vis reservestyrke til at møde situationer, som ikke kan forudses, samt til kravet om fuld arbejdsydelse i arbejds- og øvelsestiden og på vagten.

II.

Følgende tider for landlovs ophør vil normalt være at følge:

a.

b.

c. Math-elever og værnepligtige menige efter afslutning af eksercerskolen:

kl. 24.00, dog kan der gives natlandlov til 15 minutter før arbejdstids begyndelse 1 gang om ugen. Bytning til lørdag-søndags frihed til ladt.

III.

Foruden landlov kan der gives spadseretilladelse — når forholdene tillader det — til senest kl. 22.00 for den del af besætningen, som ikke er optaget af vagt-tjeneste, beredskab og lignende, alt efter den kommanderendes bestemmelse (jfr. dog pkt. IV).

IV.

Tildeling af spadseretilladelse, natlandlov og ekstra friheder skal gøres afhængigt af, at de pågældendes forhold har været tilfredsstillende. Adgangen dertil fortabes under udståelse af straf, og adgangen til tildeling af spadseretilladelse og ekstra frihed — herfra undtaget den i pkt. II c nævnte natlandlov — kan først genvindes efter forløbet af et tidsrum (regnet fra den dag, straffen er udstået), der svarer til 2 dage pr. dags ikendt kvarterarrest, dog ikke udover 30 dage.

Ved ikendelse af disciplinarmidlet »nægtelse af landlov« kan spadseretilladelse ikke gives den pågældende før efter udståelsen af landlovsnægtelsen.«

Sidstnævnte bestemmelse om fortsættelse af frihed som følge af strafafsoning forekommer mindre heldig.

3. Flyvevåbnet.

Inden for flyvevåbnet er der i 1952 blevet udgivet retningslinier for tildeling

af friheder til mandskabet. Disse retningslinier er følgende:

- »(I) Lørdag-søndags orlov gives i det omfang vagt og beredskabstjenesten tillader og skal, under fornøden hensyntagen til tjenestens tarv, gå på regelmæssig omgang mellem mandskabet.
- (II) Ekstra orlov kan gives, hvis særlig anledning foreligger (jfr. **tj.rmt.** pkt. 85 sidste stk.)
- (III) Nattegn (udover lørdag-søndags friheder) gives normalt efter følgende regler:
 - a. i rekrutskolens første måned gives kun nattegn, når særlige grunde taler derfor;
 - b. i rekrutskolens 2—3 md. gives 1 nattegn om ugen;
 - c. resten af tjenestetiden gives 2 nattegn om ugen;
 - d. ekstra nattegn kan gives, hvis ganske særlig anledning foreligger, herunder også til en soldat, hvis forhold har været *særdeles* tilfredsstillende, eller som har udmærket sig i særlig grad under øvelser og lign.
- (IV) Friheder (orlov og nattegn) kan nægtes tilstået soldater, der har forset sig eller vist mangel på flid.
- (V) Nægtelse af friheder er et disciplinarmiddel og skal sådant indføres i disciplinarbogen.
- (VI) Underafdelingschefen (-kommandøren) kan, når forholdene undtagelsesvis taler derfor, f. eks. forud for eller under deltagelse i særlig krævende øvelser, nægte at give nattegn til personel ved underafdelingen, uden at en sådan nægtelse betragtes som et disciplinarmiddel (jfr. tjenestereglement for hæren, pkt. 78).
- (VII) Underafdelingschefen (-kommandøren) indstiller om orlov (jfr. tjenestereglement for hæren pkt. 85) og lader tildele nattegn, men det understreges i denne forbindelse, at retten til at nægte friheder (jfr. V) *ikke kan delegeres*, idet det er underafdelingschefen

(-kommandøren) alene, der kan anvende disciplinarmidler (jfr. militær retsplejelov § 48 anm., sidste stk.)«.

IV. Garantier ved anvendelsen af disciplinarmidler.

For at sikre mod misbrug er der fastsat forskellige regler om anvendelsen af disciplinarmidler.

1. *Kompetencereglerne.*

Som det er fremstillet ovenfor, kan de tilladelser, »der ellers tilstås«, kun frtages ved disciplinarmiddel. Ifølge militær retsplejelov § 48 tilkommer myndigheden til at anvende disciplinarmidler (med undtagelse af tilrettevisninger) foresatte, der fører befaling over eller forestår et kompagni og lignende enheder eller højere foresatte. Samme myndighed har også foresatte, der har befaling over en mindre troppedel eller institution, når de med deres undergivne har et fra hovedafdelingen afsondret standkvarter. Kompetencen kan ikke delegeres.

Denne regel er imidlertid i praksis undertiden gjort illusorisk, således at kompetencen til at anvende frihedsnægtelse i realiteten er kommet i hænderne på de lavere grader af befalingsmænd, idet de værnepligtige, der efter de pågældende befalingsmænds opfattelse har forset sig, bevæges til at undlade at søge friheder. Det er nemlig blandt det værnepligtige mandskab en udbredt opfattelse — der vistnok oven i købet visse steder doceres officielt — at det er strafbart og sanktioneret med disciplinarmidler at søge friheder, efter at det af en befalingsmand er betydet den menige, at han er »indmeldt«, og selv i de tilfælde, hvor de værnepligtige ved, at det ikke er forbudt en »indmeldt« at søge friheder, undlader de værnepligtige at søge, dels for at undgå, at deres forseelse bliver indført i disciplinarbogen, og dels fordi de ved, at det erfaringsmæssigt er håbløst at søge, efter at man er blevet »indmeldt«.

Dette ved befalingsmændene, og de vil altså ved at »knalde« en menig kunne frtage ham lørdag-søndags orlov eller

nattegn, som han ellers ville have søgt, uden at de behøver at have det besvær og den risiko for desavouering, som en egentlig indberetning om forseelsen til underafdelingschefen vil kunne medføre.

Det er let at se farerne ved, at adgangen til på egen hånd at anvende denne efter de værnepligtiges opfattelse meget følelige reaktion på denne måde står åben for ganske unge befalingsmænd.

2. Disciplinarbogen.

For at sikre kontrol med anvendelsen af disciplinarmidler er det foreskrevet i militær retsplejelov § 46, stk. 3, at enhver anvendelse af et disciplinarmiddel skal indføres af underafdelingschefen i en særlig bog med angivelse af, hvem der har pålagt disciplinarmidlet, hvem det anvendes på, anledningen dertil og hvornår sådan anledning er givet, samt selve disciplinarmidlet og hvornår det er pålagt.

Det vil imidlertid ses, at den ægte kontrolforanstaltning er uden betydning ved den ovenfor nævnte fremgangsmåde, hvorefter befalingsmændene bevæger de menige til at undlade at søge friheder med det resultat, at nægtelsen ikke formelt fremtræder som et disciplinarmiddel og derfor ikke skal indføres i disciplinarbogen. Endvidere kan man adskillige steder støde på den opfattelse, at da friheder er begunstigelser, vil nægtelse af nattegn og lørdag-søndags orlov ikke være et disciplinarmiddel, hvorfor frihedsnægtelsen ikke skal indføres i disciplinarbogen.

3. Klageadgangen.

Ifølge retsplejelov § 46 betragtes disciplinarmidlerne ikke som straf, og den pågældende kan ikke forlange sagen henvist til rettergang. I stedet for henvises vedkommende til at klage til den foresatte over anvendelsen af disciplinarmidlet. Der kan i anledning af denne »klage« ikke pålægges den pågældende straf efter militær straffelov, med mindre klagen er bevidst grundløs. Forholdet er i det hele taget dette, at der i det omhandlede tilfælde ikke er tale om en egentlig klage, hvorved en foresat eller overordnede søges draget til ansvar, men blot

om indankning af den trufne afgørelse for den højere instans.

Denne klageadgang, der er klart beskrevet i loven, bliver imidlertid ofte fremstillet på en gal måde for de menige, der får den opfattelse, at strafskyld opstår, hvis klagen ikke tages til følge, uden hensyntagen til de subjektive betingelser, thi »kun hvis klagen tages til følge, har der jo været rimelig grund til klagen«.

Den uheldige fremstilling af klagereglerne bl. a. i lærebog for hærens menige må bære en stor del af skylden for dette forhold. Der står således i den sidst udkomne udgave af lærebogen (1952) følgende om klageadgangen ved disciplinarmidler:

pag. 146: »Den, der føler sig forurettet over anvendelsen af et disciplinarmiddel, kan fremsætte klage for underafdelingschefen efter de almindelige regler herfor (se side 123)«.

pag. 123: »Er der ingen rimelig grund til at klage, eller fremsættes klagen måske endog mod bedre vidende, kan den menige blive draget til ansvar«.

4. Afhøring?

Ifølge militær retsplejelov § 45, stk. 4, skal det forud for anvendelsen af et disciplinarmiddel tilkendegives den pågældende, hvori dette består, og hvad der er grunden til dets anvendelse.

Bestemmelsen hjemler næppe den, der har forset sig, en egentlig ret til at udtale sig. Dette har flere steder medført en temmelig summarisk proces ved pålæggelse af disciplinarmidler. Således bliver ofte den pågældende menige ikke engang fremstillet for underafdelingschefen, forinden denne pålægger disciplinarmidlet. Dette er en omstændighed, der let vil kunne give de værnepligtige opfattelsen af, at der hersker vilkårlighed ved anvendelsen af disciplinarmidlerne og meget taler for, at de værnepligtige bør have en egentlig ret til at udtale sig, forinden et disciplinarmiddel pålægges.

I denne forbindelse kan det også nævnes, at der i det forslag til ændring af militær straffelov og retsplejelov, som fornylig af forsvarsministeren er blevet forelagt folketinget, findes en regel,

hvorefter en foresat, forinden han bestemmer straf for en forseelse, skal påse, at afhøring af den sigtede har fundet sted. Sidstnævnte regel må dog også efter de hidtidige regler anses for gældende.

5. *Begrænsninger i anvendelsen af disciplinarmidler.*

Som en begrænsning i anvendelsen af disciplinarmidlerne må navnlig fremhæves bestemmelsen i militær retsplejelov § 44, stk. 3, hvorefter landlov i hvert enkelt tilfælde højst må nægtes to gange og ikke ud over 14 dage og andre tilladelser kun for et bestemt tidsrum ikke ud over 14 dage.

I denne forbindelse må nævnes den praksis, der hersker ved visse afdelinger, hvorefter kompagnichefer som disciplinarmiddel ikender beredskabsvagt i 14 dage. Dette er efter de gældende bestemmelser lovligt, men den frihedsberøvelse, som disciplinarmidlet resulterer i, vil for den værnepligtige være fuldt så byrdefuld som kvarterarrest, hvilket en kompagnichef imidlertid efter bestemmelserne ikke kan ikende for et længere tidsrum end 8 dage.

V. Ungdomskommissionens betænkning af 1949.

A. Indledning.

Spørgsmålet om de værnepligtiges friheder er blevet rejst af ungdomskommissionen i en betænkning af 1949 om de værnepligtiges forhold kap. XI (friheder).

Derefter blev spørgsmålet behandlet af det af krigsministeriet og marineministeriet i 1949 nedsatte udvalg og findes omtalt i udvalgets betænkning af 1953 pag. 34—36.

Endelig er der på grundlag af de ovennævnte betænkninger blevet udarbejdet et forslag til lov om friheder.

Ungdomskommissionens betænkning indledes med almindelige betragtninger over nødvendigheden af en passende fritid.

Efter at have karakteriseret friheds-

nægtelse som det mest anvendte disciplinarmiddel og samtidig det mest forhadte, fastslår betænkningen, at et vist forhold mellem arbejds- og fritid er nødvendigt for at opnå gode præstationer. Forholdet sammenlignes med erfaringerne fra det civile liv, hvorunder det bl. a. nævnes, at da man havde 10 og ofte flere timers arbejdsdag, blev fritiden taget fra arbejdstiden ved nedsat arbejdstempo og rigelige pauser.

Dernæst udtales det, at fritiden også har betydning for soldaten, fordi han i denne kan vedligeholde sine interesser, kan udvikle sig på andre områder, bevare tilknytningen til gamle kammerater og med hjemmet. Det er i det hele taget af betydning, at soldaten får lejlighed til at bevare den størst mulige kontakt med det hjemlige miljø.

Konklusionen bliver herefter, at det såvel fra et militært som et alment synspunkt må betragtes som vigtigt, at soldaten har en rimelig fritid.

B. De nugældende regler for fritid.

Betænkningen går derfor over til en fremstilling af de nugældende regler for frihed. Fremstillingen er inddelt i følgende punkter:

- a. Som regel har de værnepligtige *fri fra tjenestens ophør til almindelig sengetid*. Fritiden beskæres dog væsentligt ved, at soldaterne først skal gøre våbnet i orden, vaskes og omklædes.
- b. Efter stærkt varierende regler kan der af underafdelingschefen meddeles *nattegn*, som regel til kl. 24.00, forudsat at deltagelse i vagt eller anden tjeneste ikke er til hinder herfor.

Fratagelse af nattegn bruges i almindelighed som disciplinarmiddel for mindre forseelser, såsom dårlig pudsning, manglende knap i uniform og lign.
- c. *Lørdag-søndagsorlov*, d. v. s. tjenestefritagelse fra lørdag efter øvelsernes ophør til søndag aften kl. 24.00, kan gives til soldater, som ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste, af afdelingen efter samme princip som nattegn. Også denne frihed kan fratages en soldat som disciplinarmiddel. I al-

mindelighed afholdes der hver lørdag inden aftrædning et grundigt eftersyn for at se, om soldatens udrustning og personlige hygiejne er i orden. Hvis soldatens forhold ikke skønnes tilfredsstillende, kan han fratages retten til at søge lørdag-søndagsorlov næstfølgende lørdag-søndag.

- d. *Befalet orlov* i forbindelse med de kirkelige højtider jul, påske og pinse meddeles alle af forsvarsministeriet i et bestemt antal døgn, afhængig af tjenestens krav og de bestemmelser, statsbanerne giver om orlogstog. Befalet orlov kan ikke fratages en person. Der ydes fripas i forbindelse med rejse under befalet orlov.
- e. *Anden orlov* kan meddeles af afdelingschefen under særlige omstændigheder (familiefester og lign.). Denne orlov gives dog kun undtagelsesvis. Værnenes overordnede myndigheder og divisionerne kan give en værnepligtig en kortvarig orlov af helbredshensyn.
- f. For *rekrutter* gælder der noget særligt, idet der i de første 8 uger efter mødet ikke gives lørdag-søndagsorlov og ved påske og pinse kun orlov på selve helligdagene. Rekrutter gives der i de første 8 uger i almindelighed heller ikke nattegn, og i de første to uger vil de ikke kunne regne med almindelig udgangstilladelse efter øvelsernes ophør.

C. Kommissionens bemærkninger.

Kommissionen erkender, at der kan være forskel på civil og militært liv også med hensyn til frihed. Mange omstændigheder medfører, at den værnepligtige ikke på samme måde som den civile arbejder kan benytte friheden (d. v. s. tiden uden for den egentlige øvelsestid) efter forgodtbefindende. Der er således næppe uenighed om, at fritiden i det militære liv kan være genstand for visse indskrænkninger også under uddannelsen i fredstid. Derimod er meningen utvivlsomt delte om, hvor langt disse indskrænkninger behøver at udstrækkes.

Det er for kommissionen godtgjort,

at der findes en nøje forbindelse mellem fritidsproblemerne og den enkelte soldats trivsel i tjenesten. Når de værnepligtige finder fritiden utilstrækkelig eller begrænset af irriterende bestemmelser, som synes dem overflødige, føles det utilfredsstillende, og ofte går den deraf skabte surhed ud over befalingsmændene, som for de værnepligtige står som systemets repræsentanter. Kommissionen har tidligere udtalt, at tvangen er det, som de værnepligtige har vanskeligst ved at forlige sig med. Såvidt man kan skønne, er de forskrifter, der begrænser fritiden og mandskabets ret til at råde over denne, den største irritationskilde.

Efter en omtale af nogle svenske erfaringer i forbindelse med udvidet frihed, bl. a. frihed fra øvelsernes ophør til reveille næste morgen, kommer betænkningen ind på, at man dog ikke kan se bort fra, at de fleste af soldaterne allerede gennem længere tid har været selvforsørgende. Alle er fra det civile liv vant til at have ansvaret for sig selv, nogle også for andre. (En kompagniundersøgelse af 132 mand har således vist, at 17,4 pct. af mandskabet var gifte og 11,4 pct. var fædre). På den anden side kan man heller ikke se bort fra, at der inden for værnene i hver eneste afdeling findes individer, som nægter at tilpasse sig efter sædvanlige regler for menneskeligt samvær. Men de udgør erfaringsmæssigt kun en ringe del af de værnepligtige, og at forholdene for de mange skal gøres hårdere af hensyn til de få, synes ikke rimeligt.

Kommissionen afviser forskellige modargumenter, f. eks. at en væsentlig forøgelse af fritiden vil bevirke, at de værnepligtige på grund af træthed ikke vil være i stand til at honorere tjenestens krav (kan højst begrunde adgang til indgreb i tilfælde af misbrug), at udvidelsen af friheden vil gå ud over de værnepligtiges økonomi og moral, at antallet af kønssygdomme vil øges og den personlige hygiejne lide ved sådanne reformer. Specielt mod det synspunkt, at de indgribende forskrifter skal ses som et betydningsfuldt led i soldaternes uddannelse, fremhæver kommissionen, at det er fejlagtigt at tro, at man skaber bedre

soldater ved at bestemme, hvornår de skal gå i seng. Den moderne krig har tværtimod vist, at man har brug for soldater, der kan handle med forståelse af deres ansvar uden at være bundet til forskrifter og befalinger.

Andre argumenter har kommissionen derimod ikke ment at kunne afvise. Dette gælder følgende betragtninger:

1. En ubegrænset ret for mandskabet til at råde over tiden fra øvelsernes afslutning til reveillen næste dag vil føre til, at adskillige slet ikke længere bor på kasernen. Dette kan svække samhørighedsfølelsen i afdelingerne og ødelægge det kammeratskab, som er af den største betydning for tjenesten, og være i strid med den demokratiske tanke, som værnene bygger på. Endvidere vil beredskabs og sikkerhedshensyn kunne diktere foranstaltninger, der gør det muligt for afdelingen at have et fornødent antal soldater til rådighed.
2. En udvidet frihed kan medføre, at der aldrig bliver ro på belægningsstuerne, således at de, der går tidlig i seng for at hvile ud, ikke opnår dette. Selvom det måske kan forventes, at soldaterne selv vil holde den fornødne justits, kan argumentet dog ikke afvises.
3. Den offentlige orden i garnisonsbyen vil komme til at lide under, at soldaterne kan færdes på gaderne hele natten uden at behøve at begive sig til kasernen før næste morgen.

D. Forslag.

Resultatet bliver herefter, at kommissionen vil foreslå en udvidelse af den nuværende fritidsordning, som i hvert fald er for begrænset.

Forslagene er følgende:

1. Under hensyn til tjenestens tarv anstilles der i enkelte garnisoner forsøg med en fritidsordning, der giver de værnepligtige ret til frihed fra øvelsernes ophør til reveille.
2. Der gives soldater, som har ligget inde længere end 8 uger, ret til frihed uden særlig tilladelse fra øvelsernes

ophør til midnat, såfremt de ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste.

3. Der gives soldater, som har ligget inde længere end 4 uger, lørdag-søndagsorlov, såfremt de begærer det og ikke er befalet på vagt eller anden tjeneste.
4. a. Nægtelse af de i pkt. 2—3 nævnte friheder må ikke længere anvendes som disciplinarmiddel; dog kan indskrænkning finde sted (bestemmes af regimentschefen og ligestillede myndigheder), når særlige forhold gør sig gældende (større samlede eller særligt krævende øvelser).
- b. Alle friheder kan suspenderes af de højere kommandomyndigheder, når særlige beredskabs- eller sikkerhedshensyn kræver det.

For at disse forslag virkelig skal kunne betyde en forbedring for de værnepligtige, er der hertil knyttet et par praktiske forslag:

5. Der ydes et fripas i hver af de måneder, i hvilke der ikke som følge af befalet orlov allerede ydes fripas, til værnepligtige, der har deres bopæl uden for garnisonsbyen eller dennes nærmeste omegn.
6. Vagtbefalinger meddeles for mindst een uge ad gangen.

Endvidere har kommissionen foreslået, at de værnepligtige tillades at færdes i civilpåkledning på hjemstedet under lørdag-søndagsorlov.

Til slut udtaler kommissionen, at den må fastholde, at den øgede frihed må være en rettlighed, således at militærlovens strenge og for alle ensartede forskrifter også kommer til at gælde dette område.

VI. Betænkningen af 1953 (»den grå betænkning«).

Det af krigs- og marineministeriet i 1949 nedsatte udvalg har i sin betænkning af 1953 (pag. 34—36) behandlet fritidsspørgsmålet med ungdomskommissionens betænkning som grundlag.

Udvalget nåede imidlertid til det resultat, at det måtte anse det for liggende

uden for dets opgave i fuld udstrækning at beskæftige sig med dette problem; men da militær straffelov § 44's nuværende affattelse formentlig hviler på den opfattelse, at alle friheder er fratagelige, giver det i ungdomskommissionens betænkning anførte dog anledning til enkelte bemærkninger og et ændringsforslag til § 44.

Det hedder herefter i udvalgets betænkning:

»Indledningsvis skal bemærkes, at militære hensyn til enhver tid kan stille sig hindrende i vejen for udøvelse af friheder, hvorfor der kun kunne blive tale om, at den pågældende frihed ikke skulle kunne fratages som disciplinarmiddel.

Det skal tillige understreges, at disciplinarmidlerne, således som § 45 er affattet, alene kan anvendes, hvor der er tale om forhold, som er strafbare, i hvilken henseende navnlig militær straffelovs § 63 har praktisk betydning. I denne forbindelse henvises til forslaget til militær straffelov § 58, stk. 1 (om straf for uberettiget anvendelse af disciplinarmidler).

Efter den gængse opfattelse hos de militære myndigheder synes alle friheder stort set hidtil betragtet under synsvinkelen: begunstigelser. Denne betragtning står dog i skarp modstrid med muligheden for at fratage frihederne som disciplinarmiddel, idet denne mulighed må forudsætte, at de pågældende friheder ellers normalt tilkommer alle og tilstås nogenlunde regelmæssigt, jfr. også ordene i § 44, stk. 1: »der ellers tilstås«.

Det forekommer ikke urimeligt, om visse friheder ikke kan fratages som disciplinarmiddel. Enhver må overensstemmende med moderne tankegang have krav på en vis frihed, som ikke bør kunne fratages alene på grund af mindre forsømmelser og forseelser. På den anden side må det befrygtes, at mere omfattende faste regler i så henseende kan føre til, at der i praksis langt hurtigere, end dette er ønskeligt og nødvendigt, vil blive skredet til anvendelse af straf inden for det område, hvor udvalget netop finder det ønskeligt at benytte disciplinarmidlerne i videst muligt omfang i stedet for straf.

Under hensyn hertil mener udvalget, at der vel kan være tale om, at enkelte friheder (f. eks. ret til at forlade kvarteret i fritiden og ret til en månedlig orlov) ikke skal kunne fratages som disciplinarmiddel, men at man iøvrigt må gå frem med stor varsomhed på dette område.

Iøvrigt bør det fastslås, hvilke friheder der normalt tilkommer alle, men kan fratages som disciplinarmiddel, og hvilke der alene er at betragte som belønning for god tjeneste.

Udvalget finder dog, at hele dette spørgsmål rettelig ikke hører hjemme i loven, men bør ordnes ved en ministeriel anordning, hvorfor det foreslås, at § 44 ændres således, at opregningen af fratagelige friheder udgår og erstattes med en indføjeelse om, at friheder og tilladelser kan fratages som disciplinarmidler overensstemmende med regler herom fastsat af forsvarsministeren.

Som det fremgår af bemærkningerne til afsnittet om straffene . . . , er udvalget af den opfattelse, at pålæg af straf bør undgås, sålænge det er forsvarligt at indskrænke sig til at bringe disciplinarmidler i anvendelse. For at tydeliggøre dette for de strafpålæggende myndigheder foreslås det, at ordet »kan« i § 45, 1. stykke, erstattes med ordet »bør«.

VII. Forslag til lov om friheder.

Det foreliggende forslag til lov om friheder bygger på de ovennævnte to betænkninger fra henholdsvis ungdomskommissionen og det af krigs- og marineministeriet nedsatte udvalg med skyldig hensyntagen til de under III nævnte gældende bestemmelser af mere speciel karakter.

Ligesom de to betænkninger hviler forslaget på den betragtning, at der er visse *absolutte friheder*, det vil sige friheder, der end ikke kan fratages ved disciplinarmiddel, men som kun kan bortfalde under ganske særegne omstændigheder. Som sådanne særegne omstændigheder skal i følge lovforslaget forstås:

1) tvingende tjenstlige grunde, som for-
nødent beredskab, manøvrer og lign.,

- 2) tilfælde af en verserende straffesag, jfr. nærmere forslagens § 3,
- 3) tilfælde af selvforskyldt fravær fra deltagelse i den almindelige tjeneste, heri indbefattet varetægtsfængsel og afsoning af straf.

Til absolutte friheder henregnes:

- 1) Befalet orlov i forbindelse med de kirkelige højtider og ved andre lejligheder.
- 2) Ret til frihed en gang om måneden fra tjenestens ophør om lørdagen til normal sengetid om søndagen (lørdag-søndags orlov) — dog ikke i den første måned af tjenestetiden.
- 3) Ret til fire gange om måneden — så vidt muligt fordelt med en gang om ugen — at komme senere end befalet i kvarter (nattegn) — dog ikke i de første 6 uger af tjenestetiden.
- 4) Andre friheder, som af forsvarsministeren måtte blive henført til denne gruppe.

For at sikre, at disse friheder ikke på nogen som helst måde uberettiget bliver frataget de værnepligtige, er der i lovforslaget optaget en bestemmelse (§2) om, at tab af absolutte friheder — hvor tabet ikke er selvforskyldt — bør godtgøres, såfremt tjenstlige hensyn ikke er til hinder herfor. Endvidere skal der ved bortfald af befalet frihed gives indberetning herom til forsvarsministeren, med mindre bortfaldet er begrundet i mere almindelige foranstaltninger.

Ud over disse absolutte friheder er der tale om *frihed til at forlade tjenestestedet efter ophør af den daglige tjeneste indtil befalet sengetid*. Denne frihed kan — foruden i tilfælde af sådanne omstændigheder, som medfører bortfald af selv absolutte friheder — indskrænkes af hensyn til udførelse af særlig tjeneste, herunder tjeneste pålagt som disciplinarmiddel.

For dog at undgå, at bestemmelsen bliver gjort illusorisk ved overdreven anvendelse af disciplinarmidler, foreslås det, at den nævnte frihed kun kan fratages i perioder på indtil 3 dage og med mindst 1 dag imellem perioderne.

Endelig foreslås det, at de *øvrige friheder, som nd over de allerede nævnte normalt tilstås ved værnene*, (f. eks. lør-

dag-søndags orlov og nattegn i videre omfang end nævnt under de absolutte friheder) skal gives ved en omgangsordning.

Dette forslag må ses ud fra den i de to betænkninger stærkt fremhævede grundbetragtning, at tildeling af friheder normalt ikke er en begunstigelse, men en ret for de værnepligtige. Heraf følger endvidere, at denne frihed — foruden i tilfælde, hvor tjenestens tarv måtte tilsi-ge det — kun bør kunne fratages som disciplinarmiddel, eller som led i et sådant. For at modvirke, at adgangen til denne frihed indskrænkes uberettiget, er det foreslået, at sådan fratagelse af frihed ikke må få virkning for mere end to uger ad gangen, og at landlov i hvert enkelt tilfælde højst må nægtes to gange, hvilke regler også gælder efter militær retsplejelov § 44.

Det skal endvidere fremhæves, at det forelagte forslag til lov om friheder ikke afskærer de forskellige chefer fra at benytte tildeling af *friheder som belønning for god tjeneste og lignende*, hvilket — som det bl. a. er blevet påpeget af ungdomskommissionen — i allerhøjeste grad kan virke ansporende på mandskabet og fremme interessen for det daglige arbejde.

Et af de mest omdiskuterede spørgsmål er som tidligere nævnt spørgsmålet om *frihed under straffesagers behandling*. Der er derfor i lovforslaget medtaget en bestemmelse (§3) til løsning af dette problem.

Bestemmelsen forsøger at bringe overensstemmelse med de om anholdelse og fængsling gældende regler i lov om retsens pleje, således som disse regler er blevet udvidet ved forskellige bestemmelser i den militære retsplejelov. Af disse bestemmelser må i denne forbindelse især fremhæves militær retsplejelov § 26, hvorefter anholdelse bl. a. kan ske, hvor det skønnes nødvendigt til hævde af disciplinen. Herefter skulle der være et ret vidt område, hvor frihed til at forlade tjenestestedet kan nægtes i tilfælde af en verserende straffesag.

Til støtte for en udvidet adgang til frihedsnægtelse i det omhandlede tilfælde er det blevet anført (bl. a. i den tidligere

nævnte skrivelse fra østre landsdelskommando), at kravet om tiltaltes nærværelse ved sagens efterforskning kan kræve en yderligere adgang til frihedsnægtelse.

Som det blev nævnt under omtalen af denne skrivelse, kan der herimod bl. a. anføres, at en undersøgelse sjældent finder sted på de tidspunkter af døgnnet, som frihederne normalt omfatter.

Da reglerne for nægtelse af frihed til at forlade tjenestestedet på grund af en verserende straffesag således er foreslået bragt i overensstemmelse med reglerne for anholdelse og fængsling, kan der være grund til at fremhæve, at frihedsnægtelse som det mildere middel skal foretrækkes overalt, hvor hensigten vil kunne opnås ad denne vej.

VIII. Ændringsforslag til den militære retsplejelov.

Forslaget til lov om friheder vil nødvendiggøre et par mindre ændringer i

den militære retsplejelov. Ændringerne, der hovedsagelig er lig de af krigs- og marineministeriets udvalg i betænkningen af 1953 foreslåede, er følgende:

Mi? § 44;

Den i paragraffen indeholdte opregning af friheder, der kan nægtes ved disciplinarmiddel, foreslås erstattet med: »samt — efter regler fastsat ved lov — nægtelse af visse friheder og tilladelser.«

MR § 4-5:

Da fastsættelse af klare og bestemte regler for fratagelse af friheder kan medføre, at befalingsmændene — der føler sig frataget et virkningsfuldt middel — i stedet vil gå over til forøget anvendelse af egentlige straffe, foreslås det tydeliggjort i § 45, at disciplinarmidler ikke alene *kan*, men også *bør* anvendes i stedet for straf for mindre forsømmelser og forseelser.

Det på foranledning af forsvarsministeriet af generalauditøren tidligere udarbejdede udkast til lov om friheder samt ændringsforslag til den militære retsplejelov.

§ 1.

Det menige militære personels friheder i fredstid falder i følgende grupper:

A. De friheder, der ikke kan fratages de pågældende ved noget disciplinarmiddel, og som de har ret til, med mindre frihederne bortfalder af tvungende tjenstlige grunde, som fornødent beredskab, manøvrer og lign., eller af de i § 3 nævnte årsager, eller under selvforskyldt fravær fra deltagelse i den almindelige tjeneste, heri indbefattet varetægtsfængsel og afsøning af straf.

Herunder hører:

- 1) Befalet orlov i forbindelse med de kirkelige højtider og ved andre lejligheder.
- 2) Ret til frihed en gang om måneden fra tjenestens ophør om lørdagen til normal sengetid om søndagen (lørdag-søndags orlov) — dog ikke i den første måned af tjenestetiden.
- 3) Ret til 4 gange om måneden — så vide muligt fordelt med en gang om ugen — at komme senere end befalet i kvarter (nattegn) — dog ikke i de første seks uger af tjenestetiden.
- 4) Andre friheder som af forsvarsministeren måtte blive henført til denne gruppe.

B. Frihed til — med mindre der foreligger grunde som under A omhandlet — at forlade tjenestestedet efter ophør af den daglige tjeneste indtil befalet sengetid bortset fra den tid, der medgår til udførelse af særlig tjeneste, herunder tjeneste pålagt som disciplinarmiddel.

Anvendelse af disciplinarmidler må

ikke medføre bortfald af denne frihed for længere perioder end 3 dage med mindst 1 dag mellem perioderne.

G. De øvrige friheder, som herudover normalt tilstås ved værnene, hvilke friheder skal gives ved en omgangsordning.

Disse friheder kan — bortset fra tilfælde, hvor tjenestens tarv måtte tilsige det — kun fratages som disciplinarmiddel, eller som et led i et sådant.

Sådan fratagelse af frihed må dog ikke få virkning for mere end to uger ad gangen, og landlov må i hvert enkelt tilfælde, højst nægtes to gange.

D. De ekstraordinære friheder, der tilstås i enkeltstående tilfælde, og som alene gives som belønning for god tjeneste og lign.

§ 2.

Bortfalder de under A 1) omhandlede friheder, skal der bortset fra tilfælde, hvor dette skyldes mere almindelige foranstaltninger, gives indberetning herom til forsvarsministeren.

løvrigt bør tab af de under A omhandlede friheder, der ikke er selvforskyldt, godtgøres, såfremt dette ikke hindres af tjenstlige hensyn. Nærmere regler herom kan gives af forsvarsministeren.

§ 3.

Udover de i § 1 nævnte tilfælde kan frihed til at forlade tjenestestedet indtil sagens endelige afslutning nægtes den, mod hvem der verserer straffesag, såfremt de i lov om rettens pleje kap. 71 og 72, jfr. militær retsplejelov §§ 26 og 29, anførte betingelser for anholdelse eller fængsling foreligger.

Ændringsforslag til den militære retsplejelov.

Til militær retsplejelov § 44.

1. stk. affattes således:

»Som disciplinarmidler kan anvendes mundtlige tilrettevisninger, arbejde og efterøvelse i en del af fritiden., fremstilling, vagt eller anden tjeneste uden for

orden, samt — efter regler fastsat ved lov — nægtelse af visse friheder og til-
ladelser.«

Til militær retsplejelov § 45.

I 1. stk. ændres ordet »kan« til »bør«.

Bilag B 3.
Oversigt over tildeling af friheder.

	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	7. R.	GHR	JDR	2. FAR	3. FAR
1. Antal mdr. af året med normal tjeneste i garnisonen.	4 mdr.	4 mdr.	4 mdr.	3—4 mdr. pr. halvår. (RKT.SK.)	1 måned (i 1953)	4 mdr.	4—5 mdr.	4 mdr.	ca. 4 mdr.
2. Antal L-S orlove pr. mand pr. måned (I normal måned).	1 ² / ₃ —2	Normalt 2 (enkelte 3)	2—3 (halvdelen borte hver L-S)	ca. 2 enkelte L-S optaget af øvelser med HJV	2.	1 ¹ / ₃ —2	Gennemsnitlig 2	2 (Undtagelsesvis 3)	Gennemsnitlig 2.
3. Antal nattegn pr. mand pr. uge.	1. halvår: 1 (uden motivering) 2. og 3. halvår yderligere 1. På hverdage afhængig af god tjeneste.	2. og 3. halvår fast fri til 2315. L-S til 0100 (efter ønske)	2. og 3. halvår: 1 om ugen til 2400 L. og S. til 0100 og 2400. På hverdage afhængig af god tjeneste.	1. halvår: 1 efter ans. 2. og 3. halvår efter ans. På hverdage afhængig af god tjeneste.	2. halvår: 2 3. halvår frit efter ans.	1. og 2. halvår 1 om ugen. 3. halvår frit efter ans.	Hver L. og S. Efter 3 mdr. 1 om ugen. Derefter frit efter ans. (1 i praksis om ugen).	1 2 mdr. 1 om ugen. Derefter frit efter ans.	2. og 3. halvår frit, gennemsnitlig 3 om ugen incl. L. og S.
4. Antal ekstraordinære friheder pr. måned pr. afdeling	Ca. 10 pr. BTN pr. måned. Yderligere 2 gange om året (konfirmation) ca. 30.	I gennemsnit 36 pr. måned	Ca. 10 pr. måned.	Ca. 30 pr. måned.	Ca. 9 pr. måned.	Ca. 20 pr. måned.	Ca. 20	Gennemsnitlig 15.	Gennemsnitlig 16.
5. Bemærkninger.	Dækningsst./rekrutst.	Dækningsstyrke	Dækningsstyrke	Dækningsst./rekrutst.	Dækningsstyrke	Dækningsst./rekrutst.	Dækningsst./rekrutst.	Dækningsst./rekrutst.	Dækningsstyrke

Anm.: 1. Antallet af normale måneder dækker kun ca. $\frac{1}{3}$ af året.

2. I de øvrige måneder vil der især ved dækningsenhederne være vanskeligheder ved at gennemføre ordningen. (Eks.: Påske og fægtningsskydninger i samme måned og måske pinseorlov i næste måned).

3. Antallet af mulige L.-S. orlove pr. mand varierer stærkt efter regimentets garnison. (Mange, der ikke kan rejse på grund af rejsens bekostelighed, forøger muligheden for dem, der kan betale).

4. Ønsket om nattegn er tillige forbundet med garnisoneringsen.

	5. R.	7. R.	10. R.	JDR	4. FAR	SIR	STG	JTR	Bemærkninger
Oplysning om uddannelsestrinet for styrken ved de enkelte regimenter.	Dækbtn. $\frac{1}{1}-\frac{1}{4}$ RKTSK. fra $\frac{11}{2}$ (Disciplin anvendt fra $\frac{11}{3}$)	Dækbtn.	Rktsk.	Dæknstk. & Rktsk.	Dæknstk. & Rktsk.	Dæknstk. & Rktsk.	Dæknstk. & Rktsk.	Rktsk.	
A. Arbejde og efterøvelse i en del af fritiden.									1. Ved sjællandske teregrafregiment er fratagelse af friheder blevet administreret således: a) I forbindelse med
1. Ekstraøvelse.	22	31	40	23	} 14	3	} 28 a)	10	
2. Ekstrapudsning.	15	19	13	7		7		30	
3. Ekstralæsning.	13	14	52	3		—		—	
4. Ekstrarengøring.	2	—	4	—		9		—	
5. Opkald før normalt.	7	102	93	1	—	—	—	—	
B. Fremstilling.									C ikendte disciplinarmidler er friheden blevet nægtet i 8 dage.
1. Fremstilling i feltdragt.	45	42	} 284	88	—	34	} 12a)	} 32	
2. Fremstilling i tjenestedragt.	—	47		13	—	—			
3. Anden fremstilling.	19	—		162	—	—			
C. Vagt eller anden tjeneste udenfor orden.									b) I disse 73 tilfælde er frihedsnægtelse ikke blevet ikendt som disciplinarmiddel. De pågældendes ansøgninger om frihed er blot ikke blevet anbefalet henset til deres tjenestes karakter.
1. Ekstra vagt L og/eller S.	5	16	79	14	} 64	} 67 } 12	} 33 a)	} 14	
2. Ekstra vagt på hverdage.	2	24	—	9					
3. Ekstra stuevagt L og/eller S.	13	—	—	7					
4. Ekstra stuevagt på hverdage.	1	7	—	3					
5. Ekstra stuetur.	1	—	—	2					
D. Nægtelse af visse tilladelser.									(73 ans. om friheder ikke anb. i disse 73 tilf.) ^{b)}
1. Nægtelse af friheder i 14 dage.	46	50	22	5	1	—	} 34		
2. Nægtelse af friheder i 9—13 dage.	3	—	—	—	3	—			
3. Nægtelse af friheder i 8 dage.	81	60	131	24	9	2			
4. Nægtelse af friheder i indtil 8 dage.	2	—	—	9	—	1			
E. Samlet antal ikendte disciplinarmidler.	277	412	718	370	91	135	73	120	
F. Omtrentligt antal værnepligtige til tjeneste i tiden $\frac{1}{1}-\frac{1}{4}$ 1954.	$\frac{1}{1}-\frac{11}{3}$: 814 $\frac{11}{3}-\frac{1}{4}$: 1000	ca. 843	ca. 817	ca. 950	ca. 391	ca. 480	ca. 365	$\frac{1}{1}-\frac{19}{3}$: 884 $\frac{19}{3}-\frac{1}{4}$: 625	

Disciplinarmidler anvendt ved flyvevåbnet 1. kvartal 1954.

Bilag B. 5.

		Tilrettevisning	Nægtelse af orlov	Nægtelse af nattegn	Omstilling	Anden ekstra øvelse	Nægtelse af friheder i indtil 8 dage	Nægtelse af friheder i indtil 14 dage	Nægtelse til at forlade lejren	I seng før befalet tid	Ekstravagt	Anden tjeneste udenfor tur	Vedtegning	
Ø F B K	FSN KBHVN	1. ST.ESK. 2. ST.ESK. ESK. 722			18 8	1	70 11	1 17	14 2		27			
	FSN	VEDBÆK								8				
	FSN AVNØ	FSN Forskolen til EK.	1	2	6 5		1					3		
	FSN VÆRLØSE	1. ST.ESK. 2. ST.ESK. ESK. 721	2	2	2 11	8	17 8	4 24	15 24		14 22	2 1		
	REKRUT-SKOLEN	Forskolen til SK. Forskolen til M.SK. Rekrutskolen				8 21						12 98	Ekstravagt under anden tjeneste udf. tur	
	SOC-ØST	(Befnænd)	1	4	2	50 38	109	22	55	8	63		MG. se: 2 FSK.FSN VÆRLØSE	
Ialt...			2	4	2	50	38	109	22	55	8	63	116	
V F B K	FSN KARUP	1. ST.ESK. 2. ST.ESK. ESK. 725 ESK. 726 ESK. 727 ESK. 730	8 3	1	5 15	18 19	66 4	1			2 23	122		
	FSN ALBORG	1. ST.ESK. 2. ST.ESK. ESK. 723 ESK. 724	2		14	21	79 54	25 4	1		2 4			
	FSN SKRYD-STRUP	1. ST.ESK. 2. ST.ESK. ESK. 728 ESK. 729				10 26		1	7	1	4	1		
	REKRUT-SKOLEN	Skoen i Gedhus 3. U-ESK. Ålborg 4. U-ESK. Kårup	8		1	14							Kun for 2 mdr. ikke oprettet i januar.	
	SOC-VEST		1	22		44	128	238	34	8	3	41	125	
	Ialt...			1	22		44	128	238	34	8	3	41	125
Skolerne		Officersskolen												
		Reserveofficersskolen												
		Flyveskolen			32	19					2			
		Færtilskolen	1		2	1								
		Serg.- og KP. skolen		7	47	46	75		13		6	36		
		Mathskolen		62	17	12	40				8	36		
		Ialt...	1		69	96	79	116		13		8	36	
		Ialt...	4	26	71	190	245	463	56	76	11	112	277	

6. Oversigt over ikendte disciplinarmidler ved søværnet.

	Flåden oktober 1952							Flåden januar 1953							Kystbetæstningen oktober 1952												
	1 gang nægtelse af landlov	2 gange nægtelse af landlov	Tilrettevisning	Advarsel	nægtelse 1 gang af lørdag søndag frihed	1 time tidl. udpu- ring i 7 dage	1/2 tim. daglig skild- vagt i 7 dage	nægtelse af 1 uges frihed	1 gang nægtelse af landlov	2 gange nægtelse af landlov	Tilrettevisning	Advarsel	nægtelse af spadseretilladelse i 1 uge	nægtelse af spadseretilladelse i 2 uger	ekstra øvelse i fritiden	1 gang nægtelse af lørdag-søndags frihed	nægtelse af nattegn i 14 dage	1 time tidligere ud- puring i 7 dage	1 gang nægtelse af landlov	2 gange nægtelse af landlov	Tilrettevisning	Advarsel	Ekstravagt	Efterøvelse	nægtelse af frihed i 8 dage	nægtelse af frihed i 14 dage	
Forsidemøde.....	38	52	14	1					39	54	22	1	1	2		2	7			48	70	7	10				
Kasernenorden.....	7	15	2		1				7	18									3		48	25	2				
Pliktforsømmelse.....		1																									
Tørnet for sent ud.....		3	7			2				7	4	5															
Ureglem. påkl. u/landlov..		1	7	1						4																	
Uretsmaes. oph. på banjer..			2		2					1	2					1											
Umilitærisk optræden.....		2	1								2																
Ukorrekt tiltale.....			1							1	2																
Undt. at stille t. monstr. ..	1	3	3						2		2									1	7			2			
Vagtorseelse.....							1			2																	
Ureglem. påklædning.....		1								3																	
Kort mcy. u. styrthjelm..			1																								
Sendt sygemeld. for sent..			1								1																
Snakket i geledet.....	2									1																	
Stillet ubarb. t. monstr....	1																										
Fortræd køretøj u. stop mol.	1																										
Spiseværging.....								1																		62*	135*
Ikke rel. op v. tillale.....			1																								
Ureglem. påkl. t. monstr..		1																									
Fotografert u. tilladelse..		1																									
Vagtbrytning u. tilladelse..			1																								
Benyttet jeep u. tilladelse.		1													3										9		
Forsæiser u. øvelser.....																											
Søset m. landt kort.....									2	1																	
Fortræd tj.sted u. tilladelse.										3																	
Søvet i styreverum.....																											
Sløseri m. våb. og bekl.									1																	7	16
Forstøkket sig u. rengøring										1																	
Åbnet SKS porte for sent.																											
Som vagtsm. drukket te																											
omlae.....									3										1								
Undrædt at stille t. øvelse..																											

[illegible]

* I kendt i forbindelse med spisevægringen på Flakfort — Dragørfort — Kongelundsfort i dagene 13.—14. november 1952 i anledning af indførelsen af 18 mdr. tjenestetiden ved KBF.

